

A tartalomról:

Patai József: Új esztendő — Bialik nélkül — Beregi Ármín:
A virágzó kaktuszcsereje — Dr Wolf Gyula: Miért ölték meg
Rathenaut? — Dr Winkler Ernőné: A zsidó gyermekjátékok-
ról — Palesztina gazdasági fejlődése — Feleki Sándor:
Templomban (vers) — G. Halmágyi Mária: A bot (vers) —
Tisbi Illés: A tenger partján (vers) — A Biblia asszonyai —
Hajdu Miklós: Jóbelévi emlékek az én Kilemből — Csermely
Gyula: Az eisenachi sófár — Peterdi Andor: Bialik (vers) —
Munkácsi Ernő: A 250 éves budai purim — Kiss Arnold:
A kacagó rabbinus — Az illegális Alija keservei — Dr. Patai
Ervin György: Ábrahám városában — e. h.: A szlovenszkói
Jesurun hitoktatói kurzusa — Bródy Sándor megtérése —
Vidor Pál: Zsidó cserkészek — Tollhegyről — Zsidó humor
— Új könyvek — Krónika és szemle — Negyvenöt illusztrá-
ció és két műmelléklet

ULT ÉS JÖVŐ

**ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁR-
SADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT**

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felolós szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Zene!

GRAMOFON

HEGEDŰ

RÁDIÓ

ZONGORA

MINDEN HANGSZER

Sternberg

KIRÁLYI UDVARI HANGSZERGYÁR

VII, RÁKÓCZI-ÚT 60

SAJÁT PALOTA

ÁRJEGYZÉK INGYEN! FIZESSEN ELŐ ÉVI 1 — P-ért A LEGGAZDAGABB TARTALMU, KÉPEKKEL ILLUSZTRÁLT STERNBERG HIRADÓRA
NAGY PÁLYÁZATOK, HATALMAS DIJAKKAL AZ ELŐFIZETŐK RÉSZÉRE.

Hangszerek, zongorák

részletre is legolcsóbban

REMÉNYINÉL

VI., Király-utca 58

SIRKÓVEK

a legolcsóbb árban kaphatók מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 36-4-20 Szombaton és
ünnepnapi zárva

Tábla- és tükörüveg

nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon: Aut.

10-1-12, 10-1-13

FÜRTH

lakástakarító- és féregirtó vállalat

Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet

Telefon 24-4-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

Kuffler-étterem

Vilmos császár-út 39 Hajós-utca sarok

Telefonszám: 16-7-57 Fennáll 1903 óta

Menürendszer, mérsékelt árak

Ebéd házhoz szállítás

Péntek esti vacsorák

Celluloid ajtóvédő

Minden színben és formában.
Mégvéd kopástól, piszkolódástól.

Celluloid klosettülés

fürdőszoba-butor,

Celluloid kilincs

celluloid feliratos táblák.

HIGIÉRIA CELLULOID IPAR

V., Hold-utca 5. A Nemzeti Bankkal szemben

Telefon: 15-9-16

Fáraó leánya

Delila

Potifárné

Rebeka

A Biblia asszonyai

Régi metszetek az 1847-ben, Leipzigban megjelent „Die Frauen der Bibel” című műből

A Mult és Jövő 1934. szeptemberi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Athalia

Rachel

Hagar

Judith

A Biblia asszonyai

Régi metszetek az 1847-ben, Leipzigban megjelent „Die Frauen der Bibel“ című műből

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXIV. ÉVFOLYAM, 1934 SZEPTEMBER

ÚJ ESZTENDŐ — BIALIK NÉLKÜL

Komoran köszönt a zsidóságra az 5695-ik zsina-gópai esztendő. A régi évnek alkonyán összegyűltek Svájc történelmi városában a világ zsidóságának köve-tei, hogy feltárják népük sebeit. Valóban vérző, sajnó sebek ezek, mikre oly nehéz gyógyírt találni. Ma, ami-kor az egész emberiség teste-lelke fájdalmas szét-szaggatottságoktól szenved, a zsidóság, a nagy héber költő szavával: „*az emberiség szíve*“ szintén nem maradhat mentes a rettentő megpróbáltatásoktól. Majd Algirban, majd Lengyelországban, majd Török-országban lobban fel a pusztító szenvedély. Német-országban már stabilizálódik, állandósul a szomorú zsidó sors és már szinte csak azért fohászkodnak, hogy ne hozzon a végzet még sulyosabb napokat. És az innen kisugárzó, vagy inkább kisötéltő szellem tért hódít mindenfelé. Még a szabad Amerikában is óvatosan folyik a bojkott a zsidó munkaerők ellen. „*Christians only*“ győzelmes jelszó lett az Egyesült Államokban is. És „Ézsau kezei“ elnyúlnak Jákob épülő sátra felé a Szentföldre, hogy ott is, az egyetlen menedékhelyén megzavarják békéjét, nyugalmát.

Ilyen árnyékok előrevetésével indul az Új esztendő. És bizony a Teremtés napjainak hagyományos optimizmusára van szükség, hogy a zsidó lélek alkotó-ereje ezekben az apokiptikus időkben meg ne bémuljon. Annál sulyosabb csapásnak érezzük, hogy éppen most veszítettük el ezt az Istenküldötte férfit, aki ennek a bibliai optimizmusnak prófétaí hirdeté-sével, mintegy kenyérrel és vízzel erősítette a bolygó nép fáradt tagjait hivatásának útján. Bialik volt az a zsidó vezér, útmutató, tanítómester, akinek szíve teljesen a Múltban gyökerezett és a zsidó eszmetarta-lom konzerválásában, továbbplántálásában a zsidó jövő biztosításának legfontosabb eszközét látta.

„*A kultúra* — írta most egy éve a cionista-kongresszus alkalmával, a mindig maximumot köve-telő költő túlfűtöttségével —, *a kultúra minden ága-zata, nevelés, irodalom, tudomány, művészet feltétlen és elválaszthatatlan szerves része az építő munkának.* A cionizmus ma nem egyéb, mint halott gólem, lélek nélkül, szellemi élet lehelete nélkül... Mozgató ereje a Hitlerizmus mindenféle formájában és az állati fé-lelem. Munkájának nem lesz eredménye, ha nincs szellemi alapja. Nem ismerék sehol e világon nemzeti

megújhódási mozgalmat, amely ennyire hijján volna minden kulturális tartalomnak és szellemi alapnak, mint a *mai* cionista-mozgalom. Az egyetlen csoport a cionizmusban, mely nem idegenkedik a szellemtől — a munkásoké, de hol az ereje, hogy nagyot alkot-hasson?“...

Ezeket a kiméletlen kemény mondatokat róttá papirra a halhatatlan héber költő, aki egymaga „egész kultúrtábor“ volt. Aki a Biblia köré fűződő gyöngyöket gyűjtötte össze a nép számára. Aki a középkori héber költészet kincseit ragyogtatta meg az új nemzedék előtt. Aki egymaga „szellemi közép-pont“ volt és kútforrás, melyből az egész generáció merített. Aki egyedül személyével igazi kultúrcent-rummá avatta nemcsak a Bialik-utcát, hanem a cso-dálatosan sivatag homokjából elővarázsolt százezres Tel-Avivot, Várost és Anyát Izraelben...

S ha Bialik ilyen súlyos ítéletet mondott azokról, akiknél a héber nyelv és kultúra legalább zászlóra tűzött jelszó, a nyilvánosság elé aggatott program-pont, fölösleges leszögezni, mi volt a véleménye azokról a zsidó közületekről, amelyek a történelmi mult-tal való folytonosságot majdnem teljesen megtagad-ják, a héber nyelvet, kultúrát ma is halottnak tart-ják és a zsidó szellem helyett csak sallangos külső-ségeket igyekeznek „átmenteni“?

Új esztendő köszönt a zsidóságra — Bialik nélkül. A Mester, akinek szavát százezrek szomjan lesték, várták, a nagy Tanító, aki feddett és fenyített, kor-holt és oktatott, az Örökkévalóságba költözött. De népére hagyta tanításait, amelyek élni és hatni fog-nak örök időkhig. A jövő előtt még jobban fog ki-bontakozni Bialik nagysága, még jobban terebélye-sedik ki az a sokágazatu tevékenység, amely a „man-hig hadór“, a kor vezére koszorújával övezte fölKent fejét. Mint végrendeletét fogják hirdetni és tanítani, hogy *a zsidóság fennmaradásának csak zsidó kultúra és szellemi élet adhat létjogosultságot, és hogy csak a pártok fölött álló szellemi élet teremthet békét és harmóniát a szétszaggatottságnak mai szomorú állapo-tában, — akár a diaszporában, akár a Szentföldön!*

Ha ez így teljeseedik, akkor az Új esztendő és a következő korszak Bialik halála után is Bialikkal, az ő szellemében köszönt reánk. Patai József

BEREGI ÁRMIN: A VIRÁGZÓ KAKTUSZCSERJE

... Most, hogy egy kissé összeszedtem magamat és valahogyan kezdek már magamhoz hasonlítani, el akarom mondani mindazt, ami velem történt, amíg... De sorjában mondom, nehogy összekeverjem a dolgokat.

Tulajdonképpen ott eszméltem magamra, amikor a szemétdombon, amin tartózkodtam, rámsütött a Nap. A Nap, akihez imádkozni szoktunk. Az első forró tavaszi napon volt. A napsugár fényes melege megbizsergettette zöld ereimben a vegetáló életnedveket és ugyanakkor, amikor az első, kissé nyomorult, hajszálvékony gyökérlábamat beleeresztettem a porhanyós szemétbe, gondolkozni is kezdtem. Hogyan is volt csak?... Hiszen én valaha ott éltem, ahol mindig süt a nap... Emlékszem, hogy körülöttem sárga és piros virágokkal díszlő, nagy, fényeshúsú, tüskedárdás kaktuszok erdeje bujálkodott. Én még csak akkor indultam neki az életnek. A fejemen a bimbók még csak csirában éltek és vártam az elkövetkező új napfényt, ami kifakassza a csiráimat. Ekkor történt, hogy... egy unatkozó teve egyszerűen lelegelt. Leharapott a törzsemről.

Engem... lelegelt a teve. Szerencsés volt, hogy a kötőig a teve a derekamat és a fejemet nem tudta összerágni. Véletlenül idősebb testvéreim erősebb tüskéivel volt elfoglalva. Kicsit szurkálhatták a nyálas, brutális teveszájat az én drága, áldott-tüskés testvéreim. Én meg... csak lógtam, lógtam a csunya teveszájból, amíg valami piszkos, barna, erős kéz ki nem szakított onnan és rá nem dobott egy hatalmas hagymarakásra.

Ha orrom nőtt volna, úgy most csavargattam volna az orromat. Így, egyszerűen a pórusaimba hatolt... a hagymabűz. Hagyma... mindenhol hagyma. Mindenhol ez dörzsölődött a lélekzetembe.

Kiabálni szerettem volna... hogy én nem vagyok hagyma... én virágozni szeretnék... nekem csiráim vannak a fejemben... Nem hallgatott meg senki... Nem is hallatszott a hangom. Akkor már olyan győnge voltam, hogy csak híg-zöld, virág-álmú gondolatok áramlottak bennem és sehogy sem tudtam magamat kifejezni. A teveharapást is éreztem még magamon.

Azok a buta, émelyítőszagú hagymák aludtak mellett. Úgy, mint a tömegszállások lakói. Alusznak és rosszszagúak.

Én tudtam, hogy ilyen füledt levegőjű hajón mind meg fognak romlani. Meg is romlottak. Hogy a hosszú utazás alatt, romlás közben, milyen szaguk lett, azt még elképzelni sem ajánlom. Olyan volt ez az út, mint valami népvándorlás... Némelyik vastag hagyma megrothadt. A másik hagyma csirázni kezdett és a gyökereit beleeresztette a szomszédja rothadó húsába. Egyik percben... magam is... rágondoltam... hogy talán... lehetne... talán... lehetne valamelyik hagymába gyökeret eresztetni... Mintha megmozdult volna valamelyik titkos, félholt sejtem, az összeszokás vágyódásának sejtelme alatt. Rövid, kis gyökérszál indult ki a sejtelemből, de mire odaért a hagymához... annak rothadt bűze visszatartott. Nem lehet... nem lehet ide gyökeret eresztetni. Hol volt még akkor a napfény?! Abban a nagy vándorlásban, csak gyökérgondjaim voltak.

Végre a levegőre és a napfényre kerültünk. A zsákot kifordították. Egész sor lányka ült a zsákok előtt, mint az angyalok, mezítelen. Vékony ujjaik két halomba dobálták a rossz-szagú hagymákat. A romlottakat hátra, a jobbakat előre. Az én angyalom, aki kézbevett, jól megszorította a nyakamat. Ismét fel akartam kiáltani: „Nézz meg, az én fejemen már virágcsirák is voltak, már majdnem bimbóba szöktek a csiráim. Nézd, leharaptak a törzsemről. Ültess földbe, tégy ki a napfényre, a kertedbe... ki fogok még virítani!”

Értelmetlenül nézett rám és nevetve mondta a szomszédainak, hogy az életnedv még serceg bennem, ahogy nyomott rajtam egyet és... hátradobott a szemétbe.

A szeméttel együtt nagy kocsira raktak és elhullott hagymanépség hulláival együtt mindnyájunkat a szemétdombra vittek... Legalább a szabad levegőn voltam. Itt nem bántott senki. Haldokoltam. A hagymák végleg elrothadtak mellettem. A levük belecsurgott a poros földbe. Néha madarak szálltak a szeméthegyre, fűmagot ropogtattak és ha a fűmag valahol elveszett: lecsúszott a földdé vált poros hagymarothadékba és néhány nap múlva hegyes, zöld, puha dárdácskák meredeztek mellettem. Azt hittem, hogy erős testvéreim tüskéi. Nem. Az új fűszálak voltak. Ezek nem sokat gondolkoztak. Lám! Ezek valódi vidám magfickók voltak. Madárszájban lenni? Rendben van! Kiszabadulni? Rendben van! Földhöz jutni? Nagyon is rendben van! Csak élni, élni, akárhogyan. Csak élni. Gyökerecskét eregetni és szép zöld fűszál-dárdát meresztgetni a kék ég felé.

Gondolkozni kezdtem az élet felől. Mégsem az én egem ez az ég felettem. De mégis élet... Az élet, az élet ösztöne bizsergett bennem és magam sem tudom... talán az a kis meleg, amit a felhők mögül rámnevető bágyadt nap mosolygott felém, talán a szokatlan ízű, de mégis földszagú lé, amit a környezet belémáztatott... egyszerre meg-rándult a lábam és máris megkapaszkodott két kis kavics közé szorult, borsónagyságú laza homokban. Igen... nekem... olyan kacska lábam van. Mi, kaktuszok olyanok vagyunk, hogy nem kell nekünk mag, csira, gyümölcs, csak egyetlen porcikánk földhöz jusson: gyökeret eresztünk.

Ügylátszik, az első elhatározásom nem volt rossz. Ez az egy szál kacska gyökér mentett meg az elpusztulástól. A sok szomjazás és éhezés után végre kaptam kis nedvet és táplálékot az idegen talajból. Nehezen emésztettem meg az idegen táplálékot, de ennek a pótléknak az volt a haszna, hogy vegetálva bár, de életben maradtam.

Aztán hó hullott rám. Minden elpusztult körülöttem, csak a magok nem... Én már láttam havat. De akkor, ott napsütésben melegedtünk és duzzadt bennem az élet zöldje. Messziről, nagyon messziről látszott a Hermon havas teteje. A szél néha a Hermonról is lehozta hozzánk a hó lehelle-tét. De az a hideg csak átsuhant a testvéreim színes virágai között. Kissé összecsukódtak a szirmok, kissé összehajoltak a tüskéink, és a hideg tehetetlenül tovább sziszegett a gördülő homokszemekben.

De ez a hó más volt, mint amit otthon láttam. Ez egyenesen... rámfeküdt. Alul felázott a piszkos szeméten, de felül, a tetején, szikrázó tisztaságban fehéredett. Szép, hatszegletű kristálykák csillogtak a hóban. Arra gondoltam, hogy a sírkövemmé fog majd megkeményedni ez a kristályos, hatszögcsillagos puha hótakaró. De a szemét valamire mégis jó volt. Elkezdett alattam fúlni és erjedni és ez olyan meleget gerjesztett, hogy nem fagytam meg. Még a vékony, görcsös gyökerem se. Csak... hiába, szégyenlem a gyengeségemet... hát elájultam. — Hosszú ájulásomból valami jó, édes meleg ébresztett fel. Fényes napsugár volt. Talán a testvére annak a napsugárnak, amelyik otthon ébresztett fel reggelenként. Hire sem volt már a hónap. Amíg aludtam, még néhány gyökérszál bujt ki a lábamból és egészen feszesen kapaszkodtak bele a rögökbe. A fejem bőre bizseregni kezdett a napon. Azt hiszem, kissé meghíztam és kiszínesedtem. Mellettem a szeméten egy darab törött tükör cserepe feküdt. Belenéztem. Megvallom: nem ismertem magamra. De azért észrevettem és — ne nevésetek rajtam — örültem, hogy két vékony, puha tüske nőtt ki az

államon. Talán csak szőrszál volt, de már én ilyen nagy-zoló vagyok. Tüskének néztem... Legalább tüske, ha már nem virág.

A nap már erősen tudott tűzni. Már nem is láttam, hogy szemétdombon fekszem. Körülöttem csupa fű és apró fehér virág, meg kis kék virágok nyíltak. Sokat gondolkoztam és talán a magamratalálás miatt és mert sokat emlékeztem a testvéreimre és mert *akartam* emlékezni: a fejemen két kis daganat nőtt. Ez még sohasem történt meg velem. Ágas kezem nem volt, nem tudtam megtapogatni a fejemet és a daganatok csak nőttek, nőttek. A nap pedig erősen sütött. Egy hosszú rozsdás drót feküdt mellettem, annak a végén állt a kis kék virág és folyton susogott a drót végéről valami üzenetet a fülembe: Ne felejs! Ne felejs! Ne felejs!

Egyszerre valami édes nyilalást éreztem a fejemben. Mintha minden erőm és képességem oda akarna áramlani. Lenézek a tükörcserépre. Nem vagyok nagyon hiú, de ekkor büszke lettem. Sárga, libegő szirom bujt elő a fejemen nőtt himbóból. Nagyon örültem.

Ekkor történt meg velem az a nagy esemény, ami megfordította a sorsomat. Két gyerek közeledett felém a szeméthegyen. Zöld hádogtáska volt az oldalukon. Az ábrándos nefelegtset, az érzelgős margitkát elrúgták maguktól. Csak értékes, ritka virágokkal foglalkoztak.

Hallottam a beszédüket.

— Te, nézdd, mi az a sárga?

— Talán tökvirág. Cucurbita Pepo.

— Szépen tökvirág. A tökvirág tölcse, ez meg külön-sziromú.

— Hát nézd meg te, ha jobban tudod!

Az egyik fiú, aki megvédett attól, hogy tökfejűnek mondjanak, szétválasztott a füvektől, amik majdnem megfojtottak, hozzámnyúlt és... fölsikoltott:

— Fene egye meg, milyen kemény a tüskéje. Ügyi, mondtam, hogy nem tök. Ez nem tök... Szépen tök! Ez tud szúrni! És milyen kövér, vastag a szára, mint három teli papucs egymás hegyibe. Te, én már láttam ilyet... a kirakatokban.

— Ugyan! Szépen lehet itt a szemétdombon olyan drága virágot találni, mint a kirakatokban.

— Te! Gyere ide! Isten bizony, úgy éljek én, hogy ez valami kaktusz. De ilyent még nem is láttam. Még a kirakatban sem. Ez valami egészen különös. És milyen nagy, sárga virágja van nekije. Gyönyörű. Én mondom, hogy gyönyörű.

— Ühüm!... Igazán gyönyörű. Ezt ki fogom venni és leprésölöm. Jó lesz a herbáriumomba.

— Volna szived ilyen egy ritka virágot leprésölni és leszárítani. Ennek élni kell. Ez még tud élni. Különben is semmi közöd hozzája. Te töknek nézted. Én ismertem meg először, hát az enyém. Vedd el a kezéd, mert...

Szerencse, hogy a barátom erősebb volt, mint a másik, különben most ott száradnék valami könyvtárban, ahova papír közé akart ragasztani.

Az én barátom elővett egy kicsi ásót és mellettem benyomta a földbe. Kicsit ropogott a föld. A tükörcserép lehullott és összetört. Nélküle is tudtam már, hogy ki vagyok. A fiú lefujta rólam a port és az idegen magvakat, amik a szeméthegyen rátelepedtek és azt mondta: „Remek példány!” Ezt eddig nem tudtam. „Meg fogom mutatni a tanár úrnak.” Ezt sem tudtam, hogy kicsoda. Valami istennek képzeltem, aki mindent tud és a sorsokat intézi.

Másnap elvitt Albi (megtudtam, hogy így hívják a barátomat) az iskolába. Nem tudom, hogy tudjátok-e, hogy mi az az iskola. Szörnyű hely. Nem? Csöndhez és elhagyatottsághoz szokott virágos lényem kissé megszállt, mikor

a sok fiú zsvajkodott körülöttem. Le akarták törni a bim-bóimat. Albi nem engedte. El akarták szedni a tüskéimet. Azt meg én nem engedtem!!! Végre... jött a Tanár úr.

A Tanár úr feltette a nagy, kerek szemüvegét, kissé lehúnyta a szemeit és azt mondta: „Peleciphora aselliformis. Hol vetted ezt a remek példányt? Ennek a hazája... te, Schwarz, már megint nem figyelsz?... hazája Előázsia, Szíria, de legjobban díszlik a Szentföldön. Húsos leveleit kecskék és tevék igen kedvelik és eszik. Gyümölcse, tüskés héjban, fügealakú, igen édes és kellemes zamatú. Nagy vitamintartalma miatt értékes.”

Hát ez vagyok én! Most már tudom, bár eddig még nem is hallottam az igazi nevemet. Peleciphora! Még meghallottam, amit a Tanár úr tanácsolt Albinak: „Ha azt akarod, hogy megmaradjon, melegházba kell elhelyezned, vagy visszavinni őstalajába. Minden növény az ősi talajon és szabadon díszlik a legjobban. Ezt jegyezzétek meg!”

— Kérem Tanár úr — mondta Albi barátja —, a mák hol díszlik legjobban?

— A mák talán Indiában... a nagy ópiumtermelés stb., stb... Ezt sem tudod? Hiszen már a mult félvénben...

Valami kis fekete könyvecskét húzott elő a zsebéből, mire halotti csönd lett a fiúk között.

— Én tudom, kérem, Tanár úr, de az Albi egy finom mákvirág és azt mondta a multkor, hogy ők letelepszenek Haifába. Az pedig nem India. Csak azt akartam kérdezni, hogy ott is fog tudni ez a mákvirág díszleni?!

A fiúknak fülig szaladt a szájuk, úgy röhögtek és nyúláltak felém, hogy összefogdossanak. De Albi barátom nem hagyta. Jutott valami az eszébe. Hopp. Ők úgyis oda-telepszenek, ahol a Peleciphora a legjobban díszlik. Elvisz magával!

Nem akarom részletezni, hogy hogyan kerültem vissza. Most itt vagyok egy szép nagy kert kerítése mellett. A szabad földben. Istenem! A gyökereim erősen belefogódzkodtak már az omlós földbe. Mellettem borsfa és leanderfa díszlik és néha még szédülök az erős, mámorosító illatfelhőkben, amiket ezek a buja fák lehelnek felém. Mostanában már ritkán jut eszembe nagy vándorutam és rossz sorsom, ami a szemétdombra vetett. Talán el is pusztultam volna, ha Albi meg nem talál. Még egy tél? Utolsó virágom lett volna az a sárga sziromkorona, ami az ő szeme előtt földízlett.

Ámbár, ámbár! Mostanában kissé haragszom Albi barátomra. Kiforgatja a karjaimat, ágaimat. Azt akarja, hogy olyan formára nőjjenek, ahogy azt ő gondolja jónak. Oda-kötöz a kerítéshez, ami elválasztja a kertet a nagy, szabad természetes fejlődés termőföldjétől, ahol én és a testvéreim nőhetnénk. Szaporodhatnánk, virágozhatnánk sárga és piros, élő szép virágokat és gyümölcseink volnának az édes, nagyéletű, embertápláló méz-gyümölcsök.

Én érzem, úgy ahogy megéreztem a szeméthegyen a sorsomat, hogy nem maradhatok kerítéshez kötözve. Én a kerítés alatt kibujok és a kerten kívül fogok nőni, terebélyesedni. Úgy fogom az ágaimat nyújtogatni, ahogy én akarom. Virágozni és gyümölcsözni fogok.

Albi! Köszönöm, hogy a szemétdombról elhoztál, de már érzem, hogy elég erős vagyok. Ne köss meg! A földalatti gyökereimből még akkor is újra tudok sarjadni, ha a karjaimat elnyesnéd, ha a törzsemet is elvágnád. Most már otthon vagyok... A Tanár úr igazat mondott. Ezt én igazolom, tapasztalatból, én: Peleciphora aselliformis.

Igaz! Még elfelejtettem köszönetet mondani a tevének, aki leharapott a törzsemről. Nélküle nem lettem volna ilyen világlátott és ilyen tapasztalt.

Teve! Köszönöm. Rosszat akartál velem tenni, de jóra fordult minden. És ki tudja, hogy te, azóta mivé lettél... *Én virágzom!*

DR WOLF GYULA: MIÉRT ÖLTÉK MEG RATHENAUT?

Miért ölték meg Rathenaut? Csak politikainak nem lehet értelmezni ezt a különben tipikus politikai gyilkosságot, hacsak a zsidóölés magában is nem politikum. Rathenau elpusztítását egyik utóda a hatalomban finoman, de elég érthetően így okolta meg: „vajjon tűrné-e a francia nép egy percig is, hogy a Quai d’Orsay-n egy néger kormányozzon?” (Ezóta lett szállóigévé, hogy mi vagyunk Európa négerai.) A zsidógyűlölet örök tüzének egy ördögi föllohogása kívánta máglyára Walter Rathenaut. A zsidógyűlöletnek könyvtárnyi az irodalma, nagyapparátusú tudományág, de még mindig nem ad elfogadható választ a kérdésre, hogy miért gyűlölik az emberek, a népek a zsidót. Mindenki ismeri a faji, gazdasági, szociális, vallási teoriákat, egyik se az igazi. Az antiszemitizmusnak sokkal szélesebb oka, sokkal közösebb nevezője van, az ember alaptermészetében rejlik, a „homo homini lupus“, amit a héber **הַיָּחִיד לְהוֹמוֹ**nak nevez. Ha egy deus ex machina folytán eltűnne az utolsó fiaszidó is a föld színéről, az emberek sietnének egy másik fajtát, lehetőleg gyengét, ügyefogyottat, erősen kisebbségben lévő megtenni a zsidó szerepére, vagy alkotnának maguknak egy mesterséges Jüdchent, hogy azt gyűlölhessék. Vagy megfordítva. Valljuk be, mindnyájunkban felvetődött már olykor — esetleg csak a tudat küszöbe alatt — a kérdés, mit tennék én, ha történetesen nem lennék zsidó? Ó, mily szenvedélyes hajrá-val szabadítaná föl egy-némelyünk a benne ágaskodó, de lánccon tartott fenevadat, a gyűlölni vágyást. Élcesen hangzik, de komolyan mondhatjuk, hogy a zsidók lennének a legvadabb antiszemiták. (Megvan ennek is a pszichológiája. Az évezredes elfojtott keserűség, hogy ami másnak, úrnak meg parasztnak egyaránt szabad volt, nekünk meg van tiltva, mi nem gyűlölhethünk senkit retorzió nélkül, megteremtette a zsidóban a gyűlölni vágyás speciális torzformáit, az öngűnyt, a cinizmust, a heinei stylust.) Mert gyűlölni kell, gyűlölni jó, gyűlölni kategorikus imperativusa az emberi természetnek és olyan elementáris indulat, mint a szeretni vágyás. A gyűlölet *equivalence* a *sexualis* váagnak, ahogy Freud mondja: „*Betonung des Demonischen in der Natur*“, az animális ösztönök primár levezetése. „Nem lehet folyton csak szeretni, a gyűlöletnek is megjött az ideje“, mondta Kohelet nyomán az aranyházú fehérvári püspök. Johnson híres mondása: „I like a good hater“, nem üres frázis. A talmud meg azt tanítja, hogy nem mese, hanem természeti törvény, halácha, ha Ézsau gyűlöli Jákobot. Gyűlölni pedig olcsón, rizikó nélkül, sőt hasznothajtóan, jutalomért, a legkisebb ellenállás irányában, gyűlölni azt, ki mögött, mint örökös minoritás mögött, sose állt se államhatalom, se hadsereg, se ügyész, se megszervezett társadalom, az ilyent gyűlölni merő élvezet lehet! A gyűlölet így lett krónikusan megszokott folyamat, ami új ingerületet csak úgy képez, ha időnkint kirobban, intézményes vagy ötletszerű okokra paroxysmusba lobban. Az embernek ha egyszer már nagyon-nagyon rosszul megy, ha tehetetlenségén kétségbeesik, de érzi, hogy mégis kellene tenni valamit és célravezetőbb nem tellik ki tőle, akkor elkeseredésében „*nagyot üt a botjával a számár fejére*“. Milyen jó, ha ilyenkor az áldott számár kéznél van, akinek még hozzá nem is szabad visszarúgnia!

A lélektanilag így megkívánt számár mi voltunk véges-végig a történelem folyamán. Az a számár, amelynek hátán a názáreti is bevonult a hozsannázó városba és hányszor koppant ugyancsak a názáreti nevében ennek a számárnak a fején megannyi pásztorbot ütése. Ez a számár voltunk mi, melynek gerincén: a biblián vonultak be Luther és Calvin a históriába. Rúgás és megcsúfoltatás volt érte a fizetség.

Ez a számár voltunk mi, melynek hátán csempészték

Voltaire, Rousseau és az enciklopädisták dugárujukat a re-akciós Európába; a köszönet érte gyalázkodás a voltairiánusok és egy-némely páholyok részéről. Ez a számár voltunk mi, amint világgá hordtuk Kant és a német tudás dicséretét (a legnagyobb Kantianusok Maimontól — Herman Cohenig mind csupa zsidók), a hálát érte lásd ma Kant hazájában. Így lettünk ugyancsak mi az a számár, amelynek hátára — valljuk be — Marx is, meg Lenin is fölkaphatott; az eredmény, hogy ma Moszkva hátran versenyezhet zsidófalásban Berlinnel. És ez így fog menni ad infinitum, míg próféták és messiások támadnak, kiknek szürke számárhátra lesz szükségük, hogy bevonulhassanak a pálmaágot lengető népség közé. A pálma a messiásnak szól, a számárnak pedig kóró meg dorong a hére. És ez így lesz mindvégig, míg csak egy új teremtes meg nem változtatja a homo homini lupus-természetet, míg az újfajta szív, az újfajta lélek ideje el nem következik. De vajjon kibírja-e várni a zsidó nép ez utópiák korát, nem pusztul-e belé a várakozásba? Számtalanszor fölvetődött a kérdés: van-e célja, van-e értelme ennek a végtelen kínlódásnak, e kilátástalan epekedésnek? Nem volt-e még elég a mártiriumból? Az emberiség csak szavalja, de őszintén nem áhítja a megváltást, minek hát ez a küldetésvállalás?

Nagyon súlyos, mind terhesebb a mi hatyunk, amit végig cipelünk a világtörténelem országútján, jó volna megszabadulni ettől a tehertől, ettől a földadattól. De a kénytelen tragikum, az *ananké* nem tűr beleszólást, a zsidó nép nem intézheti a maga sorsát, aminthogy nem maga határozott a megszületése felől, úgy nem mondhatja ki a megszűnését se; üzletesen szólva, „nem számolhat föl“. Seneca mondását magunkon látjuk megigazodni: „*fata volentem ducunt, nolentem trahunt*“ — A fátum, ha akarjuk vezet, ha nem akarjuk, hajt, kényszerít bennünket. Valahogy úgy érezzük, hogy gályarab módjára, oda vagyunk láncolva mindörökre az evezőpadhoz, rabtartó gazdánk a történelem korhácscsapásai nem hagynak nyugtot eltik-kadt agyunknak, kintől égő karunknak, az evezőt nem szabad egy pillanatra se elengednünk, hanem evezni, mindig csak evezni az ár, az ellenünk torlódó hullámtenger ellen, ismeretlen, elérhetetlen cél felé. A hajó valóban röpül, „mindig új horizontok libegnek elébe, új titkok, kínok. vágyak vízen jár“, talán nem is a rabszolgák evezője, hanem maga a történelmet intéző Szentlélek hajtja? Valami azt sugja máskor, hogy ezek az evezőcsapások, a rabszolgatartó történelem ostoraitól megszakadni készülő inaink végső erőfeszítése mégis csak előreviszik az emberiség hajóját, mind előbbre, a tökéletesülés felé.

A gálya most nagyon sötét vizeken jár, vak éjben, vihartól dobálva. Mi mégis nekiszilajodva, az utópiavárásban úgy érezzük, hogy ez az inferno utolsó éneke, mert már megjártuk a pokol kilencedik körét is és Dante-val köszönteni készülünk a kiújuló csillagtábor:

„Vedo delle cose belle
Che porta l’ciel per un pertugio tondo
E quindi uscinuno a riveder le stelle.“

Ha csak egy kis nyíláson is megszakad a felhő sötétje-mi mindjárt szép dolgokat látunk; ahogy kijutunk a pokolból, újra miénk a csillagos ég. És tán nem messze az idő, hogy majd foszlani kezd az éji homály és a gályarab kitekintvén a leső-résen, új ritmusra dobban elernyedt szíve, a Herzl-ek, a Rathenau-k és a millió vértanuk benne tovább verő szíve és görnyedtségéből fölegyenese-oda kiálthatja egyszer már ennek a széles, nagy világnak a régi bezsido köszöntést: **בִּרְקָא** hajnalodik!

Vörös Magén David (Mentők) állomása a kiállításon

Palesztina kormányának pavillonja

Nagybritannia pavillonja

Svéd pavillon

A munkások szervezetének pavillonja

Belga pavillon

Felvétel a repülőtérrel

Főiroda. Előtte a skót zenekar

A telavivi 1934. évi Közel-Keleti Mintavásár kiállításából. Székely Jenő főépítész albumából

DR WINKLER ERNŐNÉ: A ZSIDÓ GYERMEKJÁTÉKRÓL

Szimchasztóra napját ma is nagy örömmel várják a gyermekek. Ez alkalommal a máskor oly fenségesen komoly hangulatú templom sem idegenkedik a gyermekek vidám zajától. A szokásos zászlócskákon kívül, mellyel a gyermekek a templomba vonultak, régi idők óta szokásos volt, hogy a karzatról az azon évben férjhezment asszonyok édességeket dobáltak le a gyermekseregnek, mely ezt az égi áldást természetesen nagy marakodással és élénk sikongással fogadta. Galiciában a gyermekek zászlórúdjaik tetejébe almát és ennek kifúrt belsejébe égő gyertyát helyeznek el. Ugyanitt az érettebb tanulóifjúság szokása volt, hogy a Tóra ünnepét mozsárlövésekkel is köszöntötték. Ezt a szokást azonban a Talmud-tudósok nagyon helytelenítik.

Különös hagyománya van e tekintetben a nagykanizsai Szimchasztórának. Itt a chevratagok ötéves gyermekei viszik körmenethen a tórát ékesítő díszeket és vallási kegyzereket, utánuk következik az egykori kórus-fiúk ruháiba öltözött középiskolai ifjúság, lobogó fáklyákkal kísérve a díszes tóra-menetet.

A mult emlékezései után visszatérve a jelenhez, felvetődik az a kérdés, hogy *hogyan alakult, fejlődött ki az újjáalakult Szentföldön a zsidó játékok és gyermekszokások hagyománya*. Tulajdonképpen igen nehéz ezt éppen Palesztinában megtalálni, mert itt a világ legkülönbözőbb kultúráiban nevelkedett emberek találkoznak. Erec Izraelben a játék is az új élethez, a társadalom kialakító harcaiba kapcsolódik bele. Míg tehát másutt a játék csak alig, vagy csak kiválasztott körökben céltudatos, addig Palesztinában teljes mértékben be van állítva ez új köröket uraló gondolkörbe. Ez annál is érthetőbb, mert ez a zsidó ifjúság népi leg öntudatos és a pedagógia legmodernebb elveit gyakorló gyermekkertekben nevelkedik. Egész életét az ideáloktól áthatott gyermekközösségben éli le. A l'art pour l'art játék a Szentföldön nem igen létezik, mert az ő játékuk nem a kicsinyek sportja, de a gyermeki lélek alkotó és alakító energiájának a kifejezője. A Gan Jeladimban, a gyermekkertekben minden gyermeknek van egy darab külön kis földje, melyet maga művel. Később, ha munkája eredményes volt, ezt a Keren Kayeméthnek ajánlja fel, résztvesz az egész gyermekkert együttes munkájában. Maguk díszítik, takarítják a konyhát, egyéb munkákat is maguk végeznek. Kis kolóniákat építenek agyaghól, tipikusan eredeti szentföldi ruhaterveket rajzolnak és varrnak, megrajzolják Palesztina tájait és a zsidó történelem eseményeit.

Szukkothkor például saját sátraik vanak és régi chaszid szokás szerint mindennap más és más vendéget hívnak oda. Pld. Mózes, Jeremiást, Bar Kochbát, Herzlt, Nordaut stb. és erre az esetre annak a kornak a képeivel az illető életét, munkásságát ábrázoló rajzokkal díszítik fel a sátrat. Aznap róla beszélnek, írásaiból olvasnak, költeményeket szavalnak, énekelnek stb. Chanukka előtt menórát készít minden kis gyermekcsoport és résztvesz a nagy felvonulásban. Purimkor eljátsszák a nap történetét és korhű kosztümöket varrnak és rajzolnak. Általában minden ünnepben alakítóan és alkotóan vesz részt minden gyermek és mindig megtalálja azt az összefüggést, amely őt, a mai kort az ünnep eseményeihez fűzi. *A gyermek így végigéli a maga alakított játékában az egész zsidó történelmet és így készül el testileg és lelkileg is a mai élet követelményeire.* Ezt teszi azáltal is, hogy izmos karral és egészséges testtel akar az épülő közösség szolgálatába állani, átszővi testedző játékaikat héber mesével és dallal és belehelyezi azt a zsidó történelem küzdelmes harcaiba.

Befejezésül még néhány szót a nyugateurópai modern zsidó gyermekjátékokról. Úgy vélem, hogy sokkal jobban

szorul ezekre a támaszokra a mai kor erősen asszimiláns levegőjében felnövekedő zsidó gyermek, mint a gettóbeli fiú vagy leányka. Ezeknek nem kellett hangsúlyozottan zsidó játékok, hiszen az egész légkör, melyben születtek és éltek, át meg át volt itatva a zsidóság szellemétől. De kísérjük csak figyelemmel egy ilyen magyarországi, talán dunántúli környéken élő kisgyermek életét. A szülői házban legtöbbször kiveszőben vannak a tradicionális zsidó szokások, melyek őseik életébe annyi báj és poézist vittek.

A gyermek így felnő s míg kicsi, mindenütt képekben és mesékben, dalban s kedves szokásban egy idegen vallás szimbolumába ütközik, természetes, hogy a fogékony gyermeklelekben nyomot hagynak ezek az emlékek és közelebb érzi magát ahhoz a környezethez, mely melegséget és fényt áraszt az életébe. De vajjon szükségünk van-e nekünk, zsidóknak, arra, hogy idegen tollakkal, kölcsönvett drágaságokkal tegyük színesebbé gyermekeink életét?

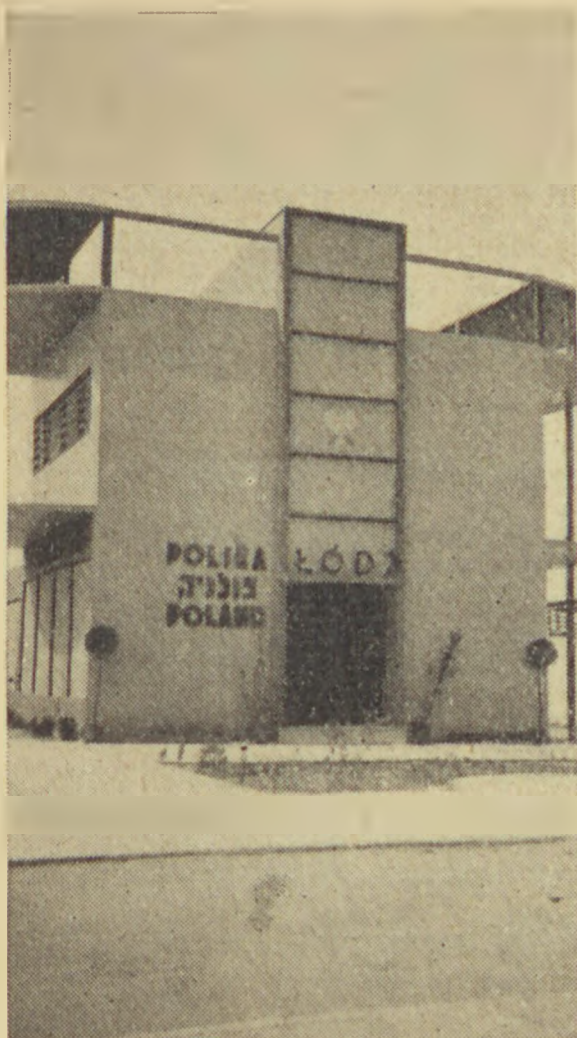
Nincsen-e a mi zsidó szokásainkban is elég poézis, melyet modern formába öltöztetve, bevihetnénk a gyermekszobába. Itt vannak ezek az élőbb felsorolt zsidó ünnepi szokások. Nem tudjuk-e a chanukka-gyertyák fényét olyan meleg, fénytárasztóan fellobbantani, hogy a gyerek ne tekintsen más lángok felé?

Ajándékozzuk meg és szerezzünk neki örömet chanukakakor, nehogy fájdalmas szívvel gondolhasson pajtásai karácsonyi ajándékaira. A zsidó élet szimbolumait egyszerű eszközökkel szemléltető módon bevihetjük a gyermekszobába.

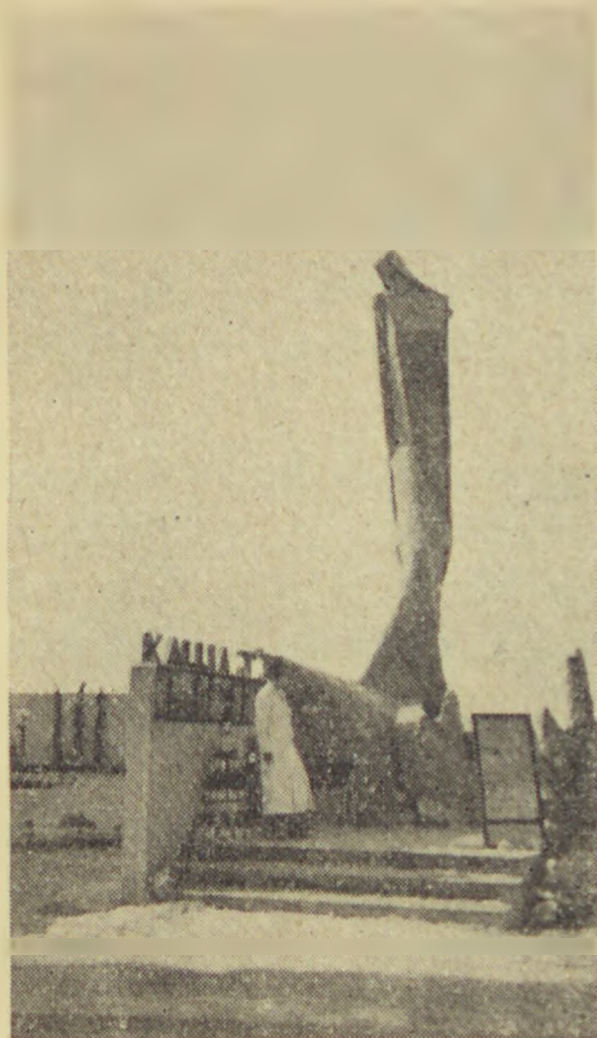
A kisgyermek alszik és ágyacskája fölött ott őrködik a héber zsolnárfelirat: „Kisdedek és csecsemők ajkára alapítom az én dicsőségem.” (Zsolt. 8.) Már egészen kicsi korban, mikor öntudatosabban kezd játszani, bele lehet vinni játékaiba a zsidó élet szimbolumait. Mily örömet szerez például a kis leánykának az a házilag előállított, talán primitív kis szombati babaszoba, ahol az asztalon a két gyertyatartó, az ajtón mezuzá, a falakon a zsidó ünnepi képek díszelnek. Ugyanígy lehet megcsinálni azt a miniatűr iskolát, ahol a babáknak a kis tanítónéni héber betűket ír a táblára, ahol a falakon köröskörül szentírási idézetek: a menóra, meg az álef-, bész-tábla láthatók. Mikor nagyobb a gyerek, jöhetnek sorra a szebbnél szebb héber, magyar, német szövegű képes- és meséskönyvek. A héber betűket játékos könnyűséggel tanulhatja meg a gyermek nagyszerű betűjátékok, meg az egyszerű, összerakható kockajátékok által. Nürnbergben és Bécsben egész sorozata van az ilyenfajta új zsidó játékoknak. Nagyon érdekes volna például a közismert irodalmi, zenei, művészeti kvartett játékok példaira, zsidó irodalmi és művészeti kvartett, játékokat adni a nagyobb gyermekek kezébe, hogy abból a játékszerből könnyűséggel ismerjék meg népünk irodalmát. Ilyen ó- és újtestamentumi lottójátékot volt alkalmam már látni. Nem szólok e helyütt a zsidó, vagy esetleg héber óvodák óriási vallásos nevelőhatásáról, ahol kis versekkel, gyermekdalokkal, eljátszott bibliai jelenetekkel tudnak közeledni a gyermekekhez és keltik fel érdeklődését a zsidóság iránt.

Minden eszközt, bármilyen kicsinynek is tessék előtűnk, meg kell ragadnunk e célra. Nem lehet elég korán kezdeni a gyermek zsidóvá való nevelését. A talmudi elbeszélés szerint Rabbi Józua ben Chananja édesanyja a még bölcsőben fekvő kis gyermekét bevitte a tanházba, hogy a kis fiúcska füle már idejekorán megszokja a tanulás hangját és egész életén át édes emlékek éreztessék azt.

Igyekezünk mi is ebben a szellemben nevelni gyermekeinket, hogy a jövődő harcaira erősen felkészült ifjúság várhassa a bekövetkező boldogabb zsidó jövődőt.

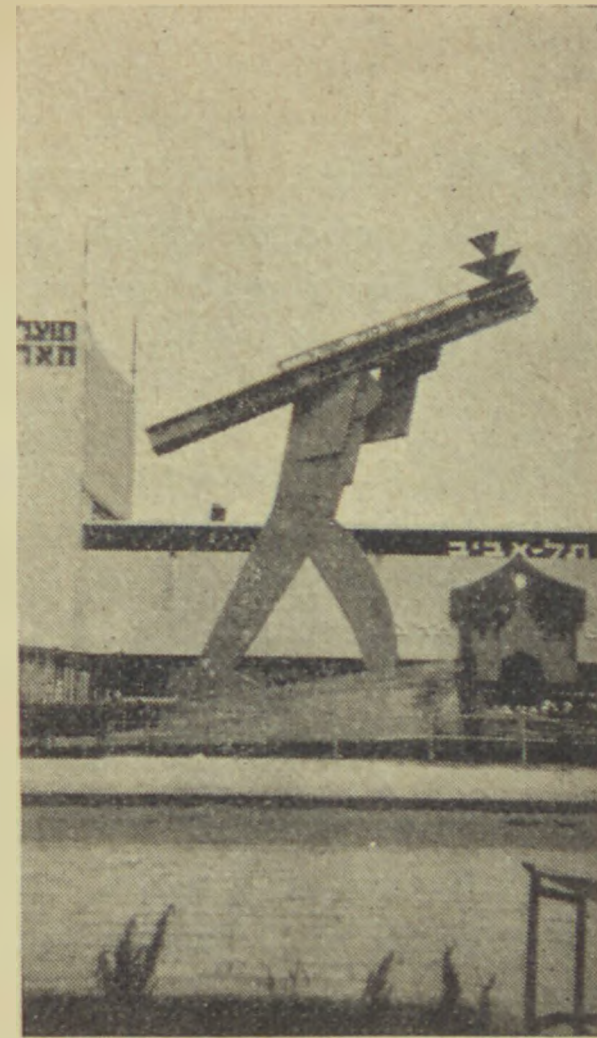
II. sz. lengyel pavillon

Lóthné sósobra (Kálmán Lóth)

Tel-Aviv városa pavillonja

A munkásszervezet szobra

Képek a telavivi Közel-Kelet Mintavásár kiállításából

PALESZTINA GAZDASÁGI FEJLŐDÉSE

A palesztinai gazdasági tényezők csak most teszik közzé a telavivi Közel-Keleti Mintavásár eredményeit számszerű adatokban. A brit iparkamara Londonban külön beszámolót adott ki a Közel-Keletnek erről a nagy gazdasági eseményéről. „A telavivi Mintavásár — írja — külsejében, kultúrájában, forgalmában olyan kiállítás volt, aminővel Európának bármely fővárosa joggal büszkélkedhetett volna.” A kiállítás igazolta buzgó rendezőinek minden optimizmusát. Megmutatta a sok brit cégnek és a világ ipari és kereskedelmi tényezőinek általában, milyen lehetőségek vannak még a közel Keleten. A kiállítók teljesen meg voltak elégedve az elért eredményekkel, a jövő számára kötött gazdasági kapcsolatokkal. A legtöbb üzletet kötöttek építőanyagokban, gépekben, de volt üzlet minden kereskedelmi ághoz. Megalakult a brit-palesztinai kamara, mint ahogy hasonló kamarák állnak fenn más országokkal kapcsolatban is. Tel-Aviv a Közel-Kelet tőzsdéje lett.

A beszámoló részletes leírást ad a kiállítás területéről, a különböző nemzetek, országok stílusos pavillonjairól s a homokból kinőtt csodálatos növényzetről, a sivatagos terület gyors kiépítéséről és a szabadságról és demokráciáról, mely a munkaközben uralkodott. Kényszer nélkül, lelkesedéssel, dalolva dolgoztak a munkások és minden elkészült pontosan időre. Megemlékezik a brit beszámoló az arab kiállításról, amelyet egyidejűleg politikai okokból Jeruzsálemben rendeztek és a kizárólagos arab felírások folytán csukott könyv maradt a külföldiek előtt. Jobban tették volna az arabok, ha résztvesznek a telavivi kiállításban — esetleg külön pavillonban.

Tel-Aviv hirtelen fejlődésével párhuzamosan emelkedik Haifa jelentősége is. A kikötő máris szűknek bizonyult. Bevétele egy év alatt majdnem négyszeresére szökött fel. A Karmel minden oldalán folyik az építkezés. A mezőgazdasági hitelt elősegíti a kormány nagyszabású támogatásával, egy félmillió font alaptőkével meginduló jelzálogbank,

amely a jövő év elejétől kezdve hosszú lejáratú hiteleket fog folyósítani a rászoruló gazdáknak. Ez nem jelent közterhet, mert a kormány költségvetésének feleslege állandóan emelkedik. Sőt többet is lehetne fordítani tulajdonképpen a speciális zsidó célok állami támogatására.

A kormány által kiadott legújabb költségvetési előirányzat a bevételt 3,482.665 fontba állapítja meg a tavalyi 3,015.917 fonttal szemben. Vámokból 1,650.000 font. A főbb behozatali cikkek: benzin, autók, gumi, cukor, liszt, kávé, dohány, textil és faanyagok. Jövedelmi adó bevezetése egyelőre nincsen tervbevéve, miután a kincstárnak erre szüksége nincsen. A hírságok és hivatalok bevétele, amely 378.000 fontba van felvéve a tavalyi 332.000 fonttal szembe, főképp földek és telkek átírási illetékeiből adódik, minthogy az ingatlanforgalom továbbhi lényeges emelkedésére kell számítani. A posta bevétele 273.000 font a tavalyi 229.00 fonttal szemben. Jeruzsálemben most új hatalmas postapalota épül.

Az export terén első helyen áll a narancs és grapefruit kivitel, amely rohamosan emelkedik és már túlhaladta az ötmillió ládát. De megindult az export már egyes ipari cikkekből is, főleg a Holttenger kémiai kincsének kiaknázásával kapcsolatban. A munkáshiány a bevándorlás állandó fokozása dacára igen jelentékeny, különösen az építőiparban. Sok nagy terv nem tud megvalósulni a munkáshiány miatt. És minthogy az építőipar magas munkabérei a városokba vonzzák a mezőgazdasági munkásokat és elvonják a földművelés fontos pozícióitól, a Jewish Agency úgy döntött, hogy ezentúl certifikátokat csak azoknak ad, akik előre kötelezik magukat, hogy mezőgazdasági munkánál maradnak.

A palesztinai gazdasági fejlődés sok új problémát vet fel, aminek megoldását nem lehet csupán csak az időre bízni, hanem bele kell szólni előrelátással és bölcs irányítással.

FELEKI SÁNDOR: TEMPLOMBAN

Sok év előtt, emlékezem még,
Künt a tavaszi szellő játszott
És milliónyi méh belepte
A himbálózó, friss akácot.

A templomba fordultam újra,
Talán ott ismét megtalálom
Az elvesztett hit drága kincsét,
Amely lelkemben már csak álom.

És vérzik sóhajtozva lelkem:
Mi lett belőled drága templom!
Hogy elhagytak, hogy elfeledtek,
Te düledező, régi, szent rom!

Bent a templomban zsongás-bongás,
Mintha ott is sok méh repdesne.
És száll az ima fel az égbe:
Oh, áldva légy te ünnepeste!

De fájó csend a nagy templomban.
Eltűnt a fény, eltűnt az illat.
Rozsdásak az ajtón a záruk
S kelletlen, nyikorogva nyílnak.

A templomszolgát kérdezem most:
Miért e bántó pusztulás itt?
Tán volt, ki vallását elhagyta
S koldusbotra jutott a másik?

Kábító illat terjed széjjel,
Öröm, fény, szín minden zugolyba,
Liliom, rózsa, szekfű, mályva
Virágerdőbe összefolyva...

És bent a „stánder“ és a lámpa
Sűrű, piszkos porral belepve.
A zajra ijedten repül fel
Egy felzavart éjjeli lepke.

Oh nem, felelt reá leverten.
Elköltözött mind lassan végre,
Oda, honnan nincs vissza út már,
A temetőbe, faluvégre...

És múlnak évek. Kis falumba
Csalódott szívvel visszatérek,
Nem ismer itt már senki, senki.
Ti eltűnt édes gyermekévek!

A falakon nagy repedések,
Bennük a pók tanyáját verte.
A fakó ablakok bezárva
S fülledt, dohos szag szállong szerte.

S ott álltam a komor falak közt,
Csüggedve, búsan, önfeledten.
A halál árnya nehezült rám.
Magam vagyok. Be öreg lettem!

G. HALMÁGYI MÁRIA: A BOT

Ott, hol a magas bércek ormát
örökké hópelyhek lepik,
egy kisgyermeknek játszótársa
volt a bot, hosszú évekig.

Hajrá, hopp! — A gyermeklélek
tiránus, kegyetlen, nagy úr.
Botparipáját ostorozta,
vesszőzte, kacagva, vadul.

Egy láncolt ebet talált később,
szomorú, éhező rabot;
rávágott, s bosszús kis markában
jajjongva felnyögött a bot.

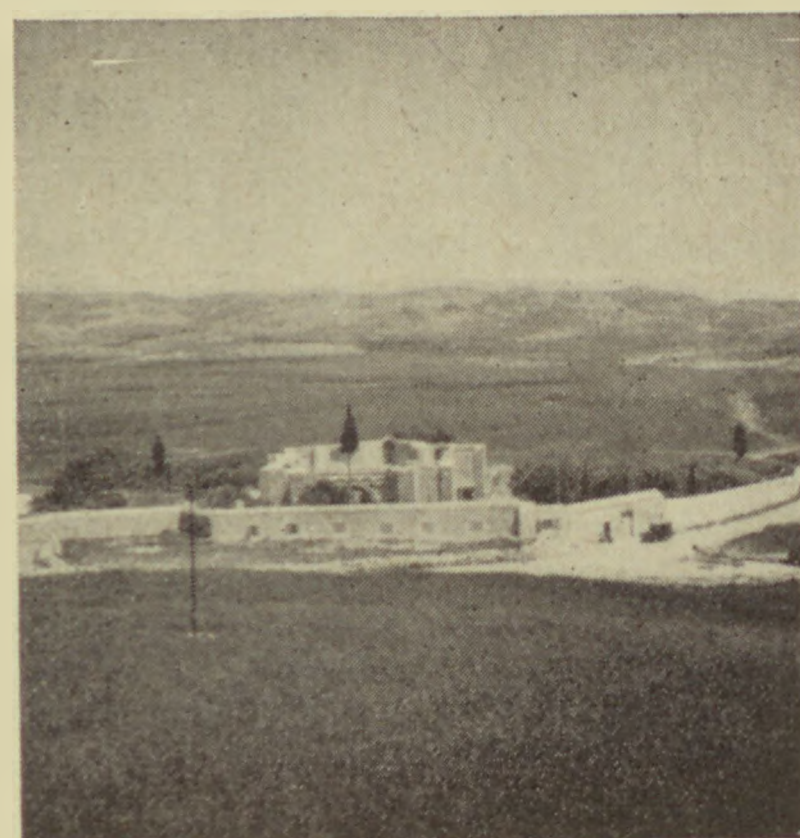
S hogy diák lett a kis legényből,
meg nem változhatott szíve.
Botszolgáját magával vitte
békerontónak, messzire.

Egy éjszakán kitört a vád,
ahogy örökösen belevésték,
s kegyetlen száján vadul robbant
— Ma vesszen hát a hitvány
népség

Fegyver dörrent az éjen át...
itt sebesültek... ott halott...
Testet öltött sok apró sátán,
s egy öreg zsidó hajlott hátán
szilánkká hullott szét a bot,
az érzőlelkű, néma bot.

Tel-Aviv tengerpartja

Breuer Lipót szentföldi felvételei

TISBI ILLÉS: A TENGER PARTJÁN

Világít a téli éjszaka
csend, csend s az árkok szélén
fekszik valaki bilincsbe verve.

„Ember ébredj!“ —
rázom a vállát, fülébe súgom
az új titkokat,
de hiába pattog a vágyak
ostora,
hiába zúg-zakatol fölötte
az élet fergetegje
és színes madarak csapkodják
ő csak fekszik, fekszik
némán könnyeket hullatva
áztatja a kérges földet
és fekete halotti lepelként
ráterül az éjszaka.

„Ember, ember nem látod
a karneválos örömek
tombolását,
vértüzek máglyája lobog
és vad táncba fognak
Ádám fiai,
csak te fekszel dermedten,
mint az érzéketlen bábuk
a díszes kirakatok
közepében.“

De ő nem mozdul,
testére szitál a hó
és mint egy megrokkant aggastyán
fekszik az árkok szélén
világos téli éjszakán.

A BIBLIA ASSZONYAI

Közel száz éve, hogy Leipzigben, Brockhaus és Avenárius kiadásában megjelent egy gazdagon illusztrált könyv a Biblia asszonyairól. Évától Eszterig minden jelentős asszonynak a képe benne van, G. Staal mesteri ábrázolásában, a hozzávaló magyarázó történettel. Kegyes és tiszteletreméltó cél vezette a magát meg nem nevező szerzőt e történetek megírásához. Mint az előszóban mondja: „Élni csak a magunk élete és más idegen életek szemlélése tanít meg. Ezért akarunk minden erényre, minden életkörülményre egy-egy mintaképet felhozni, hogy azokban mindenki tükröződni lássa saját belső életét és a gyenge épüljön az erős példáján és ezért akarjuk a Biblia asszonyaiban egy régmúlt idő tiszteletreméltó alakjait lelkünk elé állítani, hogy azok életükkel, az emberi szív negyven évszázad előtti és mégis olyan új igazságait, Isten megnyilatkozásait hirdessék nekünk.

A szerző a Bibliából átvett történeteket érdekes emberi motívumokkal bővíti ki és előtérbe hozza azokat az asszonyokat is a Bibliából, kiket egyébként, az eredeti elbeszélés nyomán, nem lehet mintaképül állítani. Így Putifárné alakja a hékés családi élethől más után vágyakozó asszony tragédiába mélyülő hűnét ábrázolja, melyet az sem enyhít, hogy a vétkes asszony primitív férje mellől József után, mint ideális ifjú után áhítozik. Fáraó leánya a meddő anya gyermek utáni örök vágyakozásával kap az Istentől hozzá küldött zsidó fiú után, és Sába királynője, a büszke és gazdag arabiai királynő, a pompából kivágódva, nem Salamon hatalma, hanem szelleme előtt hajlik meg. Csodálatos frissességgel elevenednek meg a szerző tolla alatt az ótestamentumi ősi alakok, akárcsak az illusztrátor ecsete alatt képmásaik. „És ha a képek, melyeket az ihletett művész alkotott, egyszerű szavakkal kísérve, — így folytatja előszavát a szerény szerző — odavarázsolják ifjú és öreg elé a Szentírás komoly és kedves nőalakjait, akkor az igazi asszonyiség varázsa másokban is szent érzéseket fog kelteni. Rebekka, Rachel és Jefta lánya már évezredek óta világító példaképei a gyermeki szeretetnek, az engedelmességnek, vallásosságnak ezrek számára, akik az ő gazdagságukból merítenek! Sok szem lett nedves, sok szív vidám a moabita Ruth történetén; és sok szív szilárdult meg, mikor Sosanna igazságtalan szenvedéséről és megérdemelt győzelméről olvasott és sok lélek acélosodott már meg

Sába királynő (G. Staal metszete)

Eszter és Judit bátorságán és hazaszereteten felbuzdulva.

Igy meg fogjuk próbálni, hogy az asszonyi nagyság és gyengeség képeit hűen és igazán rajzoljuk, hogy ezek a képek is erősítsék az erkölcsi érzést és az igaz életörömet. És bár hozzáfűzhetnénk azt is, hogy korunk mindjobban megtanulja, hogyan kell megérteni a szívet és mindinkább belátja, hogy nincs nagyobb öröm, mint amit az ember magának szívében teremt, mikor bensőjének szavára, *Isten szavára hallgat*. Bárcsak sikerülne nekünk, hogy a Biblia asszonyai által is szíveket nyerjünk meg a jámbor élet és jó lelkiismeret csendes örömei számára!

Ilyen tónushan szól a száz év előtti kor asszonyaihoz az Előszó. És ilyen vallásos szellem hatja át az egyes metszetekhez írt kísérőszöveget is. Érdekes, hogy a női erények mintaképeit a nein-zsidó gyűjtemény mind az Ó-testamentumból, a zsidó Bibliából meríti.

HAJDU MIKLÓS: JÓBELÉVI EMLÉKEK AZ ÉN KILEMBŐL

Jóbelév őszi napsugara csókolja a jövő esztendő Ros Hasónóján — Isten kegyelméből — dombtetőn sárgálló kis templomunkat. Ötven esztendeje, hogy öregeink megépítették, ötven esztendeje, hogy a világ teremtésének fenséges nagy napján Istennek új hajlékában hangzott fel a sófárnak szava. Kisiskolás voltam, mikor a szent harsona riasztó riadását hallottam és ma is hallom a feledhetetlen hangokat... Édesapám muszaf után harminc hanggal egészítette ki százra az égi üzenetet, — oh, milyen büszke voltam, amikor az apám odaállott az almemorra és zúgva, zengve járta át az egész világot az ő hirdetése... Aztán fehér kendőbe burkolták a sófárt és mentek egy beteghez, hogy ő is hallja a szent hangokat.

Örökéletnek üdvösségében pihennek már a templomépítők. És akik ott játszottunk a templomudvarban, mi vagyunk az öregek, — de ott áll a kis templom, lenéz a rétre, odatekint az építők örök honába: a folyón túl a mi temetőnk, ott pihennek a templomépítők. Áldott emlékezetű öregeink, a Dombóvári Statuszkvó Anyahitközség — vezetői. A büszke, meg nem alkuvó statuszkvósok: az új templomban közösen tervezték az emelvényt, az Orajn előtt a mélységből kiált föl a Község követe, nincs orgona. Hogy is lenne, hiszen a hűgyszi orthodoxok nagy Goitein főrabbi jár át a mi Kilenkbe!

Túlادunán Statuszkvóban is más idők járnak már, mint félévszázaddal ezelőtt. A dombóvári Kile századfordulóra kongresszusi lett, de azért középen az almemor, híven őrzik az öregek parancsát, jajcert, marovajsz mondanak itt hűségesen, ha ornátusos ige-hirdető szónoki beszéde is váltotta fel Goitein főtisztelendő urunk bájos meleg tanításait.

Járjuk az életnek országútját, be rég volt, hogy lépesmézket kaptunk a ros hasónói asztaláldásnál. Régen volt, de ennek a lépesméznek mennyei édességét el nem felejtjük soha, soha...

Ötvenesztendő lesz a mi szent Kilenk kis temploma és szeretném szigorúan megróni az időt, hogy miért is szalad el oly gyorsan fölöttünk. És szeretném végigjárni elmúlt idők szép tavaszainak minden-minden hajlékát, minden udvarát, szeretném megölelni fenn a felvégen egy kis házikónak füstölő kéményét, kiskertjének öreg körtefáját és szeretném megsímogatni a szőlővenyigéket, amelyeket Édesapám futtatott a mi házunk tornácára.

* *

Ötven esztendő távolságából fénylik felém a dombóvári kis templom Ros Hasónója, amikor ott először imádkoztunk. És én felötöm szívem könnyharmatos emlékeinek képeskönyvét. (No nem azokat a könyveket, melyeket én írtam. Mert hiszen áltatom magam az író melengető áltatással, hogy ezeket a könyveket ismerik.) Nézem, nézem tágranyitott szemem ámuló csodálkozásában szívemnek régi képeskönyvét: megelevenedik ezekben a nyolcvanas, kilencvenes évek kis Kilejének egyszerűsége, jóemberek elégedettsége: csodavilágnak megannyi világcsodája.

A híres-nevezetes dunántúli és horvátországi

Deutsch A. Fiai cég első embere, főkönyvelője — testvérbátyám, ott pihen már ő is rég a kis temetőben — elvitt egy téli estén a Korona dísztermébe. A Dombóvári Nemzeti Színjátszó Társaság harcolt, rimánkodott itt akkor a nagyérdemű színpártoló közönség kegyéért-kegyelmességéért és piculáiért. Bejártam azóta egy kissé ezt a nagy világot, de olyan csodát, olyan tündéri varázslatot, olyan káprázatosat és olyan feledhetetlent soha sehol sem láttam, mint itt. Hogy lám: felszalad egy függöny és előttünk az Othello, a velencei mór, a Falurossza, az Ördögpirulák és a Peleskei nótárius egyetlenegy, közös díszletvászna! A messzi messziségben utca, házak, füstölő kémények, tornyok, templomok és fényesség bíborlik, piroslik az ég alól és csillagok szikráznak és kibukkan a hold. Jönnek, jönnek cifra gúnyában, maskarában urak, parasztok és nótáznak, táncolnak, sírnak, vihognak.

Emlékszem a fakókékre hektografált, kezdetlegesen sokszorosított színlapra, amit délelőttönként vitt szét a nyurga művész úr, aki titkár, sűgő, főrendező és operettbuffó volt egy személyben. Ő írta, rajzolta azokat a bütykös fatörzseket utánzó nagybetűket, amelyek jelentették a színlapon, hogy a Dombóvári Színjátszó Társaság a Korona Szálló nagytermében, költséget nem kímélve, ma először és utoljára hozza színre, pesti, bécsi és párizsi színpadok világhírességű darabját, a Szabin nők elrablását, Polgár Gyula színigazgató és Böngérffy Kamilla kisaszony szubrett-primadonna közreműködésével, a primadonna jutalomjátékául. Ezen a pódiumon láttam életemnek első igézetes és tüneményes világcsodáját. A Szabin nők elrablását azóta sem merem megnézni. A párizsi, a londoni színpad, a berlini és pesti színház raffineriái, forgószínpadja, transzperenses fényvilágítással ne rontsák le életem első nagy csodáját, a dombóvári Szabin nők elrablásának emléket.

A Szabin nők elrablása díszelőadás volt, jutalomjáték a szubrett-primadonna tiszteletére. Amikor leszaladt a függöny, akkor Nagy Jóska uram, gáláns, finom vezére az aranyifjúságnak, odaint a cukrásznak. Degovits István mester inasának kis zöld tálca a kezében. A tálcán piros, kék szalvétával letakart süteménycsodák. Van ezen a tálcán körfésű módjára hajlított égetettmandula, van rajta ijedten halvány puncstorta, vanília szelet és van rajta, oh, ez a legszebb, indiáner. Indiáner, aminek Dombóváron tojásfehérje a tölteléke. (Csak azért, hogy húsos étel után a kötelező hatórai időköz előtt élvezhessük? A tejszínes indiáner Statusquo Anyahitközségben szigorúan kezelendő!) Nagy Jóska uram megvesz tíz darab süteményt a jutalomjáték primadonnája számára. Mellette ül Ternyei úr, a nagytakarékból, ő meglegházi tearózsákat hozott. A szép ifjú ügyvéd úr Sásdról, dr. Krausz Győző, kaszinóesték és nőegyleti bálók franciánégyes rendezője (ma közjegyző Mohácson) három üveg szekszárdit és két üveg villányit áldoz a művészet oltárán.

És ott áll előttünk minden jó ügyek intézője, örökifjú Goldschmied Zsiga: hű barát, egyszemélyben habitué, magántitkár, Prey Pál, gabe, Intim Pista, rádió, mecénás, vagy amit akartok. Át kell adni az ajándékokat a primadonnának. Hogyan? A legbonyolultabb tranzakciókat is vállalja Goldschmied Zsiga. Egyszerű a dolog, odalép a rivaldához, fellebbenti a függöny alsó csücskét és becsusztatja a színpadra az indiánereket, a tearózsákat és a borosflaskókat.

Megható, zord szíveket is megindító, andalító ünneplés. Érzékenyebb lelkek előveszik a zsebkendőket. A második sorban három hölgy a könnyeit törli: három testvér, három Kaszinós Kisasszony. Itt vannak ők is a színházban. De ne tessék rosszat gondolni felőlük. Előbb átadták egy cukorral, vagy két cukorral, ahogy ez esztendők óta dukál, a piaci emeletes nagyépületben megvonuló Kereskedelmi Kaszinó urainak a feketéket és kapucinereket. Nincs ezen a ponton pardon. Majd elhegedülte volna Reiszberger uram, Újdombóvár nótáriusa, a három kisasszony nótáját, ha hivatalbeli mulasztáson éri vala őket. Reiszberger jegyző urat illet gondozni minden női lelkeknek finomságával, — a felekezeti közti összhangnak dédelgetett szimboluma ő a zsidó kaszinóban...

* *

Kiscsizmában tapostuk ötven esztendővel ez előtt kikövezetlen utcáknak feneketlen nagy sarát, még csak Zákány és Bátaszék felé füttyült a gőzös. De vadonatúj volt a szenzáció: az újdombóvári állomás, ahonnét már Pécs és Pest felé lehet utazni. Túl a sorompón, a kanálison még fahíd kötött össze bennünket Szekcsővel, Vásárosdombóval, de mire megtanított bennünket az iskola arra, hogy a kanálisnak Kapos-csatorna a hivatalos neve, akkorra már vashíd csodáját bámultuk a réten. És jaj, én már vashídon vittem át, oh, be sokszor és oh, be fiatalon, szívemnek vérét az örökélet temetőkertjébe.

Ezermester csodáján ámultunk, bámultunk a nagyutcán. Egyszer a kengyelfutó volt a nagy szenzáció. Máskorra meg a velocipédes, aki óriás nagy kerekének magasságában futott keresztül a piacon. Aztán az iskolaudvarról néztük a trezinát, az ördöngős masinát, melyen Singer Benő állomásfőnök úr, a zsidó iskola nagy szakértelmű iskolaszéki elnöke, zsidó pedagógiai kérdések tudósa, meg a mérnök urak szaladtak a síneken. De mi ez a bengáli tűzhöz képest, amely bevilágította Szalaiék nagyvendéglője és kölesdi Spitzer Sándor uram fatelepe előtt a panoráma és cirkusz tavaszi estjét?

Magas póznákat cölöpolnek a tüskei úton. Drótot húznak rá és mi, kisiskolások fülelünk, hallgatódzunk a póznák mellett. Búg, zúg, duruzsol a póznában szakadatlan a messzi világ. Ki hallott ilyet? A Döry-kastélyból, Dombóvárról dróton át beszélnek Tüskével. Ez nem olyan telegráf, mint a sürgönydrót, amilyen a földszintes régi állomásról a kis postaépületbe szalad. Svarda bácsi, a mezőváros egyetlen levélhordója a piacon, meg az uraságokhoz bejáratos Laufer Lipót, Goldschmied Édi, Grünhut Ede a kaszinóban ujságotlják, hogy ők saját szemükkel látták és saját

fülükkel hallották, amikor nagyságos Jobbaházy Döry József úr beszélt ezen a masinán Heinrich úrral.

Mi ez? Várososodik a falu. Az alsóutcában már tűzoltófőparancsnok Tóth Antal uram házáig ér a gyalogjáró kövezete. Ritterék nagyboltjára egy téli napon ráerősítik a vas lámpatartót és kemény, hideg, sötét estéken már nemcsak a Korona előtt, de a Ritter- és Reinitz-üzlet előtt is pislákol, azazhogy pardon, ontja fényét az utcai petróleumlámpa. Péntek este, mikor hazamegyünk a templomból, nagyon büszkék vagyunk erre a két lámpára.

* *

A Statusquo Anyahitközség lebontja fehér kis templomát. Amit dédapáink a negyvenes években építettek. Az előljáróságban Pauncz Adolf a szenior, mellette vezérkednek az öregek és fiatalok, a mi édesapáink. És fiatal, szegedi veretű, kemény ember az új elnök, Reiner Adolf uram. Nyolcvanötben sok-ezerforintos kölcsönt vesz fel az elnök az Első Dombóvári Takaréknál, és idestova ötven esztendeje, hogy megépül az új zsidó templom. Klingenberg tervezé, városias, nagyablakos, erkélyes, kedves kis templom. Steiner Ábrahám a gabe, templomnak és jótékony-ságnak főgondnoka, mellette asszisztál, aki később utódja, az Édesapám, Hónig Adolf. Csupa régivágású, hívő lélek. De a régi reglamák szigorúságának legszigorúbb öre mégis Weiner Sámuel, aki a Tan őrizőjének kitüntető címét, rangját, Sajmér Hádásznak jelzőjét kapja. Az ő hagyományhű pártját erősíti Dániel Sámuel cipésmester, aki tudja, ismeri a halacha négy rőfjét is.

Új csillárt függesztenek a templom közepére. Erről hetekig beszélnek a beavatottak: harminchat gyertyaszál ég az új csillárban, vagy talán negyven is! Ki gondol arra, hogy jön majd valamikor Ivanits mester, hozza a villanyt és a hálátlan utókor detronizálja a csillárt, a káprázatosat, amelyen metszett üvegeknek prizmás dísze hét szivárványszínben tükrözte ünnepi gyertyáknak fényességét, esketések első vagy második osztályát?

Konzervatív, nyugalmat becsülő világ ez. A Nemzeti Társaskörbe a honorácior-világ jár, diplomás emberek, uraságok, egyetemes orvostudor Dukesz uram utódai, Neumann és Kertész doktor bácsik. És a két zsidó doktor mellett behívják az értelmiség körébe az öreg zsidó tanítót, Weisz Mórt is. Pedagógiai önképzésben már a haladóbb szellemet képviseli a fiatal Stern tanító, jó öreg Somogyi Dávid mesterünk, a százesztendős Chevra történetírója, aki az emeletes piaci épületben nagy buzgósággal Polgári Kört alapít. A követválasztó közéletben Kőrös Ádám pékmester uram a polgári fronton, Döryéknek, Kammerer képviselő úrnak, a hatvanhétnek oldalán, de örök ellenzékiiségben Dobó Mátyás, — a zsidó pékmester, aki a legrátartósabb mégis arra, hogy ő, csakis ő hintheti telistele mazsolával szüdeknek és lakodalmaknak sokfonatú barcheszeit...

Statuszkvó balbószai, az én Kilem jó öregei a ganédemben hallják már a kis templom jóbelévének ünnepi harsonáját...

CSERMELY GYULA: AZ EISENACHI SÓFÁR LEGENDA

A legsötétebb középkorban történt, Eisenachban, német földön, a tizenharmadik század legelején. Eisenachban, a kis vidéki városban, ahol az ott élő zsidóknak nem aszerint volt tűrhető vagy rossz sorsuk, hogy milyen szélye volt éppen a szász-meiningeni hercegnek, az ő uruknak, hanem aszerint, hogy jobblábbal kelt-e vagy ballábbal a hercegnek eisenachi Stadtvogtja, aki akkor még új ember volt a városban.

Ezerkétszázkilenc szeptember második felében, a zsidó naptár szerint Erev-Roshasónó reggelén, a Stadtvogt önagysága megint a gheztóban portyázott. Álmatlanul töltötte az éjszakát, ideges fejfájás gyötörte, azért reggel, mikor felkelt, kipróbált módszerét követve, lesétált a gheztóba, mely nyugat felé, a városnak legszélén volt. Hátha megtáncoltathatna egy-két zsidót; mint csillapító gyógyszer, úgy hatna az idegeire, — gondolta.

Ahogy a szűk zsidó-utcán végiment és egy ház elé ért, mely magasabb volt a többinél s melynek tetejéről, német zsidók szokása szerint, még egy pózna meredt az ég felé, megállt, mert tudta: ez a templom. — Alkalmasint mind itt vannak még, — vélte, mert a házak népteleneknek látszottak, az utcán sem volt élet és mozgás.

Így is volt, ahogy vélte a Stadtvogt. Erev-Roshasónó reggelén, melyet a hajnali könnyörgés első mondatának kezdőszavai után: Z'chor hörisz-reggelének is mondanak, még ma is minden vallásosabb zsidó nem- és korkülönbség nélkül a templomban van, — mennyivel inkább volt akkor, amikor nem tudhatta a zsidó, mit tartogat, mit hoz neki a másnap.

Alig lélegzetvételnyi ideig állt a Stadtvogt a kis zsidó-templom előtt és már a következő pillanatban soha nem hallott különös hangok törtek maguknak utat a fülébe. Nem trombitaszó volt, nem síp szava, nem vadászkürt s nem tárogató bűgása, hanem ismeretlen fúvószerszámnak sehová sem osztályozható hangjai rohanták meg a Stadtvogt úr fülét. Panaszt sirt ki a hangokból, zokogása egy megkínzott népnek, majd a kétségbeesés szava és végül a megnyugvásé: így rendelte a Legfelsőbb, dicsértessék az ő neve mindörökké.

A sófár hangjai voltak és az ideges Stadtvogt valósággal toporzékolt, olyan haragos lett. Bent a templomban csupa áhítat, csupa szent összeborzadás volt mindenki, mert azt mondták a kos-szarva hangjai: holnap lesz az ítélet napja, térj meg, te ember, te zsidó... kint a templom előtt gróf Debra, mint egy ördög, aki vicsorítja a fogait.

Néhány perccel azután, hogy odabent elhallgatott a sófár, a hívők elhagyták a templomot; legutolsónak a sámesz jött ki, akit dühösen magához parancsolt a Stadtvogt. — Te, mi volt az odabent a templomban? Ökörszarvval dicséritek az Istent, mert ti vagytok a csordája, ti zsidók?

— Nagyságos nagy uram — felelte mély tisztelettel az egyházfi —, holnap és holnapután nagy ünnepünk lesz, újév első és második napja és mind a két napon harmincszor kell megszólaltatni a kos szarvát; a mai nap csak előkészítés volt a holnapra, az ítélet napjára.

— Holnap tehát harmincszor egymásután, Istenetek gyönyörűségére, mi? Aztán mit vártok ti zsidók attól a kürtszótól?

— Kegyelmes nagy uram — válaszolta a sámesz a kérdésre és a szeme csupa hit, szava csupa istenfélelem és meggyőződés volt —, aki újév napján hallgatja a kürt szavát, az remélheti Istennek a kegyelmét. Mert ha belefúvunk a kürtbe, a hangokkal együtt angyalok szállnak ki

belőle és könnyörögnek érettünk az Istenhez, hogy kegyes legyen irányunkban és irgalmas.

— Ostobaság, babona, ördögösség! — fakadt ki a Stadtvogt dühösen és tajtékozva folytatta:

— Nem fogom megtérni ezt a babonát. Mondd meg a rabbinak, hogy a legszigorúbban megtiltom a kürtfúvást. Aki holnap vagy holnapután megfújja a kürtöt, az halálának halálával hal meg.

A sámesz térdre esett: — Nagy uram...! — de a Stadtvogt félrerúgta: — Félóra múlva megkapjátok írásban is a végzést: meghal az a vakmerő, aki tilalmam ellenére a két ünnepnapon megfújja a kürtöt.

És alig, hogy a Stadtvogt hazaért, már menesztett is két darabont az írással: — Keréketöretem, aki holnap és holnapután meg meri fújni a kürtöt. Úgy a templomban, mint máshol is a legszigorúbban tilalmas a kürtölés és aki engedetlen, ez ellen cselekszik, azt felnégyeltetem.

A hitközség elnöke és vele együtt még sokan a rabbihoz szaladtak és kétségbeesetten tördelték a kezüket. — Mit csináljunk, lemán hásém, mit? Befogatni és berobogni a herceghez és térdenállva könnyörögni és zokogni, hogy másítsa meg kegyesen ezt a parancsot és engedje meg ő a kürtfúvást? Még oda sem érhetnek este előtt, nemhogy visszajöhetnének az ünnepre. Vagy asszonyostul, gyerekesül menjenek el mindnyájan Warburgba, ott is van hitközség és templom és ott töltsék el Roshasónó két napját? Ez is kivihetetlen, mert Warburg oly messze van, hogy estére nem érhetnek oda.

— Vagy pénzt akar a Stadtvogt? — kérdezte a hitközség elnöke. — Járuljunk küldöttséggel elébe és igérjünk neki minden kol sófárért egy-egy aranyat? A két napra összesen nyolcvannégyet?

— Megpróbálhatjátok, — vélte a rabbi.

De hiába volt a kétségbeesett kísérlet; gróf Debra, a gonoszlelkű Stadtvogt, még maga elé sem engedte a zsidókat, nemhogy velük tárgyalásba bocsátkozott volna, hogy hány aranyért engedi meg a kürtfúvást.

Így virradt az eisenachi zsidókra Roshasónó szent ünnepének első napja. Elimádkozták a sácheszt; soha azelőtt nagyobb áhítattal nem mondták: Söéh sávász ám mösácharechó melech, figyelj fel egy nép könnyörgésére, mely téged keres, oh, király... és máskor bizakodással mondták, most kétségbeesetten rebegették el a „nááloh váddin“-t. Ítélszéke elé lépünk, ahol ő, a Legfelsőbb, a sófár hangjai mellett megrázkódtatja a világot. Ezért is a sófárral akarjuk őt megengesztelni és térdet hajtva megszólaltatni a sófárt az ő templomában.

— De hát lesz-e itt ma sófár? — zokogták meggyötörtén a zsidók.

Azután kiemelték a két thórát és felolvasták az előirt részeket, a hitközségi elnök felolvasta a háftóráht, Channa megható, lélekemelő történetét, aztán mély csend lett az eisenachi templomban. Következett volna Dávid negyvenhetedik zsoltára, hétszer egymásután ugyanaz a psalmus, de mindenki könnyezve hallgatott. Fehér gyolcskendőbe göngyölten ott feküdt a sófár a szent asztalon, előtte a rabbi, hófehér halotti ruhában, jobb- és baloldalt mellette ugyanilyen ruhában két gabbáj; mindenki várta, hogy rákezdje a rabbi a lámnácéach livné Kórách mizmaur-t, de a szent férfi csak sirt, csak zokogott. Kint a templom előtt darabontok örködtek, hogy berontsanak a templomba, ha megszólalna a tilalmas sófár.

Sokáig hallgatott a rabbi, végre kiegyenesedett és megmegesukló hangon ezt mondta:

— Világok ura és bírása! Egyik tanaitánk szájába adta és át is vette a zsidóság a kijelentést: vőősziszó sábat-chó köchaul, ha rosszul megy a dolgod, ha oly szegény vagy, hogy szombaton is csak kenyérre kényszerülsz, inkább hétköznapi legyen szombati asztalod, semhogy alamizsnáért nyujtsd ki a kezdet. Igenis, világok ura és bírása: a te akaratod az, hogy vőősziszó sábat-chó köchaul — de a te akaratod-e, te örökkévaló egy Isten, hogy: vőősziszó esz jaum házikóraun kötisébeáv? Hogy gyásznapunkká legyen nekünk Roshásónó szentséges ünnepe? Ha ezt akarod, Izrael Istene, akkor megfúvom a sófárt és inkább haljak meg, de hitközségem ne maradjon ünnepi sófárhangok nélkül.

És ekkor — a legenda szerint — a szent rabbi utolsó szavánál láthatatlan kéz vette fel az asztalról a sófárt, láthatatlan valakinek a szája mondta el az előírt két benedikciót és tisztán és zengő-csengőn törtek ki a sófárból a hangok: tökióh, svórim-truóh, tökióh... Isten egyik angyala fújta meg parancsára a sófárt.

És mindenki leborult, mert mindenki hallotta a hangokat, de a darabontok kint nem hallottak semmit, jóllehet nyitva voltak az ablakok; mozdulatlanul álltak, nem rontottak be a templomba, gyilkosságra magasra emelt fegyverrel.

Kint nem hallotta senki a sófárt, nem hallotta a jánkodó nép sem, mely beözönlött a ghattóba és kíváncsian körülállta a templomot, csak egy ember hallotta a hangokat, jóllehet ezer ölnyre messze volt. Délelőtt kilenc-negyedtíz felé a Stadtvogt, ki még ágyban volt, egyszerre a fejéhez kapott: — Megörültem, vagy mi van velem... hallom a kos-szarva hangjait... hallom a zsidókürt hangjait!

— Képzeld, férjem uram, — nyugtatta meg felesége, a grófasszony... — de nem képzeld! — ordította a Stadtvogt. — Egyre hallom a szörnyűséges hangokat. A darabontok parancsnoka azonnal idejöjjön, vagy megcsapom!

Futár ment rohanvást és húsz perc múlva beliegezt a parancsnok.

— Nos, nos? — esett neki a Stadtvogt és a parancsnok nyugodtan felelte:

— Nyitott ablakok mellett imádkoztak a zsidók, mert megtiltottam, hogy betegyék az ablakokat, de én semmit sem hallottam és embereim sem hallottak egy hangot sem. Sok bámész nép özönlött a ghattóba, de azok közül sem akadt csak egy is, aki hallotta volna a tilalmas hangokat.

— Dejszen most is hallom! — hördült fel Debra gróf. — Mintha szekercével hasogatnák a fületem, úgy hallom a rettenetes hangokat. Megörülök, ha ez még sokáig így tart.

De bizony még sokáig így tartott. Delet kiáltott a toronyban a városi őr, azután meghosszabbodtak az árnyékok, a zsidók már kijöttek a templomból, de a Stadtvogt még mindig, mint egy örült rohant szobából ki, szobába be. — Hallom a szörnyűséges hangokat... segítetek rajtam, vagy megtévelyedtek!

— S tán holnap is így lesz? — kapott szinte eszelősen a fejéhez. — Ne... ne legyen, inkább visszavonom a tilalmat. Itt az írásom, darabont, szaladj... fújják meg a kürtjüket, ahogy előírja nekik a parancsolat...

És ugyanabban a pillanatban — így szól az eisenachi legenda — a Stadtvogt gyötrő hallomásai megszűntek és aznapról fogva egész viselkedése és magatartása megváltozott. Nagy jóakarattal kezelte a zsidókat. Ünnepnapiján pedig az eisenachi templomban a tartalék-sófárt fújták meg; az előző napit, azt, amelyet Isten egyik angyala fújt meg, évszázadokig, mint szent ereklyét őrizték. Hová lett, ma már nem tudja senki.

Ros-Hasónó. Olasz Machzor-metszet (1735)

PETERDI ÁNDOR: BIALIK

Láttam ragyogni őt és láttam őt lefutni,
mint csillagot: egy árva nép csillagát.
Hogy merre vette útját? dehogy lehet megtudni,
most keres új égboltot és nyugodtabb hazát.

Mint őrző fényjel tűnik majd újra az égen
az áldott, a virágzó Palesztina felett
s ott őrizi mennyei, csillagos messzeségben
a pihenő, meghajszolt testvéreket.

S éjjélkor, ha szél suhog a szent föld dús mezőin,
Bialik énekel és hárfája zenél
s fenyegető viharok gomolygó felhőin
az ő szeme villámlik s komoran feketél.

Izrael énekes őrzője volt, hont kereső bárdja
lángoszlop a feldult országok felett:
úgy sikoltozott bele a viharzó, vad világba:
„Testvéreim, jöjjetek utánam és kövessetek!”

Nem vezett ki zengő lénye e világból,
Isten szívében fogant ő s örökké fiatal:
évezredek ködös, száguldó távolából
is visszazeng népéhez lelkéből a dal...

MUNKÁCSI ERNŐ: A 250 ÉVES BUDAI PURIM

Forró nyári nap volt 5444 Elul hó 10-én, 1684. év augusztus 20-án, amikor futár érkezett Velencébe, a Budát ostromló császári seregtől. A futár érkezése nagy feltűnést keltett. Már hetek óta ostromolta az egyesült keresztény had Magyarország egykori fővárosát és minden napra várták a győzelem hírét, a vár elestét...

Egy év telt el azóta, hogy *Sobiesky János* lengyel király segítségével oly győzelmesen megverték a török hadakat Bécs falai alatt. A diadal Lipót császárt a hadjárat továbbfolytatására ösztökölte. A pápa buzgólkodására 1684. év tavaszán megalakult a szent liga: a császár, a lengyel király és Velence szövetsége, Ince pápa védnöksége alatt. A keresztény sereg Lotharingiai Károly herceg vezetésével benyomult török területre, megvette Visegrádot, Vácot, Pestet s ostromolni kezdte Budát, a magyarországi török uralomnak ezt a fontos stratégiai bázisát. Az ostromló seregben nagy számban voltak olasz zsoldosok a velencei köztársaság területéről, *Páduából* is. Padovai volt a sereg egyik tábornoka is, *marchese Rinaldo degli Obizzi*, aki már Bécs ostrománál, mint Daun gróf szárnysegédje tüntette ki magát.

Az egész keresztény Európa szeme Budára tekintett és minél inkább késett a vár eleste, annál izgatottabb lett a néphangulat. S amint történni szokott, a tömegizgalom levezetésére egyesek a zsidókat állították be bűnbakul. Budán nem nagyszámú, de tekintélyes zsidó község volt. Nagyrészüket a török uralom alatt vándorolt be a Balkánról, de sokan jöttek Morvaországból és Magyarország királyi területéről is. Az ostrom kezdetekor azok, akik a császáriakkal rokonszenveztek, kiszöktek a várból, — a bentmaradottak, mint török alattvalók, hűségesen teljesítették állampolgári kötelességüket és résztvettek a vár védelmében. Az elhúzódozó sikertelen ostrom kudarcát a budai zsidókra fogták rá. Alaptalan hazug híreket terjesztettek róluk: hogy 30.000-en vannak, hogy az elfogott keresztény foglyokat megkínózzák és megcsónkítják, hogy a budai basa már fel

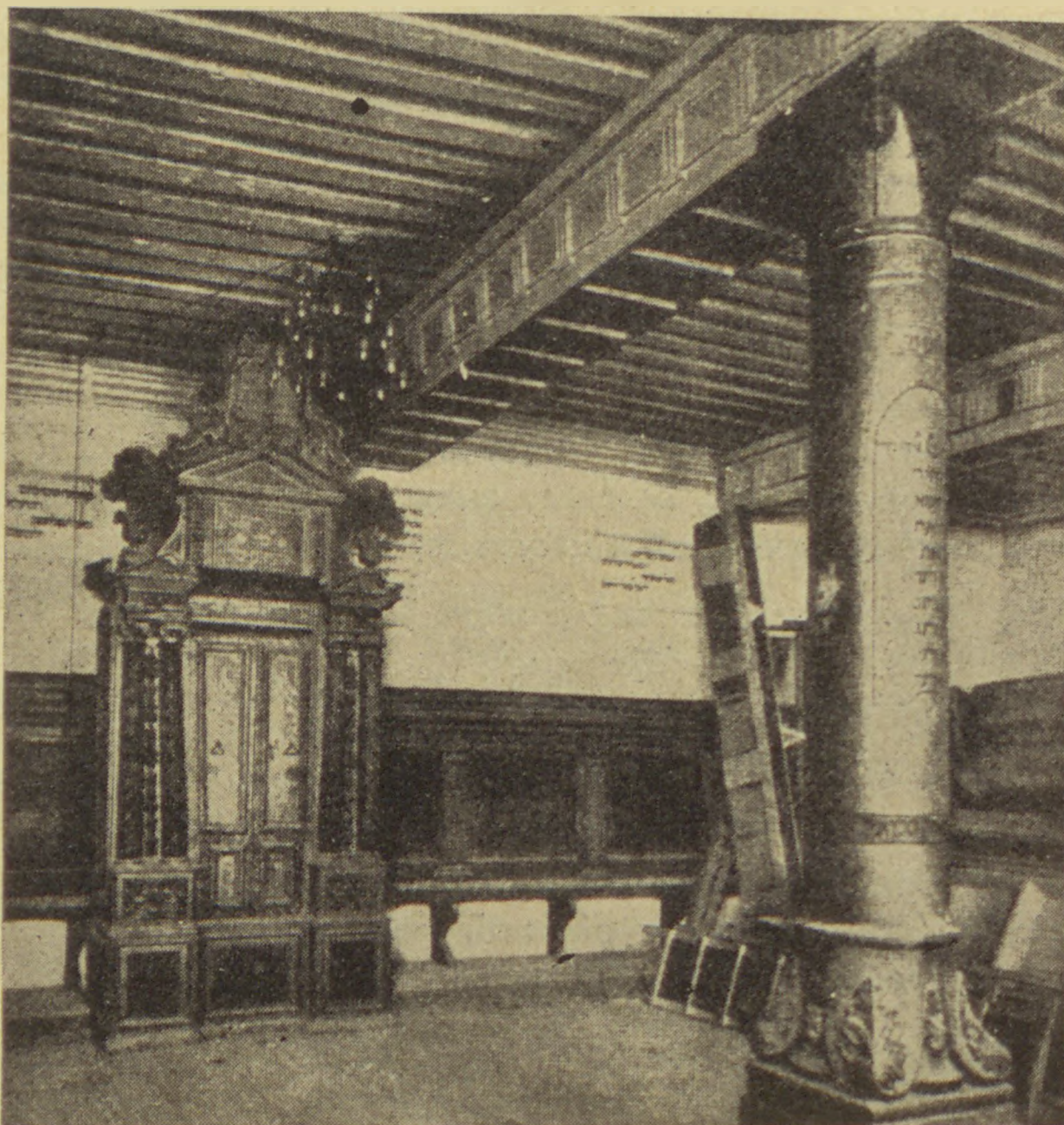
is akarta adni a várat, amikor a zsidók tömérdek kincsesel rávették, hogy tartson ki a vár védelme mellett. A zsidók elleni hangulatot fokozta Buda váráról készült, mindenfelé elterjedt metszet is, amely a gettót közvetlenül az egyik legfontosabb várkapu mellett tünteti fel. A metszet szerint a budai zsidóknak tornyos templomuk volt, éppen úgy, mint a budai keresztényeknek.*

Természetesen ezekből a híresztelésekből semmi sem volt igaz. A budai zsidók védték életüket és vagyonukat, éppen úgy, mint a várban lévő többi török alattvaló. De a népszenvédelem felvette a rémhíreket és azok Itáliában nagy hatást keltettek. Rómában annyira fokozódott az izgalom a zsidók ellen, hogy az utcán katonai kíséret nélkül nem mutatkozhattak. Hasonló volt a helyzet a velencei uralom szárazföldi területén: Monselice, Montagnana, Costelfranco és Citadella városokban. De különösen ellenségesé vált a hangulat Páduában, amelynek a valóságban gazdasági okai voltak. Tudniillik röviddel azelőtt a kormány oly rendeletet bocsátott ki, amely lehetővé tette, hogy a zsidók a vászon- és gyapjúiparban tevékenyen résztvehessenek. Ebben az időben Pádua nagy zsidó kultúrközpont volt. Székhelye volt a világhírű talmudiskolának, amelynek megalapítói *Jehuda Minz*, majd fia, *Abramo Minz* és annak veje, *Padovai Méir (Katzenellenbogen)* voltak. Az ő szellemük élt a padovai községben, amely tudományban, műveltségben és vagyoni jólétben egyike volt a legelsőeknek az európai zsidóságban.

S Elul 10-én érkezett budai futár nem hozott jó híreket. Mindenki a vár elestének hírét várta, — ehelyett az a tudósítás jött, hogy az ostromoltak a végsőkig tartják magukat. A félrevezetett tömegek szenvedélye fellángolt Páduában. Több ezer főnyi csőcselék — akiket iparosok, különösen kovácsok egészítettek ki — vonult fel a páduai gettó kapuihoz. A zsidónegyednek négy kapuja volt; a legfontosabb a most is létező S. Urbano-templom mellett állott. Hatalmas kapu, a zsidónegyedre utaló felírással és felette a velencei uralmat jelképező Szent Márk oroszlán-jával.

A hatalmas tömeg berontott a gettóba és hozzálátott a rendszeres rabláshoz. Ekkor a városi hatóság egy ezred páncélost küldött ki rendcsinálás végett és ezeknek sikerült is a tömeget a gettó utcáiról kivenni és a rendet rövid időre helyreállítani. De alighogy elvonult a katonaság, a rablásra és mérsárlásra váró tömeg újra felvonult a S. Urbano-kapuhoz, amelyet a zsidók nagy sietséggel belülről megerősítettek. A gettóban leírhatatlan kétségbeesés uralkodott. Hallani lehetett a fejszék csapásait, amelyekkel a kapu zárait dönggették, a tömeg vad ordítását, amely a zsidók életét és vagyonát kívánta s felcsillámlani látták a tüzet is, amellyel a zsidók házait fel akarták gyújtani. *Csüggedés lett úrrá a lelkeken. Először történt meg emberemlékezet óta, hogy a zsinagógai rendszeres istentisztelet megszűnt, holott az még a félelmetes pestis idején sem fordult elő.* Egyesek feleségüket és gyermekeiket létrákon a gettón kívül lévő szomszédos házakban lakó keresztény barátaihoz mentették át. A nap leszállott, sötét lett s az ostrom vad dühörgéssel csak tovább tartott. Egyszerre nagy robajjal betört a gettó kapuja...

* Lásd e metszetet a 242. oldalon. A zsinagógának a metszeten feltüntetett fekvése megfelel a mai Bécsikapu térnek és pedig körülbelül azon a helyen állott, ahol Hatvany Lajos báró palotájának átépítése alkalmával, két évvel ezelőtt a pincében pillért tartó hatalmas mészköoszlopot találtak.

A padovai Scuola Spagnuola a XV. század végéről

Részlet a padovai gettóból. Via delle Piazze

Egy pillanat alatt a csőcselék bent volt a zsidók utcáiban. A zsinagógák ablakait betörték és a boltokat feltörték; megkezdődött a fosztogatás. A hangulatot még az is szította, hogy a tömegben megjelent egy zilálthajú, ledér nő, aki nagy zokogás közben kiáltozta, hogy a zsidók megölték gyermekét. A gettó lakói eltorlaszolták házaik bejáratát és várták a halált. *S a legkétségbeejtőbb pillanatokban jött meg a segítség.* A város podesztája egy ezred gránátossal jelent meg a lázadás színhelyén. A katonaságot fáklyákkal kísérték, amelyek — mint az egykorú költő mondja — „nappallá tették az éjjelt”. A gránátosok kiverték a tömeget és trombitaharsogás mellett kihirdették, hogy azonnal a halál fia lesz az, aki a zsidókhoz mer nyúlni. Így nagynehezen leverték a lázadást, de egész éjjelen át katonaság őrizte a gettót. Virradatkor megérkezett Velencéből a *Tizek Tanácsának* követe, aki szigorú rendeletet hozott, amely halálbüntetést hirdetett azokra, akik a zsidókat megtámadni merészelik. De a nyugalom csak hetek múlva állott helyre. S a zsidók elleni ellenséges hangulat csak akkor szűnt meg, amikor az ellenük felhozott hamis vádak, — az ostromló seregben résztvevő *Marco D'Aviano kapucinus barát* személyes tapasztalatai alapján cáfolta meg. Marco D'Aviano korának egyik legkiválóbb egyházi szónoka volt, aki később Lipót császár gyóntató-papja lett. Résztvett Buda ostromában, megbetegedett és így került 1684 október havában Grácba. Itt értesült a hazai eseményekről és sietve levelet írt a padovai kapucinusok főnökéhez: *Bartolomeo da Castelfranco*-hoz. A levélben azt írja, *hogy vallásos lelkületéből fakadó igazságszeretetének tesz eleget, amidőn megcáfolni kénytelen azokat a hamis (falsissimo) vádak, amelyekkel minden ok nélkül illették a budai zsidókat.* Semmi sem igaz abból a híresztelésből, hogy a budai zsidók kegyetlenkedtek volna az elfogott keresztényekkel. A várból a császáriakhoz átszökött budaiak azt beszélték, hogy a törökök jártak el kegyetlenül, — „*de a zsidókról ilyesmit nem hallottam azon két hónap alatt, amíg a táborban voltam*” (Ma delli Ebrei mai ho sentito cosa tale in due mesi che son fermato nel campo). A kapucinus barát levelét egész Olaszországban körözték és az abban megnyilvánult igazság megtette a hatását.

5444 Elul hó 10-ének emléke megmaradt a páduai zsidóságban. „*Budai purim*”-nak nevezték el ezt a napot, amikor Izrael Istene megmentette népét, úgy, mint egykor Ahasvérus király idejében. S erről a nevezetes történeti

eseményről három olasz zsidó forrás is megemlékszik: két hébernyelvű és egy olasz. *Cantarini Izsák Chajim* „*Páhád Jichak*” című munkájában részletesen leírta a páduai zsidók szorongatását és csodás megmenekülésüket. Egy egykorú névtelen szerzőtől származó *Pizmont* most is imádkoznak Elul hó 10-én Páduában. Jellemzően érdekes az az olasz nyelven írt költemény, amelyet erről az eseményről *Sema Cuzzeri* páduai zsidó szerzett és *Simone Lustro* nevű hititestvérenek ajánlott, aki egyike volt a legkiválóbb és a legbefolyásosabb páduai zsidóknak. Költői erő van ebben a 250 évvel ezelőtt olasz nyelven írt zsidó költeményben, amely mint kultúr- és művészettörténeti forrás is nagy jelentőségű. Innen ismerjük meg a páduai zsidó község belső életét, zsinagógáikat, a városi hatósághoz való viszonyukat stb. S a sorok közül kicsendül az a melankolikus érzés, amely a gettó lakóinak lelkét betöltötte, akik nagy veszedelem után megmenekülésüket isteni gondviselésnek köszönhették. *De hálával gondol a költő arra a keresztény papra is, aki tanubizonyságot tett az igazság mellett:*

Ch'ebro verun in Buda mai non fosse
Maligno e ostil lo dica il gran D'Aviano
Che colá fu e dall' esperienza
Puó imprimer in altrui vera credenza.

Ez év Elul hó 10-én lett 250 éve annak, hogy ez az esemény megtörtént, hogy a budai zsidók sorsa majdnem végzetes lett páduai testvéreikre. Emlékezzünk meg erről mi, késő utódok és gondoljunk arra, hogy azelőtt és azóta hányszor ismétlődött meg a zsidóság történetében az ilyen felelősségrevonás...

S ha Elul hó 10-én elmegyünk a páduai gettóba, az ősök lakhelyére, s belépünk a sokszázéves, renaissance stílusú zsinagógába, hallhatjuk mint csendül fel a cházán ajkain a Pizmon, amely elégikus hangon emlékezik meg a budai és páduai zsidók közös sorsáról:

„Alkonyatkor, estefelé megnyíltak a halál kapui...

Bizony hiábavaló az ember segítsége és az erejébe vetett bizalom csalóka...

A Mindenható nappallá világította az éjjelt és áldássá változtatta az átkot...

Ijedelem és rettegés volt osztályrészünk, de a halál és sebesülés nem rontott közöttünk...

Kivezette népét a veszedelemből, választottjait a gyászból...

Ezekről megemlékezünk ezredíziglen és zengjük fenséges nevét...”

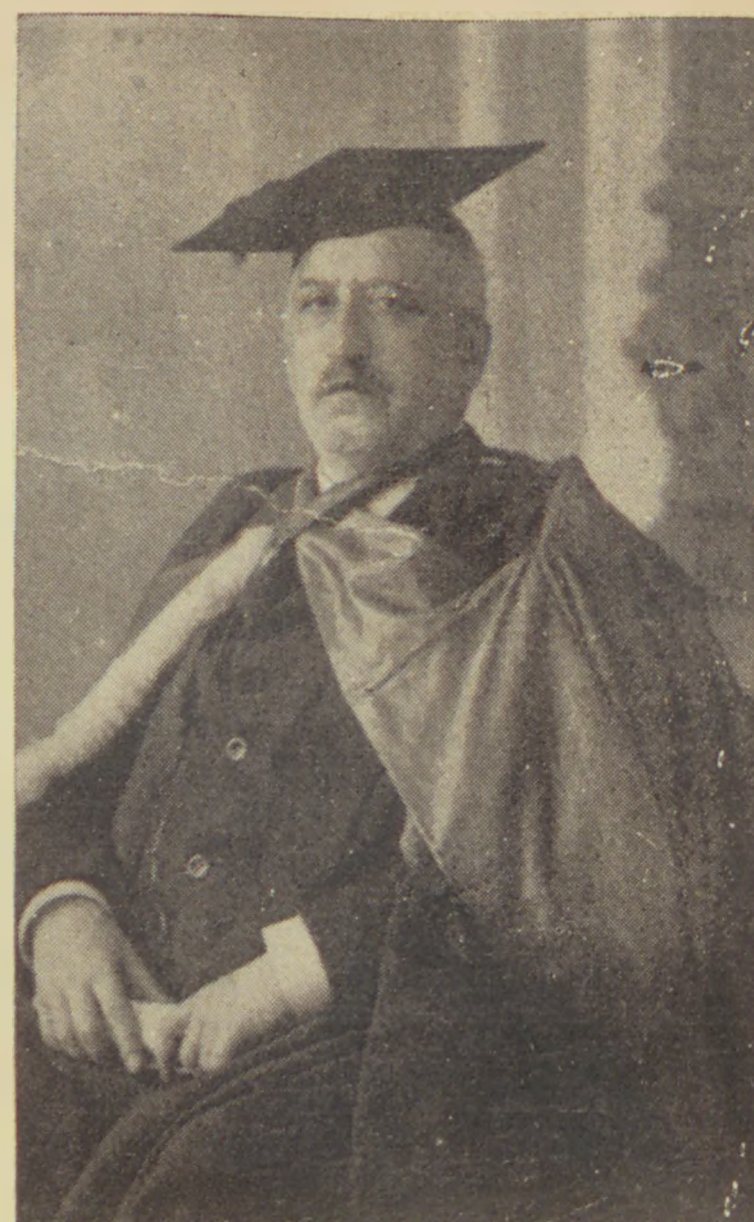
Katzenellenbogen sírköve (1597) fölül-ről a vers 10-ik sora: „Juda L. Katzenellenbogen selselet”, a 12-ik sorban utalás Meirre „Meir bismé merom...” (Világít a magasságos egekben)

A Magyar Zsidó Múzeum épülete a Dohány-utcai templom mellett. Oldalt két kép a múzeum gyűjteményéből

Goldziher Ignác Bar-micvo-beszédet monda székesfehérvári templomban 1863 nyarán

Goldziher Ignácot az aberdeeni egyetem jogi díszdoktorává avatják (1906)

MAGYAR ZSIDÓ MUZEUM. Az a kép, amelyet a legutóbbi közgyűlésen Wertheimer Adolf elnöki megnyitója és dr. Munkácsi Ernő titkári jelentése a múzeum fejlődéséről festett, öröndetes jelenség. A múzeum anyaga egyre bővül, főképp értékes ajándékok folytán, vagy csere útján, úgy hogy előbb-utóbb itt fog koncentrálni a hazai zsidóság multjának legfontosabb ereklyegyűjteménye. A múzeum látogatottsága egyre fokozódik, úgy hogy ez a Síp-utca és Dohány-utca sarok lassankint az idegenforgalomnak is egyik tényezőjévé válik. Nagy lendületet kap kü-

lönösen, ha majd megvalósul a régi terv és az épületen méltó elhelyezést nyer egy művészi kivitelű emléktábla, amely jelezni fogja, hogy ezen a helyen állott a ház, amelyben Herzl Tivadar született. És ezzel kapcsolatban a múzeum összegyűjti az itt található Herzl-ereklyéket is. Egyik sarok már most is ezt a célt szolgálja. Egy másik sarok Goldziher Ignác ereklyéit gyűjti egybe. A Magyar Zsidó Múzeum a fejlődés szép perspektívájával indul útnak és a pesti hitközséget valóban hála illeti, hogy ezt a méltó épületet bocsátotta a múzeum rendelkezésére.

Egykoru térkép a budai várról az ostrom idejéből (1684). A 4. számú nagy tornyos épület a budai zsidó templomot ábrázolja. (A ritka dokumentum a Magyar Zsidó Múzeum tulajdona)

Székely Jenő főépítész (Tatabánya) szentföldi felvételeiből

KISS ARNOLD: A KACAGÓ RABBINUS

Bicse, Hlinik, Kotesó, három egymásba torkoló tót falucska a romantikus Vág folyó partján.

Tulajdonképpen egy község a három, egy zsidó hitközséget is alkot a három helységhez szétszórott zsidóság s Bicse, Hlinik és Kotesót a zsidó népnyelv már régidők óta kezdőbetűiről Bólok-nak nevezte el, a szentírás ismert Bolok-szakasza után, mely szentírási szakasz tudvalevőleg a Bileám híres ékesszólású szamarának históriájával foglalkozik.

De mindezeknél nevezetesebb híru volt Bólok zsidó gyülekezete az ő egykori humoroskedvű és kacagólelkű rabbinusáról, akit semmiféle ősi kile-beli pap-ellenes reniten-ciák se tudtak úgy elkészeríteni, hogy akár a legnyakasabb rasekóli önkény is ki tudta volna hozni a sodrából.

Volt az öreg úrnak sok lánya között egy menyasszony-lánya is, nagyon szép, sudár leányka, abba belészeretett egy dúsgazdag bielitzi gyáros, a mellényzsebéből ki tudta volna fizetni a bóloki kile egész esztendei költségvetését, hozományt a világért se akart a kotesói rabbinustól elfogadni, de az öregúr haragosan csapkodta az asztalt: Én nem is adok egyetlen megveszekedett garast se, de a kile: az adjon nedánt, a megígért 25 forintot, erről én nem mondok le, mert ez chazókó, ami annyit jelent, szerzett jog s ez éppen olyan szent szokás, mint a sabosz suvó de-rósám után járó egy süveg cukor s egy kiló kávé.

Az egyik hitközségi tagja egyszer — fukar halbósz volt — azt a kérdést intézte hozzá, hogy szabad-e neki a rabbi úr számára szombati napon egy aranypénz-ajándékot küldeni oly módon, hogy egy süveg cukorba véseti be a tíz-forintos aranyat? Az öregúr mogorván azt felelte: üngese-hen paszken' ich nicht!

Sokat utazott a kotesói rabbi úr a vágyölgyi város-kákba, falvakba, temetésekre, esketésekre. Takarékos ember volt, azonfelül is szegény ember. Nagy tudós, kitűnő talmudista, de minden vagyona a tudománya volt. Szép, pátriarkális külsejű, hosszú fehérszakállú próféta-alak, de mindez nem igen tartott vissza egy-egy megtollasodott hit-sorsost attól, hogy néha-napján tiszteletlenül csipkelődjön a szegénysorsú pappal.

Egyik ilyen útján a kotesói öreg pap a ruttkai vona-ton igyekezett valami esketésre. A harmadik osztályban utazott. Szemben vele ült a kupében valamiféle borügynök. Az méltatlankodva szólt az öregúrhoz: „Wie passt sich das, dass der Kotesoer Rabbiner in der dritten Klasse reist?“

Az öregúr megmagyarázta neki: „Sehen sie: Es gibt verschiedene Klassen von Rabbinern. Zum Beispiel: der Pester Rabbiner ist Rabbiner erster Klasse, der reist in der ersten Klasse. Der Trencsiner Rabbiner ist Rabbiner

zweiter Klasse, der fährt in der zweiten Klasse. Ich bin Koteschauer Rabbiner: Rabbiner dritter Klasse, darum fahre ich in der dritten Klasse. Sie aber, sie sind ein Azesz Pónem erster Klasse, warum fahren sie in der dritten Klasse?“

Szegény templom egere volt a kotesói rabbinus. Mondottuk már. Szörnyűtéli zimankók jártak a Felvidéken. Sokat kellett fűteni. De fája bizony kevés volt a rabbinus-nak. Annál többje volt azonban a bicsicei dúsgazdag Pop-per bárónak, a fatermelő milliomosnak. Az öregúr egyszer aztán nekidurálta magát, fölkereste Bicsicén kastélyában Popper bárót s többek között azt mondta neki: „Herr Ba-ron, Ihr Holz hat einen guten Ruf, aber ihr Ruf hat kein Holz“. Kapott is egy jól megrakott szekérfuvar fát.

Kevés lélekszámból állott a gyülekezete. Egyszer a szokásos ünnepi adományok nagyon megcsappantak. A tu-tajokon szállított fa ára leszállhatott. Fizetésleszállításra akkor még — a mult század közepén — nem vetemedett zsidó község, de olyan hangok már akkor is felütötték a fejüket a halbószok bős ajkain: „Wer schickt mir?“

Az öregúr szörnyen megneheztelt, elhatározta, hogy egy sziléziai község rabbistallumra való meghívását elfo-gadja s ezt az elhatározását egy szombati prédikációjában így jelentette be a községnek:

Három oka van annak, hogy én távozom tőletek. Az első ok: mert ti nem szerettek engem. A második ok: mert ti se szeretitek egymást. A harmadik ok: mert az Isten se szeret titeket. Pro primo: nem szerettek engem. Mert ha szeretnétek, tisztességes fizetést adnátok. Pro secundo: Mert ha szeretnétek egymást, több chaszene, lakodalom lenne Kotesón. Pro tertio: Az Isten se szeret titeket, mert ha szeretne benneteket, többet szólítana közületek magá-hoz s ez is gyarapítaná az amúgy is szűkös jövedelmemet.

Hosszú prédikációkat szeretett tartani az öregúr. A hívek a beszéd alatt egyenkint szállingóztak ki szép lassan a templomból. Egyszer aztán az öregúr illetén bevezetés-sel kezdte meg a beszédét: „Rabbaujszaj, heute werde ich über seine Majestät, den Kaiser sprechen. Wer hinausgeht, begeht eine Majestät-Beleidigung.“ Lojális idők voltak, senki moccanni sem mert a helyén. S az öregúr kedélye-sen mondta el szokott szentírásfeljegyzéseit s csak a be-széd végén szólt így: Es lebe unser erhabener Monarch, Franz Josef der Erste.

Sok gyereke volt. Valaki egyszer így szólította meg: Herr Kreisrabbiner. Az öregúr pedig így szólt: Mein lieber Freund, ich bin kein Kreisrabbiner, nur meine Frau ist eine Kreis-Rebecen.

A községben egyszer összecsapott a haladó irányzat a konzervatív iránnyal. Az öregúr valamiféle apróbb szer-tartásbeli reform mellett tört pálcat. Az egyik hitközségi tag — rovarirtó mestersége volt, afféle régi Dietrichstein — rendkívül haraggal pattant föl a helyéről a hitközségi gyűlésen — kikelt a rabbi reformáló irányzata ellen. Az öregúr szelíden azt mondta neki: Sie, Herr von Platzauer, sie scheinen für religiöse Obser-Wanzen stark eingenommen zu sein.

Télen, ha szombaton fűteni kellett volna, a hagyományos törvény szerint parancsot nem szabadott a tót Hanka cselédnek adni a fűtésre. Annak azt magától kellett kitalálni. Azért szombatról szombatra a következő kis párbeszéd folyt le Hanka és az öregúr között:

Az öregúr: Hanka, mi van most?

Hanka: Most megvan nappal.

Az öregúr: De milyen nappal?

Hanka: Mint mindig: megvan olyan nappal.

Az öregúr: De milyen nappal? Péntek nappal?

Hanka: Nem, szombat nappal.

Az öregúr: De milyen szombat nappal? Izzadós szombat nappal?

Hanka: Fene izzadós! Hideg szombat nappal.

Az öregúr: No és mit csinál az ember, ha van hideg szombat nappal?

Hanka: Ember fázik, ha van hideg szombat nappal.

Az öregúr: No és mit csinál az ember, hogy ne fázzék, ha van hideg szombat nappal?

Hanka: Fujja ember körmét, ha van hideg szombat nappal.

Az öregúr: És ha nem akarja körmét fujni ember, — minek van akkor kályha szobában?

Hanka: Ember akkor ráül kályhára hideg szombat nappal.

Az öregúr: Minek ül rá, ha kályha is hideg? Mit kell csinálni, a dráku bujjék beléd, Hanka, hogy kályha ne legyen hideg?

Hanka, végre: Be kell fűteni akkor, ha van hideg szombat nappal.

Így kellett Hankának hétről hétre kitalálni a maga emberségéből, hogy szombaton is be kell fűteni, hideg szombat nappal. Sok baja volt az öreg kotesói rabbinusnak a kilejével a művelt német prédikációk egyes kifejezései miatt is. Hogyne! Abban az időben, amikor egyszer a gabbeja az egyik főhercegnő lebetegedése alkalmából, amikor az uralkodóházban leánygyermek született, azt az üzenetet küldte hozzá: Der Herr Rabbiner möge eine Ent-bindungsrede halten. Az öregúr haragosan üzenté vissza: Die soll er halten. Egyszer a rabbinus az egyik beszédében azt a kifejezést használta: Gewisse Leute gleichen der Schmarotzer-Pflanze. A balbatim a templomudvaron, a beszéd után nagy fejcsóválások között találgatták: Wen hat heute der Rabbiner unter der Rotzer gemeint? Gewiss den Tüvekol!

Hosszú életet töltött Kotesón. Mert mégse távozott el onnan, akkor se, amikor gyarló fizetése miatt megnehez-telt. Visszatartotta a kile azzal az ígérettel, hogy sabosz-suvó-drosó süvegukrát még egy fél kilóval meggyarapítják — kötelezettség nélkül.

A sírfeliratát héber nyelven maga írta meg. A kotesói kicsiny temetőben századokon át kacag a sírirat dévaj hangja. Magyar fordításban így hangzik:

Sokan dicsértek, hevültek értem,
Sokan gáncsoltak, amíg csak éltem,
Akik dicsértek: azok is selymák,
És a szidalmuk: azok is pelyvák,
Balgá a szavuk, balga az ajkuk,
És én már mostan nevetek rajtuk...

AZ ILLEGÁLIS ALIJA KESERVEI

töltik meg a palesztinai és a külföldi zsidó sajtó hasábjait. Lelkiismeretlen félrevezetés és naiv hiszékenységgel áldozataival vannak tele a Palesztina körüli kikötővárosok. Emberekkel, akik elindultak, némelyek feleséggestül, gyerekestül a palesztinai prosperitástól csábítva, és vagy elakadtak már útközben, vagy eljutottak a határig és onnan visszaűzték őket, vagy már bent elfogta a rendőrség és miután börtönbüntetésüket kitöltötték, kiutasították és most mindenfelé a legnagyobb nyomorban sinylődnek. A héber lapok szivettépő képeket festenek a határ mentén lejátszódó jelenetekről és követelik, hogy az illegális bevándorlás veszélyeire már az elindulás országaiban mutassanak reá mindenütt nyomatékosan. Különösen hatni kell azokra, akik még vizum nélkül is útnak indulnak, nem sejtve, mi vár rájuk. Az útközi városok hitközségei, intézményei is már kimerültek és nem nyújthatnak semmiféle támogatást. Még kevésbé lehet az egyes jótévedőket túlterhelni. Mint jellemző adatot említjük, hogy a nemes-szívű Widder S.-ék Athénből, akiknek háza tárva-nyitva volt az átvándorlók előtt (sokan, sajnos, vissza is éltek jó-ságukkal!), most levéllel fordultak a magyarországi Palesztina hivatalhoz és a szomszédos cionista egyesületek-hez, hogy figyelmeztessenek mindenkit, óvakodjanak a ka-landos veszélyektől, Athénben már semmit elintézni nem lehet, sem a követség, sem a rabbi nem áll rendelkezésre illegális bevándorlóknak, és a rendőrség sem tűri többé az ottartózkodást. Mindenütt leküzdhetetlen akadályok előtt állnak és a jövőben nem bírnak többé segítséget nyújtani. Katasztrófális helyzetbe jutnak az odajövőők. „Itt még ten-ger választja őket el és nem mint ahogyan sokan képzelik, hogy Athén—Palesztina... Adonyszabolcs—Sárbogárd!... — írja Widder S.-né. Segítőakció nincsen. Semilyen pénz, intézmény nem áll többé rendelkezésre, kevés a zsidó és a spanyol zsidók érzéktelenül állanak ezzel szemben (da-cára, hogy mind cionista). Mink egyedül áldoztunk az er-kölcsi és anyagi véghimerülésig. Tragédiák, rémhistóriák játszódnak le itt, tenger, öngyilkosság, fenyegetőzés... A szomorú film pereg tovább és tovább... Legsúlyosabb a helyzet azokkal, akik visszajöttek Haifából, mert ott nem engedték partraszállni és idesodródnak, mint legközelebbi kikötőbe. Tenni kell valamit ezeknek a rémregényeknek és tragédiáknak a megszüntetésére. Mi itt állunk egyedül és kimerülten és nem tehetünk többé semmit...”

A legegyszerűbb megoldás természetesen az volna, ha az angol kormány annyi certificatot adna, amennyi a palesztinai munkáshiánynak és a Jewish Agency kimutatásai-nak megfelel.

A HITACHDUT AVIVA-BARISSZIA évi konferenciá-ját a tavalyi Jom-Hitachdut határozatához híven héber nyelven folytatták le. Dr. Salgó Juda megnyitója után dr. Patai József tartotta meg előadását Bialik-ról és a modern zsidó irodalomról. Utána dr. Lantos Tivadar politikai referátumot tartott, melyben élénk színekkel ecsetelte a cio-nista politika mai állását és az általános cionizmus helyze-tét a mozgalomban. A délutáni folytatólagos ülést dr. Salgó Juda megnyitója vezette be. Dr. László József és Vida Jiszachar beszámolója után a multévi munka meg-bírálására került a sor. Másnap délelőtt és délután az új javaslatok és munkaterv megvitatása következett. Marton Ede, a magyarországi K.K.L. iroda főtítkára ki-merítő referátumban ismertette az újonnan bevezetett ön-kontingens rendszerét. A Jom-Hitachdut egyhangúlag vá-lasztotta ros-risonná dr. László Józsefet, tagjaivá pedig Brüll Channát, Márton Binjámint, Vida Jiszáhárt és König Móset.

DR PATAI ERVIN GYÖRGY: ÁBRAHÁM VÁROSÁBAN

I.

Csak arab autobuszon lehet Jeruzsálemből Hebronba, Ábrahám városába utazni. A zsidó autobusz-kooperatíva még nem hódította meg ezt az útvonalat és az aránylag csekély forgalom nem teszi érdekessé az államnak egy vasútvonal kiépítését.

Éppen két üres hely volt még az autobuszban, mikor egy pénteki reggelen megérkeztünk Sheikh Achmed barátommal a Jaffa-kapu előtti kocsiállomáshoz. Sietve beszálltunk és az autó ezzel már indult is.

Körülnézek a kocsik belsejében. Csupa arab, legtöbbször a vidéki falvak és városok lakóira jellemző vöröses-tarka kendővel feje körül. Ezek tehát mind hebroniak, esetleg betlehemiek, ott is megáll az autobusz. Talán itt dolgoztak a héten át Jeruzsálemben és most pénteken, a „gyülekezés napján“ hazamenni pihenni és imádkozni, talán bevásárlásaikat intézték, vagy üzleti ügyben jártak El-Kudusz-ban, melynek végzetével visszatérnek El-Chalil-ba.

Az autobusz elhalad Talpiot mellett. A környék ismerős, sokszor jártam erre kocsin és gyalog. Előveszem a „Haarec“-et, hogy átnézzem a napi híreket. Mellettem Achmed az „Ad-Difá“-t olvassa, mikor végeztünk, kicseréljük a lapokat, mindkettőnk érdekli, mit írnak és mit mondanak a „másik oldalon“.

Leteszem a lapot. Éppen Ráchel sírja mellett megyünk el. A kis, boltozatos sírkamra előtt csak az őr áll, ilyenkor, korán reggel még nincsenek látogatók.

Az autobusz megáll egy percre Bét Lechem mellett. Két-három arab kiszáll. A bennülők már megbarátkoztak egymással, engem sem tekintenek idegennek, az előttem ülő, sötétbarna archőrű fiatalember többször hátrafordul, hogy felhívja a figyelmet a környék látnivalóira, megnevezi a falvakat, melyeket érintünk és a romokat, melyek ezen a pusztai vidéken is szép számmal vannak.

Achmed egy öreg hebroni, azaz elchalili paraszttal beszélget. Először a belső arab politikáról van szó, felsorolják, mely városnak a polgármestere dolgozik sokat a városáért és ki ül csak azért a polgármesteri székre, hogy jobb nargiléht „ihasson“.

— El-Chalil-nak öreg polgármestere van, nem csinál semmit a város érdekében — mondja Achmed. — Semmi haladás nem tapasztalható a városotokban.

Ezek a tárgyak nem nagyon érdekelnek, csak félfüllel hallgatok oda, a kocsi zörgése el-elnyeli a szavakat és kívülről a reggeli puszták képe sugárzik a szemembe! Aztán egyszerre csak az „Allah“ szó üti meg a fületem, felfigyelek, a téma súlyos, a szavak hangosabbak lettek.

— Ha nincs haladás, az is Allahtól van — mondja az öreg fellach. — Nekünk pedig meg kell nyugodnunk az Ő akaratában, követnünk kell parancsait, imádkoznunk és bőjtölnünk kell.

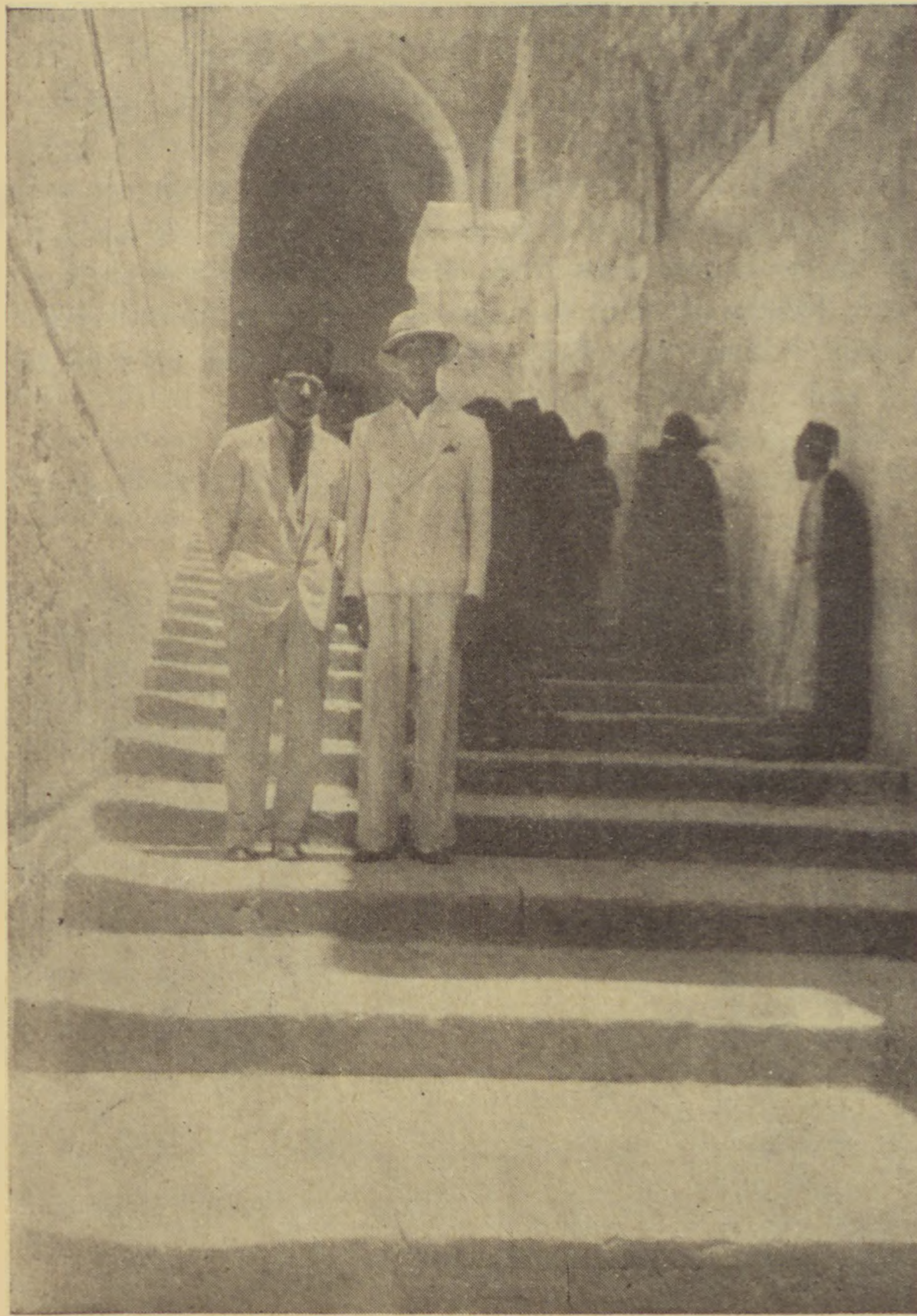
— Tévedsz, ó testvérem — mondja erre Achmed. — Ha valaki sokat imádkozik és bőjtöl és amellet semmitemvésben mulnak a napjai, az semmiesetre sem

lehet jó ember. Aki pedig rendesen, becsületesen dolgozik, az jó ember akkor is, ha nem imádkozik és nem bőjtöl.

Az öreg fellach fogatlan szájjal adja meg a feleletet, melyet nem nagyon értek meg, messze ül tőlem és az autobusz erősen zörög. De máris tisztán látom a helyzetet. Ime, Sheikh Achmed, a kairói El-Azhar, a híres moszlim teológiai főiskola diplomás sheichje, az egyik legelőkelőbb jeruzsálemi arab iskola Korántanára, akinek a vallás őrének és védőjének kellene lennie, az erkölcsi jót fontosabbnak tartja a vallási jónál. És az öreg fellach lett vele szemben a vallás lovagja, aki Allah-t említi és az imát és a bőjtöt. Most is, ahogy megérkezik El-Chalil-ba, az első dolga lesz a Haram-ba menni, a Szentélybe, melyet Ismael fiai a Machpéla fölé és köré építettek, hogy ott imádkozzék Ibrahim el-Chalil barlangjában. Ábrahám, a barát, Allah barátja sírján.

Ábrahám hite, kétségeket nem ismerő odaadása lebeg eme késői utód fölött. Mert az öreg fellach is úgy hisz Istenben, ahogy Ábrahám hitt, elismerve mindenütt föltétlen Űrként Őt, akinek léte parancs és akinek akarata nélkül nem történik semmi.

— De igen, já usztáz, ó mester — mondja az

Machpéla barlang, a patriarchák temetkezési helye Hebronban. A lépcsőn élők Sheikh Achmed Fachr ad-Din Alkinani és dr. Patai Ervin György

öreg, megadva az Achmednak kijáró címet, miközben kissé oldalra tolja magas, domború homlokán a tarka kendővel körülcsavart vörös fezt — kell az ima és a bōjt, mert ez Allah akarata.

Elhallgat, majd rapszódikusan egy másik gondolatot kap föl:

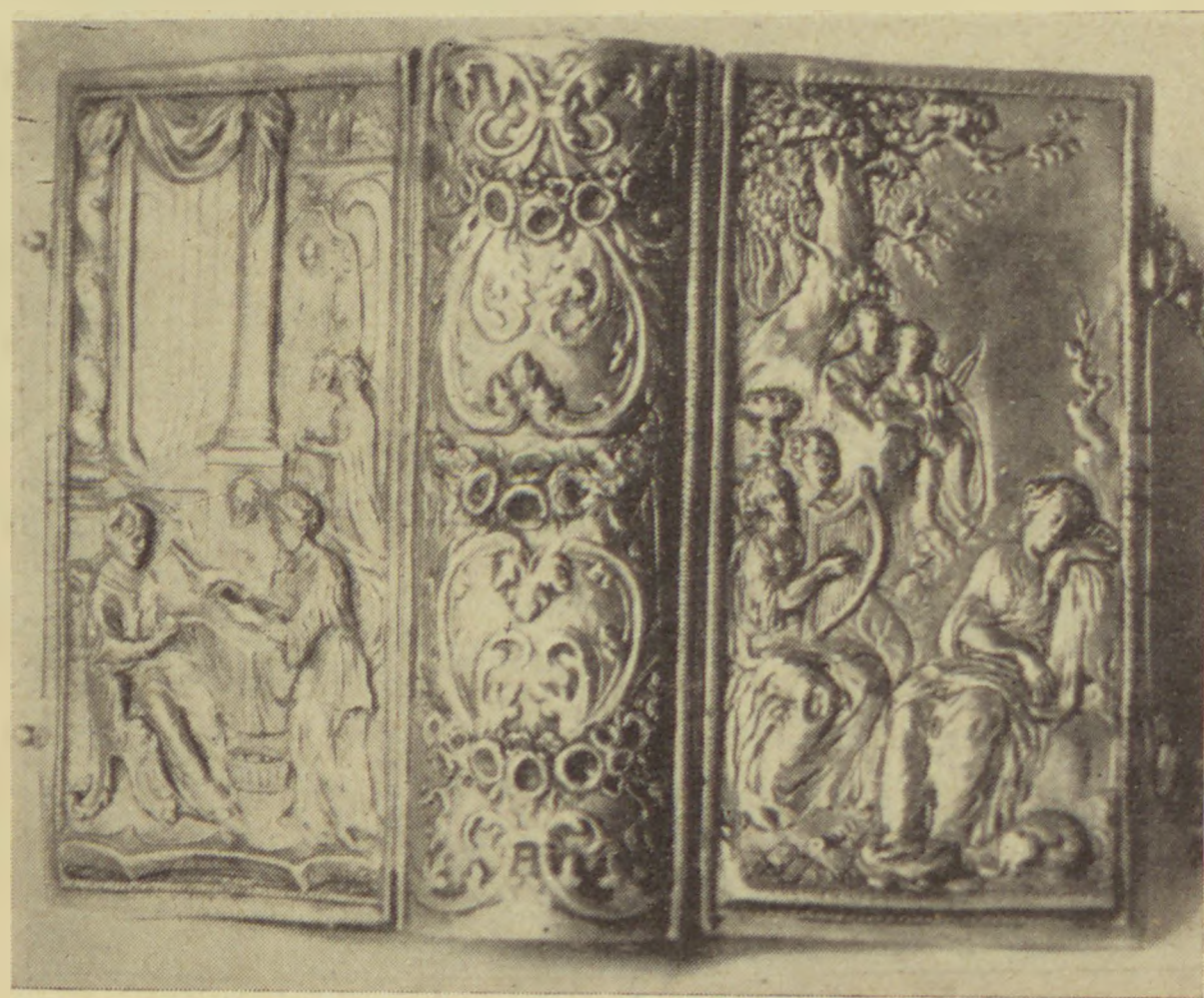
— Minden, ami történik, amit teszünk, az Ő akarata. Még ha valaki felmegy a háztetőre és ledobja magát onnan, az is az Ő akarata.

Merész szó volt ez, a Korán eltiltotta bűnös cselekedetet Isten akaratának tulajdonítani. Tépelődő, kereső lélek lehetett ez a fogatlan öreg, talán ő maga is állt már egyszer elchalili házának lapos tetején, lemeredve a tető széléről a mélységbe és küzdve Allahal és a Szajtánnal, de aztán erős, pozitív eredményre jutott, ott Ábrahám városában, a Haram hüvös barlangjában.

Különös, különös, mennyire élő és eleven itt ez a kérdéskomplexum. Ábrahám városának levegője tartotta-e elevenen ezt a szellemet évezredekken keresztül? Vagy az ősi föld volna-e ez, amelynek közvetlen hatása alól sohasem kerültek ki ezek a fiak, ezek a testvérek? És miért nem él ez a kérdés bennünk, zsidókban? Miért jut eszébe két zsidónak, aki egy autobusban, vagy vasuti fülkében véletlenül, ismeretlenül összetalálkozik, mindenről beszélni, csak erről nem? Miért kerüljük mi ott nyugaton ezt a kérdést? Hisz Isten csak addig éltet, amíg kérdésként él a szívekben, amíg keressük Őt és az utat Hozzá. Talán az idegenség hideg talaja hűtötte le bennünk a kérdés melegét. Talán, ha visszatérünk a meleg mezőkre, a sóvárgásban szentnek elnevezett földre, újra feltámad bennünk az éltető keresés. A visszatértek még nagyon rövid ideje élnek csupán a földön. A kis kérdések még nem engedték őket a nagy kérdéshez eljutni. De mégis, azt hiszem, megéreztem már valahol a nagy kérdés jelenlétét. Nem emlékszem már biztosan, hol... Talán egy kvucán volt...

Achmed felel:

— Nem, ha valaki ledobja magát a háztetőről, az biztosan nincs Istentől.

*Régi ezüst imakönyvkötés bibliai reliefekkel
a Magyar Zsidó Múzeum gyűjteményéből*

Ime a kérdés milyen komolyan foglalkoztatja ezt a művelt, modern szellemű embert is. Amit mond, az a meggyőződése. Súlyosan, megfontoltan hangzik.

Kint, az út baloldalán feltűnnek Salamon tavai. Itt is él a mult. Ezt a tiszta, mélykék vizet még ma is Jeruzsálembe vezetik. Azt hiszem, a vízvezeték is régi. Igen, mi hamarabb csináltunk vízvezetékeket és „b'réchá“-kat, vízgyűjtőmedencéket, mint a rómaiak.

Közeledünk Hebronhoz. Pompás, ápolt szőlőkeretek veszik körül a várost nagy kiterjedésben. Terra-szosan felhordott hegyoldalakon kúsznak a zöld venyigék. A hegyek tetején kis őrkunyhó áll. Falai nincsenek, négy rúd fölött gallyakból álló tető, ez a kunyhó. Újra a mult kísért. A kunyhó messze van, nem látom, ki ül benne, férfi-e, vagy nő, Jesajás barátja, vagy az Énekek szerelmese?

— Allah jó termést adott az idén — mondja az öreg fellach.

— Sokat dolgoztak az emberek — mondja Achmed és egy híres Hadisz-mondatot idéz: „Dolgozz e világodért úgy, mintha örökké élnél“.

Az öreg fellach maga elé mormogja a mondás másik felét: „És dolgozz másvilágodért úgy, mintha meghalnál holnap“.

II.

Harmincötezer lakosa van ma Hebronnak, közöttük talán száz zsidó, huszonöt család. Az 1929-iki véres zavargások előtt kétezer volt a zsidók száma, a zavargások következtében mind elmenekültek, legtöbben Jeruzsálembe költöztek. A híres hebroni jesiva, melynek növendékei közül oly sokan estek áldozatul, megszűnt Hebronban és szintén Jeruzsálemben folytatja működését. Ez a huszonöt zsidó család, amely ma Hebronban él, 1929 óta költözött oda. A zsidóknak most van templomuk és vendégházuk, melyben szegény zarándokok ingyen kapnak szállást, továbbá iskolájuk, két tanítóval és nyilvános orvosi rendelőjük, ahol egy állandóan Hebronban lakó orvos működik és három jeruzsálemi orvos fogad betegeket minden pénteken.

Achmeddel végigjártuk mindezeket a helyeket, aztán az arab Hebronra került a sor. Péntek, jaum el-dzsum'a, lévén, nem tudtunk a Haramba bejutni, csak a lépcsőig nyomultunk előre, ott utunkat (illetőleg utamat, mert Achmedet természetesen beengedték volna) állták az örök és a hívek, akik alig engedték, hogy egy fényképfelvételt csináljak. Erre el voltam készülve, tudtam, hogy hétköznapon is csak az előcsarnokig engedik a nem-muszlimokat, de mégis méltatlankodnom kellett a közös ősapa sírjának ilyen kisajátítása felett.

— Ábrahám elűzte Izsák kedvéért Ismaelt a sátrából, most pedig Ismael fiai nem engedik be Izsák fiait Ábrahám sátrába — mondja mosolyogva Achmed, aki jól ismeri a B'résit elbeszéléseit. Aztán, mintegy kiengesztelésül hozzáteszi: Sheich Ibrahim barátom, a hebroni kerület kormányzója most szabadságon van. Ha visszajön, engedélyt kérek tőle, hogy megtekinthessük a Haram legbelsejét.

Végighaladunk az óváros bazárain. A szűk siktörök erősen emlékeztetnek a jeruzsálemi bazárra,

ugyanazok a keskeny, boltívesen fedett utcák, ugyanazok a kis üzletek és boltok, csoportonként egymás mellett, egyik utcában a zöldségárusok, másikon a mészárosok, aztán a cipészek, a szövet- és ruhakereskedők, a kovácsok, a lisztesek, a pékek stb. Az egyik pékműhelybe betérünk, Achmed meg akarja mutatni nekem, milyen egy típikus arab kemence. Az öreg pékmester tiszteletteljesen köszönt, rögtön kihúz a kemencéből egy éppen kisütött pitát, kis, lapos, kelek arab kenyeret és megkínál vele minket.

A bazárnegyedből kikerülve, egy tömlőkészítő háza mellett megyünk el. Az udvaron százával fekszenek szép sorba rakva a megnyírt, korpával és fűrészporral kitömött kecskebőrök, melyek messziről azt a benyomást keltették, mintha egy nagy kecskenyáj heverészne ott a napon. Csak közelebb menve, láttuk, hogy a nyáj kecskéinek se lábuk, se fejük. A mester és két legénye dolgoznak a műhelyben, sok a munka, Egyiptomba szállítják a tömlőket, dolgozniok kell még pénteken is a déli Szalat el-dzsum'a-ig, a pénteki (szó szerint: gyülekezési) imáig.

Nem messze ide van a hebroni üveghuta. Ennek már nincs olyan sok rendelése, pénteken szünetel a munka, csak egy őrt találunk ott, aki hosszas kopogás után ajtót nyit és megmutatja a műhelyt. Az első helyiségben van kirakva a készáru, edények, korsók, láncok és üvegfüzérek, a másik szoba közepén áll az egyetlen kemence, hihetetlenül primitív berendezéssel. Öntött üveget egyáltalán nem készítenek, csiszolásról nem is szólva, csak fuvásra vannak felszerelve. Primitív és régimódi az áru is, amelyet készítenek, görbe korsók, melyeknek falában léghólyagok vannak és csepegtetett láncok, melyek ugyan egészen ókori benyomást tesznek, de azért nagyon valószínűnek tartom, hogy Ábrahám apánk sokkal finomabb üveg-neműt vásárolt a fönikiai vándorkereskedőktől.

Mi van még látnivaló Hebronban? Nem sok. Valóban aludni látszik ez a város, öreg házaival, melyek mintha elfáradtak volna kapaszkodva a domboldalakon és öreg polgármesterével, aki annyira nem tesz semmit, se jót, se rosszat, hogy főbűnéül azt róják fel, hogy mind a mai napig csak egyetlen épített út vezet Hebronon keresztül.

Nem tudom, milyen volt itt a helyzet 1929 előtt, volt-e élénkebb forgalom és élet Hebronban, csak egy nyoma van annak, hogy a zsidók elhagyták a várost: a bazárnegyedben egy utca üres. A fülkék, ahol azelőtt a zsidók üzletei voltak, most deszkákkal vannak elzárva. Jeruzsálemben több ilyen üres utca van az óvárosban, onnan is 1929-ben vonultak ki a zsidók.

III.

Dél van. Az autobusz indul visszafelé. Meleg van, fáradtak vagyunk, hallgatunk. Néhány percig még a hebroni szőlők között vezet az út, aztán kiérünk a pusztára. Kövek és kövek és köztük itt-ott egy kis zöld. Fák alig.

Az uton, jobbra előttünk három fiatalember áll. Rövid nadrágban, rövidujjú, nyitott ingben. Megállást intenek. Felszállnak a kocsira. Helyet szorítunk nekik.

Három zsidó fiú. Az egyik német, a másik palesztinai, a harmadik bagdadi. Földmérési munkálatokat végeznek K'far Eczjonban. Mi K'far Eczjon ma? Egy kopár, köves földterület ott az út mentén, egy nyolcezer dunamnyi körülhatárolt, pusztaság. Mi lesz K'far Eczjon holnap? Egy zsidó falu, kis közházakkal, gyümölcsfák árnyékában. Újabb tartó cöveke a zsidó nép épülő sátrának. A friss pázsiton kis héber gyermekek fognak játszódni, apró kezeikkel dédelgetve a drága anyaföldet, a szülőföldet, mely ki fogja ontani rejtett kincseit gyermekei számára.

A SZLOVENSZKÓI JESURUN HITOKTATÓI KURZUSA

A trencsényi vártól nem messze, fenyőfa-hátú hegyek közé, Trencsénteplic fürdőhely pihenő napjaiba küldte a pozsonyi Jesurun, a szlovenszko zsidó hitközségek központi irodája a zsidó tanítókat hitoktatói kurzusra. A kurzus vezetője *Dr. Klein Ernő*, érsekújvári főrabbi volt. A kurzus négy hétig tartott. Anyaga felölelte a zsidó liturgiát, szidurt, kalendáriumot, történelmet, vallásfilozófiát és a héber nyelvtant. *Dr. Stein Viktor*, a Jesurun elnöke, hálát és dicséretet érdemel a kurzus létesítéséért.

A kurzusnak nagy elvi jelentősége van. 1. Megismerkednek egymással a zsidó tanítók. A kisvárosokba szétszórt zsidó nevelőkben lelki kapocs, szolidaritás érzése teremődik meg. Ez annál inkább fontos, mert a nevelés etikai részében bizonyos egységességet kap a zsidó pedagógia. 2. A zsidó tanító küzdelmes életében nemcsak tanít, hanem tanul. Felfrissíti tanulmányait és új szemléletekkel, új szépségekkel, új zsidó tartalommal bővíti. 3. A zsidó tanító fáradságos tíz hónap után pihen. A lelki felfrissülés fizikai és pszichikai előnyeit felesleges méltatni.

Ennek a teplici kurzusnak az értékét s eseményességét azonban mindenképpen a kurzus vezetője adta meg. *Dr. Klein Ernő* érsekújvári főrabbi, polihisztor, akinek a vallás ihlet és eleven élet, akinek az élet szakadatlan tanulás, zsidó valóság.

A trencsénteplici hitoktatói kurzus követendő példája lesz a hitközségeknek, akik szívükön viselik a zsidó iskolát s tanítóinak lelki és testi nevelését. (e. h.)

Dr. Klein Ernő főrabbi hitoktatói kurzusa Teplicen

BRÓDY SÁNDOR MEGTÉRÉSE

Bródy Sándor halálának 10 éves évfordulója felelevenítette a hajdan oly népszerű, ünnepelt író emlékezetét. Már előzőleg nagy vita folyt le Bródy Sándor zsidó egyéniségére vonatkozólag. Legaktuálisabb ebből az alkalomból leszögezni Bródy Sándornak saját adatait 1920-ból, amelyek arról tanuskodnak, hogy a nagy író élete vége felé erősen visszahajlott a zsidósághoz. *Héberül kezdett tanulni.* Amit úgy kell érteni, hogy ebben a korban kellett a héber betű olvasását kezdenie.

— „Héberül tanulok olvasni” — mondotta akkor a „Mult és Jövő” munkatársának. — „Elfelejtettem mindent és most mindent meg akarok tanulni... Egyszer Livornóban, Olaszországban, ahol talán a legszebb zsidó hitközség van a világon, felhívtak a Tórához... Nagyon szégyeltem magam, mert egy betűt sem ismertem meg... Szépen tudtam én ezt gyerekkoromban... Mult héten egy éjszaka volt hogy ezt a kis héber ábécét hazahoztam. Felejtethetlen izgalom volt, amikor kinyitottam és rábámultam a betűkre és kínlódtam, hogy megismerjem őket... Egyik anyámra hasonlított, egyik apámra... Szép betűk... nagyon szépek... És én hiszem, hogy bennük megismerem az őseimet... a nagyapámat, a dédapámat... És magamat is, hogy ki vagyok, ki voltam?!... Azután írni is megtanulok héberül. Nem mintha ki akarnék menni Palesztinába... Nem, itt akarok maradni. A vérem, a húsom van ebben a földben, ebben az országban, nem tudnám itthagyni... Palesztinát különben jól ismerem, minden zegét, zugát összejártam. Annakidején írtam is haza onnan leveleket. Most az a terv foglalkoztat, hogy ezeket a régi embereket egy kötetben feldolgozom. De előbb még egyszer el akarok oda menni... Csak úgy mint turista...”

És Bródy Sándor mielőtt útra készült, eljött a „Mult és Jövő” szerkesztőségébe, ahol ismét igen érdekes nyilatkozatokat tett:

— „Én nem voltam jó zsidó azelőtt, — mondta, — de most legszentebb kötelességemnek tartom, hogy az legyek. Ma a zsidóság nem tréfádolog, ma nem lehet ezt elviccelni, sem elbliccelni. Ma a legkomolyabb és legsúlyosabb probléma ez és hitvány, gyáva az, aki a veszély idejében megfutamodik.”

Bródy Sándor meghatottan nézte a nagy talmud-fóliások betűit, amelyeknek rengetegében pontozatlan voltak miatt persze nem ismerheti ki magát. De mintha tartalmából mégis csak szeretne lélegzeni valamit. Megindultan mondotta:

— „Hisz tudom, hogy minden szép és jó, minden erkölcsösség, nemesség benne van a régi zsidó könyvekben.”

— „Buta és bolond ember az istentagadó — mondja Bródy —, én nemcsak hívő ember vagyok, de egyenesen a vallásosság felé hajlom. Az ősszel hosszúnapi, a templomban voltam. Először életemben. Mélyen megrendített és meghatott. Nagyon szép volt.”

Azután megint Palesztináról kezdett beszélni. Visszaemlékezett *Ben Jehudára*, a nagy héber tudósra, akivel oly sok kellemes napot töltött együtt.

— „Akkor még — mondotta —, nem igazi zsidó szemekkel néztem Palesztina földjét. Ha ma kimegyek, az egészen más lesz. Amit Palesztina nyújt az emberi léleknek, azt nem adhatja sem Olaszország, sem Spanyolország, sem Anglia, sem Franciaország. Beutaztam az egész világot, de amit Palesztinában éreztem, azzal nem ért fel sem Róma, sem Párizs, sem London, sem Madrid, sem a világ semilyen gyönyörűsége.”

— „Emlékszem — folytatta —, egy földalatti templomban voltam Jeruzsálemben, egy kis zsidó fiút láttam benne imádkozni, olyan vizionárius arccal és olyan kék szemekkel, amilyen kék csak Palesztina fölött az ég.”

— „És éjjel felnéztem a mennyboltra, amely sehol sincsen olyan sűrűn csillagokkal kirakva, mint Jeruzsálem felett. Amikor azt a csodálatos boltozatot miriádnyi fénypontos mozaikjával láttam, úgy éreztem, mintha az odafent az angyaloknak pádimentuma volna, amelyen az égi seregek fel és alá sétálnak.”

— „Ott voltam Salamon templomának falánál is és hallottam zsidókat imádkozni, a szavaikból nem értettem egy szót sem, de a szent kövek és emberek szédületes perspektíva kapuját nyitották meg előttem, amelyen keresztül sok évezred káprázatos távolságába pillantottam bele.”

— „Akkor még sokat vitatkoztam Ben Jehudával, akinek intenzív zsidóságával nem tudtam egyetérteni. Ma jobban megértem őt. Ha most kimegyek Palesztinába, hocsánatot fogok tőle kérni, sok akkori nyilatkozatomért.”

Patai József kisfia jött be. Bródy Sándor megsímogatta a fejét és minden átmenet nélkül megkérdezte tőle:

— „Tudod-e, hogy hívnak téged héberül?”

— Rafael, — felelte a kisfiu.

— „Akkor derék fiú vagy” — mondta Bródy Sándor —, engem meg *Sijenak* hívnak.

És mindjárt hozzátette:

— „Bizony Rafael, tudni kell mindenkinek, hogy mi a héber neve. Mert ha az ember meghal és eltemetik a földbe, jön egy angyal és kopog a sírján és megkérdi tőle, mi a neve. És ha nem tudja a héber nevét, akkor nem eresztik be a mennyországba.”

— „Hogy is hívják” — fordult hirtelen szerkesztőnkhez — „azt a verset, amelynek kezdőbetűje és végbetűje olyan, mint az ember nevének kezdő- és végbetűje?”

— Poszuk, — hangzik a felelet. És Bródy Sándor mosolyogva ismétli:

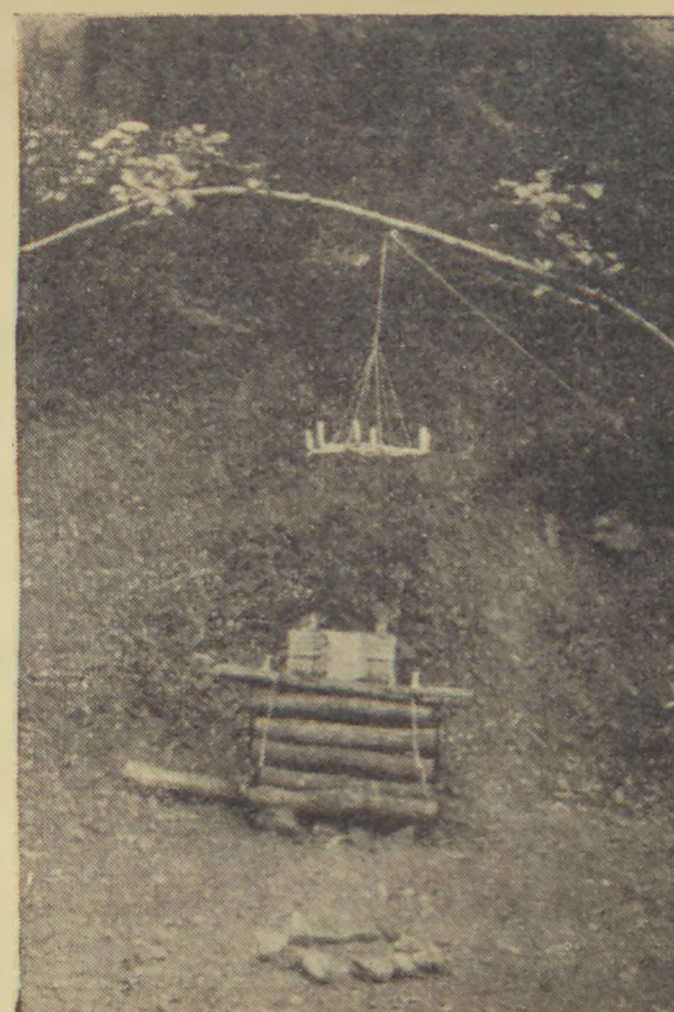
— „Igen, igen, Poszuk! Majdnem elfelejtettem. Meg kell tanulnom gyorsan az én Poszukomat, különben még megjárhatom én is és nem juthatok be a Gán-Édenbe.”

— „Amit Palesztináról fogok írni, azt a „Mult és Jövő”-nek fogom elküldeni. De addig is küldök majd írást Olaszországból vagy talán Hollandiából, vagy Amszterdamból. Már oly rég szerettem volna megírni Rembrandt utolsó éveit, amikor mindenki elhagyta, mindenki elpártolt tőle, stréber ál- és félművészek kiszorították őt a társadalomból és az elhagyott, meggyötört, mindenétől megfosztott művész a gettóban, a zsidók között talált menedéket. Hiszen a zsidók olyan jószívűek voltak mindig és mindig pártjára álltak az elhagyatottaknak és kitaszítottaknak. Ezt is a „Mult és Jövő”-nek szántam, de aztán ne tessék kicenzurázni, ha az is benne lesz, ami nem akkor történt, hanem ma. Hiszen mindig és mindenütt történnek ilyen dolgok.”

A mester melegen és érzékenyen vett búcsút a „Mult és Jövő”-től, amely hiába várta olvasóival együtt az ígért írásokat a távolból. Nem jöttek sem Amszterdamból, sem Jeruzsálemből, ahová különben másodszor el sem juthatott, igen egyszerű okból, — költségek híján.

*Dömény-forrás a Szob melletti Dolinka-völgyben
Oldalt két zsidó cserkészoltár az erdő mélyén*

VIDOR PÁL: ZSIDÓ CSERKÉSZEK

A zsidó cserkészek nevelési eszménye, a hazafias érzés ápolása mellett, a zsidó tudást, a zsidó érzést, a zsidó életet is megköveteli. Ha igaz, hogy egy mozgalom jövője, sikere a mozgalom atyjának egyéniségétől függ, akkor a magyarországi zsidó cserkészmozgalomnak diadala a legelső perctől kezdve biztos volt. A mi cserkészeink dr. Dömény Lajosban, dr. Dömény Lajos nagyszerű életében és dicsőséges halálában megvalósult eszményt, élő példaképet láthattak maguk előtt. Láthatták, hogyan lángol fel zsidósága, amikor zsidó értékek mellőzését kell látnia, láthatták, hogyan küzd a zsidó sportért, a Szentföld feltámasztásáért, a zsidó cserkészért, láthatták, hogyan jelentkezik és esik el az elsők között a haza védelmében.

A gép forog, az alkotó pihen... A Kadimah-nak, dr. Dömény Lajos zsidó cserkészegyesülésének törzséből új és új ágak fakadtak, új és új ágak fakadnak még ma is. A vegyes csapatokban elszórt zsidó fiúkon kívül több mint ezer fiú dolgozik zsidó csapatokban nemcsak Budapesten, de Győrött, Kaposvárott, Szegeden, Kecskeméten, Debrecenben, Miskolcon és Újpesten is. A zsidó cserkészek mindenben derekasan megállják helyüket, nem egy közülük az egyetlen magyar cserkészkitüntetést, az életmentő bronzliliomot is megkapta. Legnagyobb élményük azonban bizonyára a gödöllői világjamboree. Úde erdei tisztáson gyönyörű templomuk állott. (A jamboree egyetlen tábori temploma — mondta róla a katolikus cserkészek főpapja.) Péntek esti alkonyatban ezernél is többen imádkoztak előtte: magyar, francia, angol, jamaikai, ír, szerb, cseh,

osztrák, finn, svájci, amerikai és szíriai zsidó cserkészek. A kecskeméti fiúk kórusával vele énekeltek a londoniak és a beyrouthiak. Istentisztelet után pedig a debreceni zsidó gimnazisták héberül beszélgettek keleti testvéreikkel.

A zsidó cserkészek nemcsak azért zsidók, mert zsidóknak születtek. Tudatosan, büszkén vallják magukat zsidóknak önmaguk és az egész világ előtt. Táborkapuikat a világjamboreen is a legszentebb zsidó jelvényekkel: *menórakkal*, kettős kőtáblákkal ékesítették s amerre járnak, amerre táboroznak erdők, pagonyok mélyén, mindenütt oltárokat emelnek, mindenütt imádkoznak. Egészévi munkájukban, csapatösszejöveteleiken, ős- és rajuléseiken is végeznek zsidó munkát: foglalkoznak a zsidóság történetével, a nagyvilágon szétszórt zsidóság helyzetével, a szentföldi munkával, a hazai törekvésekkel. Ez a munka nem ötletszerű, hanem rendszeres, közös szabályzat alapján történik a különböző zsidó csapatokban. Egyéni ötletességnek, helyi viszonyoknak is marad azért tere. A szegedi zsidó cserkészek például mind képzett, magyarázó a szegedi zsinagógának. A filléres-gyors utasainak és más kiránduló csoportoknak ők mutatják meg és ők magyarázzák meg a gazdag szimbolikát a kupola ívezetein feltörő csipkebokortól a héberbetűs óráig és a frigyszekrényt ékesítő izsópig.

A cserkészlet nem játék, nem katonásdi, hanem komoly nevelő és főleg önnevelő munka. Külön értéke, hogy kereteiben minden nép és minden vallás meg tudja valósítani a maga nevelési eszményének követelményeit. A magyarországi zsidó cserkészlet zsidó szempontból igen jelentős.

Ebéd a budai cserkészek egyik táborában

Tábori istentisztelet. Dr Vidor Pál előimádkozik

TOLLHEGYRŐL

HATALMI VERSENGÉS A ZSIDÓ ÁLLAM KÖRÜL.

Sok minden csodát éltünk meg napjainkban. Ezek között a legújabb: a hatalmak versengése a zsidó állam körül. Anglia megkapta a népszövetségtől a mandátumot a Zsidó Nemzeti Otthon fölött Palesztinában, ahol megindult a nagyszabású kolonizáció. Erre Oroszország is kezdett zsidó kolóniákat alapítani az ő óriási területein. Sőt, ahogy a palesztinai zsidó otthon fejlődése erősebb lendületet vett, Oroszország világgá kiáltotta a tervet, hogy a zsidó kolóniák egyesítéséből *Birobidzsan néven önálló zsidó köztársaságot* alapít. Most jön a fürge Japán és jelenti, hogy *Mandzsuriában* helyet ad 50000 német zsidó menekültnek és ezzel meg akarja vetni az alapját egy új zsidó köztársaságnak a Birobidzsánnal szemben. Ugyanekkor Franciaországban lépések történnek a mandátumához tartozó Libanon lakosai részéről, hogy Szíriában is adjanak teret nagyobb zsidó-telepítésnek, hogy felvehessék a versenyt a felvirágzó Palesztinával. Szívesen látják a zsidókat a határon, ahol összeütköző pontok közé kerülnek. A zsidóság tragikus sorsa, hogy mindenütt a határszélen van. Határszéli nép térben és időben egyaránt.

„MINDEN NÉMET IFJÚNAK ÉS LEÁNYNAK SZÉGYELNIE KELL MAGÁT...”

Vajjon miért kell, hogy szégyelje magát minden német ifjú és leány? Erre megadja a választ az aacheni ifjúsági gyűlésen Gauleiter Grohé: Ha a német nép a faji álláspontra helyezkedett, nem jelenti, hogy más fajok kisebb értékűek. Csak egy „minderwertige Rasse” van, éspedig a jüdische. És most következik a fenti megállapítás: „minden német ifjúnak és leánynak szégyelnie kell magát, hogyha egy zsidóra barátságosan néz.” De most következik még csak az igazi logika: „A mi tisztességünk és emberiségünk parancsolja, hogy a zsidót mint ellenséget kezeljük.” A németországi zsidó sajtó súlyos ellentétet fedez fel ebben a nyilatkozatban a birodalmi „fajpolitikai hivatal” vezetőjének nyilatkozatával, mely szerint a „nationalszocializmus” nem is gondol más fajok lealacsonyítására. Valóban: „ein harber Náci”. Csakhogy elfelejtik, hogy a zsidóság nem foglaltatik benn másutt és máskor sem, amikor például „felekezetközi béke” van napirenden. Ilyenkor a zsidó nem felekezet, hanem faj. A harmadik birodalomban meg már faj sem, hanem valami „fajtalan”.

KNUT HAMSUN 75 ÉVES JUBILEUMA ALKALMÁBÓL felfedezte a zsidó sajtó, mint rendesen, hogy zsidók fedezték fel és tették naggyá a nagy norvég író a világon. Zsidók propagálták, fordították és adták ki a műveit. De mint számos esetben láttuk és látjuk, a nagy „beérkezettek” nem túlságosan hálásak az ilyen felfedezésekért, amelyek mégis csak mellékesek, sokszor kényesek és talán már itt volna az idő, hogy lekerüljön a zsidó zszurnalisztika napirendjéről az ismeretes: schreiben Sie ein — „und die Juden”. Ime, Knut Hamsunból idéznek a nácik is antiszemita nyilatkozatokat, ahogy idézni lehet pro és kontra Lutherből, Goethéből, Schillerből, Wagnerből és mindenkiből.

BARTHOUS ÜZENETE A ZSIDÓ VILÁGKONFERENCIÁNAK

A francia külügyminiszter sürgönyüzenetet küldött a Genfben összegyűlt zsidó világkonferenciának, amely ezzel a sürgönnyel egyszersmind külpolitikai súlyának legláthatóbb mérőjét kapta. Ha zsidók összegyűlnek sérelmeik feltárására, „nem lehet hasznosabb, sürgősebb és nemesebb feladatuk, minthogy az összes vallások számára az emberi és törvényes egyenlőséget proklamálják. Nagyon sajnálatos, hogy az emancipáció után, amely a francia forradalom eredménye volt, erre a tényre újra vissza kell térnünk. De

az események követelik. Nekünk meg kell tehát mentenünk a civilizációt attól a veszélytől, amely fenyegeti. Bár a világkonferencia a világ értelméhez és szívéhez szól! A szava meghallgatásra fog találni!” Szébb üzenetet nem is küldhetett volna a francia külügyminiszter. A régi ideológia szól belőle, hogy a zsidóságnak az egész emberiség jogaiért kell küzdenie. De láttuk a történelemben, hogy ilyenkor a győzelmi lakoma idején milyen könnyen lehett a zsidó frontharcosokat itt is, ott is kizárni. Az emancipáció tényére nemcsak a harmadik birodalomban kell újra visszatérni, amire Barthou céloz, hanem kellett a francia forradalom hazájában is, amiről Herzl beszél. Majd itt, majd ott siketül meg a világ értelme és a szív szavát elnyomja az erőszak. Meg kell menteni a civilizációt a fenyegető veszélytől, amely hol itt, hol ott üti fel a fejét, de a proklamációt a világ népeinek kell kiadniok, kik majd itt, majd ott térnek le az emberi és törvényes egyenlőség útjáról és nem éppen véletlenül, — rendszerint a zsidóság rovására.

FAULHABER BIBOROS PÜSPÖK MONDOTTA.

Nem biztos, hogy hiteles-e az a szöveg, amely dr. Faulhaber müncheni biboros püspök templomi beszédéből a nyilvánosságra került. Mondotta-e, hogy „Isten mindig megbüntette választott népének, a zsidóknak elnyomóit”? És hogy jún. 30-ika, Röhm és társai kivégzése Isten büntetése volt a zsidóság üldözéséért? Őszintén szólva, nem hisszük, hogy Faulhaber biboros nem ismerné a talmudi mondást, mely szerint: „aki Izráelt hántja, vezérré emelkedik”. Kétoldalú igazságról van szó. És nem valószínű, hogy a biboros érsek egyoldalú akart volna lenni. Mert, ha jól emlékszünk, ugyancsak Faulhaber volt az, aki a Bibliáról tartott dicsőítő előadássorozatával kapcsolatban kijelentette, hogy amit ő mond, az kizárólag az Ószövetségre és az akkori Izráel népére vonatkozik, de semmi köze nincs a mai zsidósághoz. Azonban mindenesetre igazság marad a püspöki megállapítás, hogy „a faji gyűlölet vad és mérges kinövése életünknek”.

ZSIDÓ HUMOR

MI AZ ORTHODOX?

Dr. Bamberger hanaói rabbi, az ismert orthodox vezértől származik a következő érdekes definíció: *Was ist orthodox? Der dem anderen übel nimmt, dass er nicht so ist, wie er selbst sein sollte.* Magyarul: Orthodox az, aki rossznéven veszi mástól, hogy nem olyan, amilyennek neki magának lennie kellene.

A PALESZTINAI HÉBER ÉLCLAPOKBÓL

A *telavivi „Jerid hamizrach”* közel-keleti kiállításon feltűnést keltett a telavivi pavillon, amely toronyformában készült, úgyhogy a bemenők nem találkoznak a kijövőekkel. Kár, hogy nem valószínű, hogy ezt a rendszert a város utcáiban is, hogy így elkerüljék a rettentő zsúfoltságot. Még nagyobb feltűnést keltettek a telavivi pavillonban kiállított kivételek: az egyetlen háziúr, aki nem emelte fel a házbérekét, az egyetlen polgár, aki csak héberül beszél, az egyetlen zsidó, akinek nincs telke, az egyetlen nő, aki hazai ipart vásárol, az egyetlen gyerek, aki nem „csodagyerek”, az egyetlen lakos, aki elhagyta Tel-Avivot a karnevál napján és még néhány hasonló kivételesség. Nagyon tanulságosak a kiállított tabellák a telavivi foglalkozási ágakról: 10.000 gazóz-árús, 80.000 gazóz-ívó, 50.000 ügynök, 100.000 író és költő, 20.000 közéleti férfiú és vezér és 30.000 foglalkozás nélküli.

UJ KÖNYVEK

HUGO HERMANN: PALESTINAKUNDE. Amint a szerző a bevezetésben hangsúlyozza, nem eredeti Palesztina-kutatás eredményének a feltárása volt a mű célja, hanem elsősorban az, hogy vezérfonálul szolgáljon előadások, kurzusok és oktatás számára. Eddig két rész jelent meg. „Geographie“, amely általános földrajzi képet ad, összefoglalást a föld természetrajzáról városokról, falvakról. A második rész „Bürgerkunde“, a népesség leírását adja, államjogi, közigazgatási, gazdasági, idegenforgalmi adatait. Ezután következik a „Das jüdische Aufbauwerk“, a zsidó építőmunka, a kolonizáció keletkezése, szervezete, fejlődése, stb. Az utolsó rész foglalja magában a Szentföld egész történetét. A gyakorlatilag igen használható művet a Fiba Verlag Wien adta ki. Egy-egy rész ára 1.50 márka.

Z. F. FINKELSTEIN: Schicksalstunden eines Führers. Wien, 1934. Herzl Tivadar halálának 30. évfordulója alkalmából jelentek meg Finkelstein összegyűjtött elbeszélései, melyeknek tárgya Herzlnek, a jelenkori zsidóság legnagyobb alakjának életéből van merítve. Herzl életének és iratainak, magánleveleinek alapos ismerete s a nagy Vezér iránti rajongás adta az író kezébe a tollat, hogy rekonstruálja Herzl életének egy-egy nagy óráját s közelebb vi-

Jomkipur. Olasz Machzor-metszet, 1734. Firenze
(Dr. Gerő László tulajdona.)

PALESZTINABA

nagy gazdasági tanulmányútra
indulunk október 9. — november 5. a

LLOYD TRIESTINO „PILSNA“

legújabb pazar óceánjáróján a
túrista-osztályon (csupa külső és sok
kétágyas kabin), de

HARMADOSZTÁLYU ÁRAKKAL

M. C. Sz. Palesztina Gazdasági Bizottsága
Budapest, VI, Andrássy-út 67. Tel. 8-4-89

gyen minket hozzá, jobban megszerettesse velünk. Az elbeszélések közül még a könyv megjelenése előtt közölt a „Mult és Jövő“ néhányat, melyek olvasóink körében nagy sikert arattak. Az értékes műre még visszatérünk.

Dr. BERNSTEIN BÉLA: BIBLIATÖRTÉNET II. RÉSZ. A királyság kezdetétől Ezra koráig terjed a kitűnő tankönyv II. része, amely szintén világos előadásával, áttekinthetőségével és a bibliai szemelvények találó megválogatásával válik ki. Megrendelhető: Schlesinger József könyvkereskedő cégnél Budapest, Király-utca 1. Ára 1 P 30 fillér.

A BUDAI HITKÖZSÉG IFJUSÁGI ÉVKÖNYVE. Dr. Beneschofsky Imre és dr. Vidor Pál szerkesztésében jelent meg a budai hitközség kulturális szakosztálya ifjúsági csoportjának 1933—34. évi működéséről beszámoló Évkönyv, e sorozatban már az ötödik, amely igen eredményes munkásságról ad számot. Kilényi Endre lendületes előszava után a szerkesztők dr. Edelstein egyéniségét méltatják, dr. Beneschofsky ezenkívül Nyugat és Kelet mély problémáját fejtegeti, dr. Vidor pedig a zsidó cserkészetről is ad érdekes leírást. Beneschofsky Ilus, Lőrincz Rózsi, Kálmán Zsuzsa és dr. Steiner Lenke tanulmányai egészítik ki az Évkönyv irodalmi tartalmát.

HÁROM ÉVTIZED A SZERETET MUNKÁJÁNAK SZOLGÁLATÁBAN. A Nyomorék Gyermekek Országos Otthonának 30 éves történetét foglalja össze ez az érdekes könyv, melyet Morvay Izso ügyvezető elnök szerkesztett. Számos fotográfiával díszítve tárja elénk azt a megkapó humanitárius munkát, amelyet ez az intézet nagynevű igazgató-főorvosának, dr. Zinner Nándornak kitűnő vezetése alatt végez. 1903-ban nyílt meg az Otthon és azóta mennyi nyomorék gyermeknek adta vissza teljes függetlenségét, életkedvét és tette őket a társadalom hasznos, produktív tagjaivá. A beszámolókból látjuk, hogy az intézetben eleven sport-, zene- és irodalmi élet is folyik. Valóban csodák történnek itt, amiket érdemes megismerni mindenkinek, akit emberi sorsok mélységei érdekelnek. Az Otthon címe: Budapest, VII., Mexikói-út 63.

GENERALKARTE VON PALESTINA. Dr. Hugo Hermann, számos értékes palesztinai könyvnek szerzője, kiadta Palesztina új nagy térképét, az összes új adatok és pontok világos megjelölésével. Kiadó: Fiba-Verlag Wien.

SÓLYOM LAJOS: EMBER A KÖDBEN. Az emberiségnek ködben, bánathán botorkáló sorsát énekli meg ez a könyv a lírai költő finom érzékenysége által. Súlyom Lajosnak harmadik verskötete ez. Mindenképp méltó az olvasók figyelmére.

KRÓNKA ÉS SZEMLE

PROF. KLEIN SÁMUEL BUDAPESTEN. Prof. Klein Sámuel, a jeruzsálemi Egyetem nagyírú tanára a nyarat a budai hegyek között töltötte, ahol mégsem teljesen az üdülésnek élt, hanem itt is folytatta termékeny tudományos működését és befejezte egyik nagy héber művét, amely az ősszel fog megjelenni Tel-Avivban. Üdülését előadások tartásával is megszakította. A Mizrahi-ifjúság felkérésére rendkívül érdekes és tanulságos előadást tartott annak 3-ik konferenciáján, a vallásos zsidóság kötelességeiről a Szentfölddel kapcsolatban. Azonkívül a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége is felkérte előadás tartására, amire legközelebb visszatérünk.

STERN ABRAHÁM. Közel a nyolcvanadik esztendőhöz hunyt el a kiváló pedagógus, a pesti hitközség tantesületének legrégibb tagja, generációk nevelője. Nagy részvétel kísérték utolsó útjára tanítványai és tisztelői. Dr. Fischer Gyula főrabbi megható gyászbeszédében méltatta Stern Ábrahám érdemeit. A pesti hitközség nevében Nagy Andor előljáró mondott megkapó búcsút. Az Izr. Tanítóegyesület és a hitoktatók nevében dr. Fényes Mór szakfelügyelő, szűkebb barátai nevében Soltész József igazgató búcsúztatta. A Pro Palesztina nevében dr. Patai József emlékezett meg az elhunyt lelkes Szentföld-szeretetről: „Az elsők között voltál — mondotta —, akik meghallották a feltámadó Szentföld hívó szózatát. És ekkor is elsősorban az ifjúságra gondoltál, melynek eszmevilága a héber kultúra ujjaszületésében új erkölcsi erőforrással gyarapodik. A te ideális lelked is ábrándozott a „Jerusolájim sel maala“, a felső Jeruzsálemről, amelyről prófétáink jövendölték, hogy a földkerekség fényessége, a világ lámpása lesz. Hittél abban, hogyha a Világegyetem nagy Építőmestere a huszadik század felfordult világkázából megmenti és fölemeli a Biblia szent földjét, kell, hogy világító hivatása legyen még az egész emberiség számára, Bölcsesség, Erő és Szépség minden lélek emelésére.”

DR. SCHWARTZ GYŐRI FŐRABBI HALÁLA. Férfikora teljében, tragikus váratlansággal elhunyt dr. Schwartz Mór, a győri kongr. hitközség főrabbi Budapesten, ahová jelentéktelennek látszó betegsége kezelésére utazott. Harminchat éven keresztül tanította és buzdította híveit istenfélelemre, hithűségre és emberszeretetre. Kiváló elődje, akinek győri papi székébe lépett annakidején: dr. Fischer Gyula, a tudós pesti főrabbi, majd dr. Goldberger Izidor tatai és dr. Spiegel Ármin esztergomi főrabbi, valamint győri helyettese, Berger Ármin rabbi búcsúztatták el. A hitközség gyászának dr. Kallós Henrik kormányfőtanácsos, a községkerület nagytekintélyű elnöke adott kifejezést.

Dr. JICCHAK GRÜNBAUM BUDAPESTEN. Dr. Jicchak Grünbaum, a Jewish Agency executívájának tagja, a bevándorlási osztály jeruzsálemi központjának vezetője, európai inspekciós útján meglátogatta Budapestet is, ahol több értekezletet tartott a Palesztina-Hivatal bizottságával, a különböző pártok vezetőivel és az ifjúsági csoport képviselőivel. Rövid budapesti tartózkodása alatt Beregi Ármin mérnök, a magyarországi Palesztina-Hivatal vezetője és dr. Patai József, a Pro Palesztina Szövetség ügyvezető elnöke látták vendégül.

A VI. KÖZSÉGKERÜLET KÉPVISELŐTESTÜLETE augusztus 26-án tartotta évi közgyűlését Stern Samu udvari tanácsos elnöklésével. Az elnök megnyitójában kegyeletes szavakkal parentálta el a képviselőtestület halottait, köztük Baracs Marcell dr.-t, Edelstein Bertalan budai főrabbit és Siehermann Bernát dr.-t. Endrei S. Henrik dr. elnökhelyettes ismertette a kultuszminisztériumnak az izraelita országos gyűlés egybehívása tárgyában kibocsátott rendeletét és az ezzel kapcsolatban megtett intézkedéseket. A közgyűlés megválasztotta a községkerületi híroság elnökeül Jakobi Béla dr.-t, Márkus Albert dr.-t, Reitzer Béla dr.-t és Bródy Ernő dr.-t. A költségvetés megszavazása után Stern Samu elnök meleg pártoló szavak kíséretében ismertette Schuller Jenő képviselőtestületi tag indítványát a hadirokkantak, frontharcosok hitközségi választójoga ügyében. Délután választóközgyűlésre ültek össze a községkerület elektorai, hogy a VI. községkerület országos gyűlésbe kiküldendő képviselőit és póttagjait megválasszák. Az országos gyűlés kétszáz tagból áll és abba a VI. községkerület 100 képviselőt és 10 póttagot küld ki. A választás elnökéül Barna Károly dr.-t, alelnökéül Biró Géza dr.-t választották meg. Két óra hosszat tartott a titkos szavazás, amelynek során száz rendes és 10 póttagot választottak meg.

ORVOSI HÍR. Dr. Gelencsér Miksa ny. egészségügyi felügyelő, szemgyógyász-specialista rendelésének új címe: Budapest, VIII., József-körút 14. szám, I. emelet. Telefon a régi: 32-0-99.

Szemtívegek, látásövek, hőmérők. Díjtalan szemtívevizsgálat. Új és használt fényképezőgépek. Amatőr felvételek szakszerű kidolgozása.

HEIDEN JENŐ
OPTIKA ÉS FOTÓ
Budapest, VI., Teréz-körút 8.
Szombaton zárva

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשרות vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivételben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay ucca 4/B
Telefon 23-8-43

Izléses divatos paróká

hullámos hajból

Piechnik és Mechtl
IV., Váci ucca 18

AMERIKAI LAP DR. PATAI JÓZSEF HERZL-KÖNYVÉRŐL. A Newyorkban megjelenő „American Hebrew” „A Masterful Herzl Biography” (Egy mesteri Herzl-életrajz) címen külön cikkben méltatja Patai József Herzl-életrajzát. Többek közt a következőket írja: *Herzl Tivadar eme legújabb életrajza messze felülmúlja és elhomályosítja a nagy vezér bármely előző biográfiáját.* Olyan valaki írta, aki teljesen belemélyedt a tárgyba, Herzl tanítványa, kinek alkalma volt eddig ismeretlen forrásokat felkutatni és felszínre hozni. Dr. Patai fölfedi Herzl fiatakorának egész hátterét. A szerző ismert hebraista, költő és a Mult és Jövő szerkesztője — azt a célravezető módozatot alkalmazta, hogy a legéletbevéágóbb helyeken Herzl magát beszélteti. Egésszé konstruálja Herzl halhatatlan életpályájának kaleidoszkópszerű részleteit. Az egész cionista ügy új lehetőséget nyer általa, különösen a zsidókérdés jelenlegi helyzetében. Patai felvonultatja a világ nagyjainak egész csillag-seregét, kiket Herzl vonzó személyisége elragadt és akik, akarva, nem akarva, elősegítői lettek egy ügynek, melyet hosszú évekig még zsidó körökben is lemosolyogtak. Ezenfelül ez a könyv minden eddigi életrajznál tüzeesebben izzik egy álmodó és realista szíve melegétől, egy vezető egyéniség műve, aki fanatizálni tudja a különböző véleményárnyalatú embertömegeket. Nem csoda, hogy ez az albumalakú, luxuskivitelű munka, melyet 100 illusztráció és okmány díszít (legtöbbjét Patai ásta elő ismeretlen forrásokból), máris több kiadást ért el. Nem túlzás azt állítani, hogy minden egyes oldal leköt és bár teljesen történetű, mégis lebilincselő regényhez hasonlít. Ez a könyv, ha angolul is megjelenik, kiváló eszköznek fog bizonyulni, hogy mindenfajta gondolkodású zsidók körében rajongó híveket szerezzen a Palesztina-ügynek.

Az amerikai lap ezenkívül három nagy folytatást közöl Patai könyvéből Louis Rittenberg kitűnő angol fordításában.

TAUSZ VILMOS LIPÓT HALÁLA. A pesti izr. hitközséget fájdalmas veszteség érte Tausz V. Lipót fakeskedő elhalálózásával. Mint a hitközség régi választmányi tagja és zuglói templomegyesületének elnöke, közbecsülést szerzett. Temetésén, amely július 23-án délelőtt ment

végbe a rákoskeresztúri izr. temetőben, az Országos Izr. Iroda képviselőjében megjelent Szántó Jenő alelnök, a pesti izr. hitközség előljáróságának képviselőjében Nagy Andor előjáró és dr. Csergő Hugó főjegyző, a pesti chevra kadisa részéről Kramer Miksa, Bánó Dezső és Beck Jenő előjárók, a Bethlen-téri templomkörzet részéről Kovács Hermann elnök, a Liget Club részéről dr. Rein ezredes. Dr. Hevesi Simon vezetőfőrabbi méltatta magas szárnyalású beszédében az elhunyt templomegyesületi elnök nagy érdemeit. A pesti izr. hitközség és a pesti chevra kadisa nevében Nagy Andor előjáró búcsúztatta Tausz Lipótót közvetlen, meleg szavakkal, míg a zuglói templomegyesület részéről dr. Stössel Lipót és Mezői Vilmos alelnökök mondtak megható búcsúztató beszédet. A sírnál a fakeskedők nevében Ház Emil, az elhunyt cégének tisztviselői nevében pedig Blum Ferenc mondtak utolsó búcsúszavakat. Halálát özvegye és gyermekei, Tausz Árpád okl. építész, Tauszig Tiborné és veje, Tauszig Tibor gyászolják.

A BUDAI IZR. HITKÖZSÉG képviselőtestülete augusztus hó 22-én tartotta rendkívüli közgyűlését, melyen dr. Krieshaber elnök, Szántó Jenő alelnök, dr. Biró Lajos, Alapi Béla, dr. László Áron, Sós Endre, dr. Schwarcz Ernő, dr. Balkányi Kálmán, Mérő Géza, Dembitz Gyula, dr. Csobádi Samu jogügyi előjáró felszólalása után az elnök elrendelte a szavazást, melynek eredményét dr. Berényi Sándor — a szavazatszedő bizottság elnöke — hirdette ki a következőkben: 99 jelenlevő közül 83 elfogadta dr. Biró Lajos indítványát, mely a következőképpen szólt: „A budai izr. hitközség közgyűlése kimondja, hogy a hitközségnek 800 éves autonómiáját és függetlenségét sértetlenül fenntartja, más hitközségekkel egyesülni nem kíván. Ehhez képest utasítja a budai izr. hitközség előljáróságát, hogy mindent, ami ezen cél biztosítása érdekében szükséges és lehető, saját hatáskörében tegyen meg és tartózkodjék minden olyan megállapodástól, mely akár közvetve, akár közvetlenül a hitközség önrendelkezési jogát veszélyeztetné vagy korlátozná. Megbízta a közgyűlés az előljáróságot, hogy a jelen határozatot a községkerületi elnökökkel és az ország nagyobb hitközségeivel átiratban közölje.”

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kélmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 30-2-37

AZ ÚJ NAGYSZOMBATI FŐRABBI BEIKTATÁSA. Nagy ünnepélyességgel iktatták be dr. Duschinsky Ármint a tranavai rabbiszékbe. A templom udvarán chüppóval és a Széfer Tórákkal fogadták, majd Neurath Emil templom-elöljáró üdvözölte. Fux főkantor intonálta a Maá Toovut. Dr. Rosenfeld Adolf hitk. elnök üdvözlő beszéd kíséretében adta át a rabbiszéket s a szószéket. A fiatal pap székfoglaló beszéde általános és nagy tetszést aratott. Utána a deputációk hosszú sora tisztelgett előtte. Délután 4 órakor ezrekre menő tömeg jelenlétében kötött házasságot a fiatal pap b. o. Rabbi Méir Stein leányával, Bettyvel. A „Bedecken“-t Prof. dr. Klein Sámuel, jeruzsálemi egyetemi tanár, a házasságkötés szertartását Duschinsky Mihály rákospalotai, Goitein hógyészi és dr. Schweiger Lázár nyitrai rabbik végezték. Utána négyszáz terítékes bankett volt, amelyen számos értékes felszólalás hangzott el.

HALÁLOZÁS. Herzog Ignác nagyiparos, a losonci Herzog és Kohn cég alapítója, a csehszlovák szeszfinomítók egyesületének alelnöke, a szlovenszkoí finomítók elnöke, a Szlovák Általános Hitelbank igazgatósági tagja, a losonci zsidó hitközség elnöke, áldásdús életének 70-ik évében, július 27-én elhunyt Losoncon. Herzog Ignác halála súlyos vesztesége a csehszlovák gazdasági és bankéletnek, úgyszintén a felekezeti életnek is, melynek hosszú éveken át — mint losonci hitközségi elnök — vezető személyisége volt. Személyét mindenütt köztisztelt és megbecsülés övezte. Temetése óriási részvét mellett július 29-én volt a losonci temetőben, ahol megjelent a város színe-java, felekezeti különbség nélkül. Halálát mélyen sujtott özvegye, gyermekei, testvérei, unokája és nagyszámú rokonság gyászolja.

JUBILEUM. Reich József gyáros, a nagyváradi orth. hitközség volt elnöke a napokban ünnepelte 70 éves jubileumát. Áldásos közéleti tevékenysége ismertté és népszerűvé tették a nevét. A román nagyipar körül szerzett érdemeiért királyi kitüntetés is érte.

A MISKOLCI ZSIDÓ TANITÓNŐKÉPZŐ ELSŐ JUBILEUMA. A dr. Serbu Adolf igazgató vezetése alatt álló nagyjelentőségű intézet most érkezett el első, öt éves jubileumához, amelyet méltó módon ünnepeltek meg az intézetben. Dr. Spira főrabbi meleg beszédének kíséretében adták át első ízben az okleveleket a növendékeknek. A nemrég megjelent Értesítő lélekemelő képet ad az intézet szelleméről. A vallástanból és héber nyelvből feldolgozott anyag valóban imponáló eredményről tanuskodik. Az első végzett növendékek meghatottan vettek búcsút az iskolá-

tól. Ugyanekkor érte el a miskolci orth. hitközség polgári leányiskolája 15 éves jubileumát, ugyancsak dr. Serbu igazgató kitünő vezetése alatt. Megérzeni az Értesítő sorai közül a rengeteg küzdelmet, a sok kiút-keresést, akadály-elhárítást és a boldogító tudatot, hogy mégis elérkezett a győzelem. Ki kell még emelni a fényes tanulmányi eredményt, 41 jelölt mind megfelelt, 21 a szóbeli képesítés minden tárgyából jelesen.

AZ ORSZÁGOS BIKUR CHOLIM BETEGEKET GYÁMOLÍTÓ EGYESÜLET (VI., Dessewffy-u. 23.) a folyó év első felében 8902 adag ízletes ebédet szolgáltatott ki teljesen díjtalanul a főváros különböző kórházaiban és állami klinikákon fekvő szegénysorsú, rituális ételmezt igénylő betegek között. Az ételmezésben részesülő betegek nevében a közelgő nagy ünnepek beállta előtt azon tiszteletteljes kéréssel fordul az egyesület vezetősége a könyörületes zsidó társadalomhoz, tegyék kegyes támogatásukkal lehetővé, hogy a betegek zavartalan ellátásáért sok gonddal küzdő jótékony egyesület nemes és áldásos működését továbbra is akadálytalanul folytathassa. Csekkszám: 12458.

**MÁTRAFÜREDEN kellemesen töltheti a fő-
ünnepeket az orth. kóser Klein Pensioban.
Napi pensio 5 pengő. Előjegyzést elfogad:
KLEIN PENSIO MÁTRAFÜRED**

TAUSZ V. LIPÓTNÉ szül. Singer Camilla, Tausz Alfréd okl. építész-mérnök, Tauszig Tibor és neje szül. Tausz Margit és Tauszig László a legmélyebb fájdalommal jelentik, hogy a legnemesebb férj, apa és nagyapa

TAUSZ VILMOS LIPÓT

A ZUGLÓI TEMPLOMKÖRZET ELNÖKE

július hó 21-én, nemes odaadásban eltöltött életének 64-ik évében elhunyt.

Kihült testét hétfőn, július hó 23-án délelőtt búcsúztatta el dr. Hevesi Simon vezető főrabbi és helyezettük örök pihenőre a rákoskeresztúri temetőben.

Budapest, 1934. évi július hó.

Áldott legyen a nemes férfi emlékezete!

FRÄNKEL orth. kóser gyönyörűen berendezett
ÉTTERME

Polgári árak

Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák,
lakodalmak és bankettek legalkalmasabb helye

Siófokon
penzió és étterem

Fürdőtelep, Batthyány u. 16
Telefon: 106

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 34-9-95

SZENTFÖLDI ESZROGOK ÉRKEZNEK AZ IDÉN IS BUDAPESTRE. Miként az elmúlt esztendőkből, az idén is gondoskodik R. Jechiel Katan *Klein* Jeruzsálemből szentföldi eszrogok megfelelő behozataláról Budapestre. Az eszrogok orthodox szempontból is minden tekintetben megfelelőek, amit a jeruzsálemi orthodox rabbinátus bizonyítványa igazol. Idén főképpen „művcharok“, vagyis elsőrangú eszrogok kerülnek hozzánk, mégpedig korlátozott számban, úgyhogy az eszrogok beszerzéséről mielőbb gondoskodni kell. Felesleges ezúttal is hangsúlyozni, hogy a vallásos és humánus szellemnek megfelelően elsősorban szentföldi testvéreink termését kell ünnepeink alkalmából igénybe venni. Felvilágosítás kapható a Mult és Jövő szerkesztőségében: Vadász-u. 11. Telefon: 19-9-55.

BIALIK-DÍJAK. S. Schocken, az ismert nevű mecénás nagy Bialik-alapítványt létesített, amelynek jövedelméből évente, Bialik halálának napján, a legszebb verset vagy elbeszélést 300 fontos jutalomdíjjal fogják jutalmazni.

A BUDAPESTI WIZO (M. C. Sz. női szakosztálya) értesíti vidéki szervezeteit, hogy f. é. október 30-án, délelőtt 10 órakor Budapest, Andrásy-út 67. sz. alatti helyiségében országos tagértekezletet rendez és kéri minél több delegált kiküldését. Nagy örömről szolgálna, ha ugyanakkor itt láthatnánk a budapesti és vidéki nőegyletek kiküldöttjeit és mindazon hölgyeket, kik a Palesztina-munka iránt érdeklődnek.

RABBI AVATÁS. Szép ünnepély keretében folyt le Müller Jenőnek, a petrozsényi rabbi fiának rabbibeiktatása Mezőtelegden a néhai telegdi rabbi Fischmann József leányával, Judith-tal történt házasságával egybekötve. A hatósági fogadtatás után a templom bejáratánál Glück Ernő hitközségi elnök üdvözölte az új rabbit, majd a szerencsi és hidas rabbi beszédei után az ünnepelt pap tartotta meg székfoglaló beszédjét, mély hatást keltve.

TÓRAAVATÁS volt augusztus 26-án a sashalmi templomban. Dr. Eisenberger Gyula kerületi főrabbi megható beszédben méltatta az ünnepély nagy jelentőségét. Engel József igazgató, Princz Izidor és Goldberger Henrik, a sashalmi Chevra elnöke, ez alkalommal is követendő példaként mutatták meg áldozatkészségüket. A lélekemelő ünnepélyen résztvett még Szekeres Jenő, a mátyásföldi hitközség elnöke és Haber főkantor a mátyásföldi hitközség képviselőjében. Szekeres Jenő ez alkalommal szép összeget adományozott hitközsége nevében. Wizner László ez alkalomra írt versét olvasta fel nagy hatással. Egyik strófája így szólt:

*Az ősz képét rajzolja a fák hulló lombja,
Nemsokára ébreszt a kűrtharsona hangja,
Misztikus erővel rázzon fel lelkeket,
Térjete meg egyszer! Legyetek emberek!*

Sanyaru életviszonyok közepette is örülni a jelennek — mert csakis a jelent éljük át valóban — akkor vagyunk képesek, ha a korszak legértékesebb javát felismerjük, megbecsüljük és élvezzük. Minden-napi nélkülözhetetlen élvezetünk a kávé; az emberiség a kávé korszakát éli.

JÓ KÁVÉ - MEIN KÁVÉ EGY FOGALOM!

ESKÜVŐ. Rosenberg György, a Victoria Biztosító magyarországi igazgatósági titkára, Rosenberg Sándornak, a Gschwindt-gyár igazgatójának és nejének, a VIII—IX. ker. Izr. Nőegylet elnökasszonyának fia, szept. 2-án tartotta a dohányutcai templomban esküvőjét Rosenzweig Lillyvel, Rosenzweig Benő, a Rosenzweig és Fried cég beltagja és neje Dux Riza leányával.

A JUBAL-VOKÁLEGYÜTTES hangversenye őszinte sikert aratott és meleg fogadtatásra talált. A Gerő György karmester vezetése alatt álló együttes nagy fegyelemmel és pompás összetanultsággal előadott zsidó dalai mellett a kitűnő Ligeti József zsidó tánckompozíciói keltettek elismerést.

AZ „OHEL PALESZTINAI MUNKÁSSZÍNHÁZ NAGY SIKERE LONDONBAN ÉS PÁRIZSBAN. A francia és brit fővárosban egyaránt nagy szenzációként hatott a telavivi héber munkásszínház, az „Ohel“ (Sátor) megjelenése. Előadták a Jeremiást, Jákob és Ráchelt, Esztert és a többi bevált darabjaikat és az egész sajtó a legnagyobb lelkesedés hangján írt róluk. Az egyik nagy kritikus azt írta, hogy az „Ohel“ leckét adhatna a londoni színészeknek.

DR. FRENKEL B.
vallás tanár

Zsidó nevelőintézet

VII., Stefánia-út 67 — Tel. 96-4-95 * Kertes villában, minden iskolatípus közelében

Internátus fiúknak és leányoknak egész- és félbentlakás

Leánytovábbképző 14 évesnél idősebbeknek, közművelődési és gyakorlati irányú tanfolyamok

Sírkövek

LEGOLCSÓBBAN

Kohn Illés és József
sírkőraktárában

VIII., Rákóczi-út 13

HÁZASSÁG

Hirsch Piroska és *Gyalui* R. Béla 1934 július hó 29-én tartották esküvőjüket a kolozsvári orth. nagytemplomban.

Dr. *Dévai* Károly fővárosi ügyvéd és *Erdős* Böske, Erdős József hirdetőirodatulajdonos leánya, július 29-én, a dohányutcai templomban házasságot kötöttek.

Braun Katalin, dr. *Braun* Salamon hitközségi tanfelügyelő leánya és *Szélpál* Árpád házasságot kötöttek.

Rados Manó cluji festékkereskedő leánya, *Klári* és *Pollak* Ferdinánd (Timisoara), a Phöbus villamossági r. t. igazgatója, a napokban tartották meg eljegyzésüket.

Kendi Miklós bőrbútorgyáros a napokban a Hősök templomában tartotta esküvőjét *Fellner* Illy úrleánnyal.

Schwitzer Mária és dr. *Grün* Albert főrabbi (Ercsi) július 29-én házasságot kötöttek.

Klein Magda (Kosice), *Klein* Jenő szénnagykereskedő leánya és *Grünwald* Hugó (Bratislava), a *Schenker* és *Tsa* r. t. cégvezetője jegyesek.

HALÁLOZÁS

Scheinberger Hugó, az orsovai izr. hitközség sok éven át volt elnöke rövid szenvedés után 52 éves korában hirtelen elhunyt. Felekezeti különbség nélkül nyilatkozott meg a részvét, dr. Löwenkopf főrabbi, dr. Vas főállatorvos és dr. Weisz Artur méltatták az elhunyt érdemeit.

Reichenberg Imre, a zsidó közéletben buzgóságáról és áldozatkészségéről ismert *Reichenberg* Jakab és neje szül. *Schwartz* Leonora egyetlen fia 33 éves korában elhunyt. A sujtott család iránt általános részvét nyilatkozik meg.

Zlattner Mórné Koscicén 65 éves korában elhunyt. A megboldogultban dr. *Zlattner* Oszkár közismert kassai ügyvéd édesanyját gyászolja.

Szunyogh S. 1934 július 16-án Mukacevón 76 éves korában elhunyt. A megboldogultban *Szunyogh* Jenő uzhorodi ecetgyáros édesapját gyászolja.

Schönberger Ignác hitközségi előljáró Kecskeméten, hosszú szenvedés után elhunyt. Utolsó útjára nagy részvéttel kísérték.

Rövid szenvedés után elhunyt Nyiregyházán *Landau* Jakab, a *Chevra* és *Poel* Zedek stb. elnöke, kit dr. *Bernstein* főrabbi szívhezszólóan búcsúztatott. *Landau* Ernő jelenlegi *Chevra*-elnök és *Landau* József tatabányai üzemvezető édesapjukat gyászolják benne.

Wigner Sámuel Pesterzsébeten 73 éves korában elhunyt. A megboldogult *Deutsch* Sándor iskolaszéki elnök, a Magyar Len és Jutta Rt. igazgatójának apósa volt.

Július 20-án áldásos, jótékony életének 78. évében meghalt özv. *Schmideg* Béláné. Nagy részvéttel temették. *Eppler* Izidor rabbi méltatta az elhunyt érdemeit. Gyászolják gyermekei: *Schmideg* József, *Schmideg* Leó és neje szül. *Beimel* Szerén, *Schmideg* Margit és Irén.

Első forrásból kaphat
ezüst tórafelszerelést, szédertálat, gyertyatartót,
menórát, arany, ezüst és
brilláns ékszereket, órákat

HEIDEN LEÓ

é k s z e r é s z n é l

Saját üzem. Szombaton
zárva. Gyári árák

BUDAPEST, KIRÁLY UCCA 21. TELEFON: 38-1-10

3 szó csupán

SIRKŐ LÖWY-nél BUDÁN

II., Fő-utca 79

Telefon 51-5-81

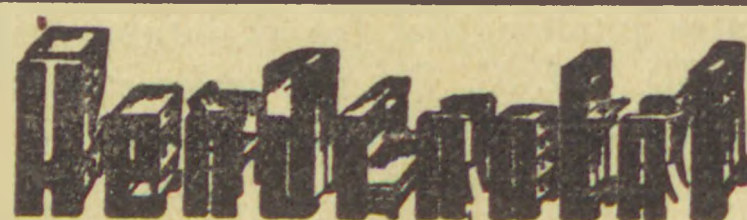
Külön nagy lerakat

ALKALMI VÉTELEK

a legolcsóbb áron II, Zárda-utca

Margit-kr. sarok

3

lakásberendező
ipar

Semmelweis ucca 7.

Külön javító és bőrfestő műhely

CALDERONI ÉS TÁRSA látszerészek

Budapest, V, Vörösmarty-tér 1 (Haas-palota)

Telefon: 81-1-48 * Alapíttatott 1819

Ajánlunk legjobb minőségű papaszemeket, orrcsüptetőket és lorgneteket Zeiss-punktál Ultrasin üvegekkel. Különleges papaszemek orvosi előírás szerint pontosan készítve. Hőmérők, lázmérők, aneroid barométerek. Bor-, pálinka- és tejmérők. Fényképezési készülékek és cikkek nagy választékban.

PAPLAN BIZALOM DOLGA

Sok ezer állandó vevőm bizonyítja, hogy nálam bizalommal és olcsón vásárolhat.

DORSCHOVITZ

paplangyár

BUDAPEST, VIII

PRÁTER-U. 53.

Alapítva 1910.

Klot doubl P 8-től

Műselyem brocat paplan fehér kártolt vattával . . . P 20 ..

Műselyem brocat pehely paplan Ia min. P 65 ..

60% selyem brocat, mindkét oldalán legprimább higiénikus pehelyvel . . . P 85 ..

Damast matrac 3 részes prima afrikkal P 24 ..

Bakfis-ruhák és cipők

16 éves korig

nagy választékban

SZÉKELY JENŐ

cégnél, Petőfi Sándor-u. 9.

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám

59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidó temető mellett

Telefon: Aut. 57-2-59

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

Templomülések kiadása a főünnepekre

A pesti izr. hitközség valamennyi templomába és imahelyiségeibe az ülések kiadása augusztus hó 31-én megkezdődik, de egyelőre csak a központi jegykezelő irodában (VII., Sip-utca 12, II. em., 33, Goldmark-terem), amely a mult évi bérlőknek akár szóbeli, vagy telefoni (4—19—19 vagy 39—6—44), akár pedig írásbeli felhívásra közli a mult évben bérelt ülések új árát, a jegyeket pedig a bérletdíj előzetes beküldésében postán, vagy akár utánvétel útján. A 26-án nyílnak meg a szokásos 1. évi bérlet...

Elektra
mécses

rendeztetett be, annak környékén lakó hittestvérek számára. Ezek az ülések is augusztus 26-tól kezdve lesznek (ugyancsak VII., Sip-u. 12, II. 33) bérelhetők.

A dohányutcai, a Rombach-utcai és pávautcai templomi magánülések belépőjegyei — miként a jogosítottakkal körlevélben már közöltetett is — a hitközség székházában (VII., Sip-u. 12., II. 33) augusztus 21-től 26-ig naponta délután 8—1-ig és délután 4—7-től fognak kiadatni. A jogosítottaknak belépőjegyeiket augusztus hó 26-ának déli egy órájáig okvetlenül át kell venniük, mert azontúl üléseik — bérlők jelentkezése esetén — bérbe fognak adatni. A bérbeadó pénztárak imaszékbérletdíj fejében, 10 százalékos kezelési díj levonása mellett, gabellatérítési jegyeket készpénz gyanánt fogadnak el.

Végül a hitközség előjárósága óva inti a t. hitfeleket attól, hogy magánvállalkozók által, akár kibérelt helyiségekben, akár lakásokban létesítendő imaházakban üléseket béreljenek, minthogy imahelyiségek berendezésére az előjáróság egyáltalán senkinek sem ad engedélyt, mivel a templomok és imahelyek férőhelyeinek gyarapítása a pótimaházakat teljesen feleslegessé teszi és az ilyenek működése hatóságilag is tilos.

A hitközség előjárósága nagy áldozatok árán mindent elkövet, hogy a templomok és imahelyiségek főünnepi istentiszteleteinek nívója a látogatók igényeinek mindenképpen megfeleljen.

SIRKÓ

ALAPITVA: 1865-IK ÉVBEN

Minden kalapban ez a márka

nyakkendő, fehérnemű, pyjama

és a férfidivatok minden cikkét a legjobban és legolcsóbban **KOZMÁ-nál** kapja.

VII., Károly király ut 3, a sarkon

Pollák Sarolta

kozmetikus

Andrássy-út 32. I. emelet. Telefon: 157-98

Szépségápolás

Villanyos szőrtelenítés. Szemölcs-irtás. Quarz.

„Miracle“

hajeltávolító szétküldése utasítással. „Miracle“ szépségápolószerek. (Kérjen prospektust) 25 éves működés.

SIREMLÉKEK

legolcsóbb áron

**EICHBAUM MÓR KÖFARAGÓMESTER
SIRKÖRAKTÁRÁBAN**

V., Rudolf tér 3. (Pozsonyi út 1-3. sz. melletti ház)

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 435—28

Márványdiszmutárgyak, kőfaragó munka gyári előállítás

MAZZI LUIGI

Budapest, VII., Garay-utca 39

Telefon: 31-4-66

ODEON FILMSZINHÁZ

ROTTENBILLER-UTCA 37
TELEFON 30-2-63

Márciusi mese

Turay Ida, Demkó Irén, Berky Lili,
Törzs Jenő, Kabos Gyula, Gózon
Gyula, Ráday Imre, Peti Sándorral
a főszerepekben és a

Kolostor gyermeke

Dorothea Wloek és Kent Taylорral
a főszerepekben

Szeptember 6-tól 12-ig

Az előadások kezdete hétköznap fél 5-től, vasárnap 2-től folytatólagosan

Az első előadás különösen mérsékelt helyárrakkal

Ami a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

F. FÜRTH MARGIT

„KERESZTÚTON”

Ára 2.— pengő. Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

«MODERN SZINES ÉS FEHÉRBUTOROK»

(konyha, előszoba és leányszoba berendezések)

nagy választékban, kedvező fi-
zé-
tési feltételekkel rendelés szerint is

WERBNER asztalosmesternél

VIII., Bérkocsis-utca 31 és VIII., Baross-utca 9

ALAPITTATOTT 1906 * TELEFON 45-0-86

Jó munkáért ezüstéremmel kitüntetve

KOLLER, MŰSZAKI IRODA CSILLÁRGYÁR

VILLAMOS- ÉS GÁZBERENDEZÉSEK,
FÉMÁRUGYÁRTÁS, VILLAMOS MO-
TOROK ÉS VENTILÁTOROK. VÉTEL,
ELADÁS ÉS CSERE. ÁTALAKÍTÁSOK

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-U. 15. TELEFON: 31-3-37

BUDAPEST, V., FALK MIKSA U. 3

TELEFON: 12-5-84

Flórküzlet: VI., Teréz körút 24/a

TELEFON: 17-1-94

TELEFONRENDELÉSEKET HÁZHoz SZÁLLÍTUNK
ÁLLANDÓAN FRISS PÖRKÖLÉSŰ KÁVÉK.

1856

óta vezet a

Katzer

Megóvás

és

Bunda

Budapest

VI., Ó-u. ' 7

Telefon

Olcsón és jól vásárolhatunk

KLEIN
ANTAL

UJ

ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY-UTCA 49.

Csányi u. sarok. Szemben a Nagymező-utcával

Legszebb fedőlapos siremlékek

márványból — gránitból

TELEFON: 41-4-92

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház